

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav speciálněpedagogických studií



DIPLOMOVÁ PRÁCE

Sandra Peňázová

Prvopočáteční psaní u dětí preferujících levou ruku

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Prvopočáteční psaní u dětí preferujících levou ruku* napsala samostatně pod odborným vedením vedoucí diplomové práce PhDr. Renaty Mlčákové, Ph.D. a k jejímu zpracování použila pouze uvedenou literaturu a zdroje.

V Kuklíku dne 11. dubna 2020

.....

Sandra Peňázová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala PhDr. Renatě Mlčákové, Ph.D. za vedení mé diplomové práce, za její cenné rady, ochotu, vstřícnost a čas, který mi věnovala při odborných konzultacích. Dále děkuji osloveným základním školám, všem zúčastněným paním učitelkám a rodičům za jejich ochotu a spolupráci. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat své rodině, přítelovi a přátelům za podporu a trpělivost během celé délky studia.

Obsah	
ÚVOD	6
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	7
2 PRVOPOČÁTEČNÍ PSANÍ NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE	8
2.1 Psaní podle Rámcového vzdělávacího programu	8
2.2 Metody psaní	9
2.2.1 Pohled do historického vývoje metod prvopočátečního psaní	9
2.2.2 Metoda kopírovací	10
2.2.3 Metoda pauzovací	10
2.2.4 Metoda syntetická	10
2.2.5 Metoda taktovací	11
2.2.6 Metoda fyziologická (americká)	11
2.2.7 Metoda psychologicko-fyziologická	11
2.2.8 Metoda genetická	12
2.2.9 Metoda globální	12
2.2.10 Metoda analyticko-syntetická	12
3 POUŽÍVANÉ ZPŮSOBY PSANÍ V ČESKÉ REPUBLICE	14
3.1 Jednotažné lineární psací písmo	14
3.1.1 Tvarové prvky písmen a číslic	14
3.1.2 Tvarové skupiny písmen a číslic	15
3.1.3 Znaký písma	16
3.2 Comenia Script	22
4 HYGIENICKÉ A PRACOVNÍ NÁVYKY PŘI PSANÍ	27
4.1 Správná poloha těla při psaní	27
4.2 Natočení psací plochy	28
4.3 Osvětlení psací plochy	29
4.4 Doba, kdy dítě píše	30

4.5 Navození radostné atmosféry a pracovní nálady	30
4.6 Úchop psacího náčiní	30
6.1.1 Klasifikace úchopů	31
5 METODIKA PSANÍ LEVOU RUKOU	37
5.1 Horní způsob psaní	38
5.2 Dolní způsob psaní.....	39
6 METODIKA PEDAGOGICKÉHO VÝZKUMU	42
6.1 Cíl výzkumu.....	42
6.2 Metodologie pedagogického výzkumu	42
6.3 Metody sběru dat	43
6.3.1 Opis věty	43
6.3.2 Pozorování.....	43
6.4 Výzkumný vzorek.....	44
6.5 Průběh výzkumu	45
7 ANALÝZA PÍSEMNÉHO PROJEVU DĚTÍ A HYGIENICKÝCH NÁVYKŮ PŘI PSANÍ	47
8 SHRUTÍ A ANALÝZA DAT	73
8.1 Analýza obtíží v rámci pozorování a při opisu věty	73
8.2 Shrnutí.....	78
ZÁVĚR	80
LITERATURA	81
ELEKTRONICKÉ ZDROJE	85
SEZNAM ZKRATEK	86
SEZNAM OBRÁZKŮ	87
SEZNAM GRAFŮ	89
SEZNAM PŘÍLOH	90

ÚVOD

V současné době je dle mého názoru téma leváctví čím dál rozšířenější a diskutovanější, než jak tomu bylo v minulosti. V průřezu historie byla levorukost považována za něco nenormálního, nepřírozeného, škodlivého. Bývaly doby, kdy byli leváci označováni za čaroděje, podivíny, mágy, a pro svou odlišnost bývali posíláni na smrt.

V dřívějších dobách měli žáci preferující levou ruku jisté problémy ve vzdělávání, především ve výuce psaní. Následkem toho bývali násilně přeučováni na praváky. Bohužel toto přeučování mělo vliv i na další vývoj těchto žáků. V současnosti, především díky autorům a odborníkům, kteří se zabývali vzděláváním levorukých žáků a leváctvím vůbec, došlo ke svobodné volbě dominantní ruky a k naprostému útlumu přeučování těchto žáků.

Do určité doby se leváci téměř nebrali na vědomí a osobně si myslím, že z velké části to bylo způsobeno tím, že na ně svět a život nebyl dostatečně připravený a přizpůsobený. Až v posledních pár letech společnost respektuje a umožňuje být levákem. Každý jedinec má přece právo zvolit si, která ruka je ta výjimečná.

Diplomová práce *Prvopočáteční psaní u dětí preferujících levou ruku* se zabývá problematikou počátečního psaní u leváků. Jakožto učitelka mateřské školy důkladně pozoruji aspekty, které mohou ovlivnit úspěšnost budoucích písářiů.

Diplomová práce je členěna na část teoretickou a praktickou. V první kapitole teoretické části jsou stručně vymezeny základní pojmy. Druhá kapitola se zabývá problematikou prvopočátečního psaní na základní škole, začleněním psaní v Rámcovém vzdělávacím programu a metodami psaní, včetně historického vývoje metod psaní. Kapitola třetí je věnována jednotažnému lineárnímu psacímu písmu a písmu Comenia Script. Ve čtvrté kapitole jsou nastíněny hygienické a pracovní návyky při psaní, včetně správného úchopu psacího náčiní. Poslední kapitola teoretické části se věnuje metodice psaní levou rukou.

Úvod praktické části je věnovaný metodice pedagogického výzkumu, poté následuje samotná analýza písemného projevu a hygienických návyků začínajících levorukých písářiů, a nakonec shrnutí výsledků a dat tohoto zkoumání.

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Čtení je „druh řečové činnosti spočívající ve vizuální recepci znaků (slov, vět, jazykových symbolů), jež jsou podnětem pro myšlenkovou činnost (porozumění významu znaků). Proces čtení zahrnuje několik fází, jejichž výsledek má ideálně být porozumění čtenému textu a vnitřní zpracování příslušné informace“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 41). Podle Hartla a Hartlové (2015, s. 95) je čtení „analyticko-syntetický proces; jeden z druhů řečové činnosti, při níž slovo jako optický znak je podnětem, kt. vyvolává u člověka myšlenkové pochody“.

Grafém „je základní jednotka grafické soustavy jazyka“ (Lotko, 2000, s. 42).

Grafomotorika „je soubor psychomotorických činností, které jedinec vykonává při psaní. Psaní není jen záležitostí psacích pohybů ruky (u postižených osob též nohy, úst), ale je řízeno psychikou“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 85). Podle Kutálkové (2005, s. 112) je grafomotorika „cizí slovo, které nemá jednoslovný český ekvivalent - označuje pohyby nutné pro psaní“. Hartl, Hartlová (2015, s. 182) definují pojem grafomotorika jako „soubor psychomotorických činností, kt. jedinec vykonává při psaní a kt. není jen záležitostí pohybů ruky, ale je ovlivňováno psychikou; proto se g. může stát součástí dg. psychických stavů, procesů a vlastností, příp. poruch a nemocí“.

Gramotnost „znamená ovládání různých druhů komunikace za účelem začlenění jedince v dané společnosti, pro jeho uspokojivé konání a bytí ve prospěch svůj i druhých. Jedná se o schopnost, která mu umožní řešit proměnlivé problémy denního života“ (Doležalová, 2005, s. 14).

Leváctví Křišťanová (1998, s. 6) charakterizuje jako „funkční převahu levé ruky“.

Písmo má podle Pence (1966, s. 3) dvojí význam. „Především znamená soustavu grafických znaků, v níž každý znak odpovídá určitému prvku řeči (v jazycích užívajících hláskové písmo hlásce, v čínštině celému slovu apod.). Pojmem „písmo“ označujeme však také celkový výsledek činnosti psaní (dopisy a ostatní písemnosti)“.

Psaní je podle Pence (1961, s. 3) „pracovní proces, jímž graficky zaznamenáváme myšlenky nebo řeč buď vlastní (např. v dopise, ve slohovém úkolu, v odborném pojednání, v románu atd.), nebo cizí (např. ve škole při diktátu, při přednášce, při opisování literárních nebo vědeckých prací apod.)“.

2 PRVOPOČÁTEČNÍ PSANÍ NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

„Písmo je magický svět symbolů, které urychlily civilizační proces neodmyslitelných znaků dnešního života, jež si přes všechny převratné komunikační vynálezy zachovaly přízeň člověka“ (Spáčilová, Šubová, 2004, s. 7).

Současnost nám přináší moderní dobu, která je neodmyslitelně spojená s digitálními vymoženostmi, bez kterých si většina populace nedokáže představit každodenní život. Přestože žijeme v digitální době, ruční psaní nelze jen tak vyčlenit z naší společnosti. Především díky školství má ruční psaní opodstatněný význam, který žádná technologie nenahradí. Každé písmeno psané rukou vyžaduje zapojení několika smyslů, určitý stupeň psychomotorických dovedností, dostatečnou úroveň vnímání a pozornosti. Na rozdíl od digitálních technologií, které při zmáčknutí tlačítka určitého písmene zaznamenají vždy totožný znak. Osvojení si dovednosti psaní patří mezi jednu z nejnáročnějších činností, která na žáky čeká již v prvním ročníku základní školy.

2.1 Psaní podle Rámcového vzdělávacího programu

Psaní, které se řadí mezi jednu z nových a hlavních dovedností, kterou si žáci osvojí v prvních letech primárního vzdělávání, nalezneme i v Rámcovém vzdělávacím programu (dále jen RVP). RVP základního vzdělávání (dále jen ZV) se plynule napojuje na RVP předškolního vzdělávání, z něhož vyplývá, jaké dovednosti musí dítě zvládnout před nástupem do základního vzdělávání, při zápisu do základní školy.

Výuka prvopočátečního psaní úzce souvisí s výukou prvopočátečního čtení a společně jsou začleněny v RVP ZV (2017) do vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura a spadají do vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace. Výuka psaní zapadá do vzdělávacího obsahu složky Komunikační a slohová výchova, která je v RVP ZV (2017) na prvním stupni rozčleněna na 1. období (1.-3. ročník) a 2. období (4.-5. ročník). Obě období charakterizují požadavky na písmo, hygienické návyky spojené se psaním, ale také formální a obsahovou stránku textu. RVP ZV (2017) vymezuje očekávané výstupy týkající se psaní v 1. období takto (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2017, s. 18):

- *„píše správné tvary písmen a číslic, správně spojuje písmena i slabiky; kontroluje vlastní písemný projev,*
- *zvládá základní hygienické návyky spojené se psaním,*
- *píše věcně i formálně správně jednoduchá sdělení“.*

Učivo vzdělávacího obsahu složky Komunikační a slohová výchova v RVP ZV (2017) není rozděleno na 1. a 2. období. Učivo zaměřené na písemný projev obsahuje (RVP ZV, 2005, in Mlčáková, 2009, s. 53):

- „základní hygienické návyky (správné sezení, držení psacího náčiní, hygiena zraku, zacházení s grafickým materiálem),
- techniku psaní (úhledný, čitelný a přehledný písemný projev, formální úprava textu),
- žánry písemného projevu: adresa, blahopřání, pozdrav z prázdnin, omluvenka; zpráva, oznámení, pozvánka, vzkaz, inzerát, dopis, popis; jednoduché tiskopisy (přihláška, dotazník), vypravování“.

2.2 Metody psaní

„Znalost čtení a psaní otvírala brány k poznání základů věd a kultury a vyzbrojovala pro praktický život, v němž se člověk postupem času stále méně mohl obejít bez gramotnosti“ (Jiránek, Dittrichová, Friedlová, Lebedová, Souček, 1955, s. 3).

Psaní je úzce spojeno se čtením, což je další velmi významná lidská činnost. Především jde o to, aby byly psané záznamy zpětně i dobře čitelné. Prostřednictvím psaní a čtení definujeme tzv. gramotnost, která je v současné době často skloňována, především v souvislosti s málo vyspělými zeměmi, ve kterých se potýkají s velkou mírou negramotnosti (Fasnerová, 2016).

Metody výuky psaní by měly být vždy v souladu s metodami výuky čtení, protože obě tyto dovednosti by měly být rozvíjeny rovnoměrně. Ve výuce elementárního psaní je v českém školství využívána řada metod. Z historického pohledu dělíme výukové metody do dvou skupin. Na metody analytické a metody syntetické. Metody syntetické začínají u písmen, a dále spojují písmena (hlásky) ve slabiky a slova, zatímco metody analytické vychází z analýzy slov nebo vět na písmena (hlásky). V současné době školství používá pro nácvik prvopočátečního psaní a čtení převážně metodu analyticko-syntetickou, kterou můžeme nazývat také jako metodu zvukovou nebo hláskovou (Mlčáková, 2009).

2.2.1 Pohled do historického vývoje metod prvopočátečního psaní

Psaní vždy bylo a dodnes je velmi složitou fyziologickou činností. V odborné literatuře tedy nacházíme obrovské množství vyučovacích metod, které se zabývají právě psaním (Fasnerová, 2016). Výuku psaní především ovlivňovaly tzv. školské předlohy, které

se měnily v průběhu vývoje písma ve tvarech písma, tlaku na podložku, sklonu, psacími potřebami a psacími látkami (Santlerová, 1995).

Tři typy školských předloh (ibid.):

- Předloha z roku 1876, která byla založena na metodě mechanické (napodobovací princip).
- Předloha z roku 1902, která vychází z metody analyticko-syntetické.
- Předloha z roku 1932, která je založena na metodě fyziologicko-psychologické.

2.2.2 Metoda kopírovací

Kopírovací metoda se řadí mezi jednu z nejstarších mechanických metod, kterou se vyučovalo již v římských, řeckých a chrámových sumerských školách. Žáci dostali voskové tabulky s vyrytými písmeny, které mechanicky obtahovali rydlem tak dlouho, dokud si tvary jednotlivých písmen neosvojili. Poté již samostatně psali barvou na dřevěnou tabulku. V 17. století dostávali žáci vylepšené tabulky, tzv. škartky, které měly dva i více řádků s předepsanými písmeny abecedy. Žáci zprvu obtahovali tvary písmen suchým perem a později inkoustem. Používala se současně kurent i latinka. V této metodě šlo především o samoučení, jelikož žáci nebyli vůbec metodicky vedeni. Přesto se v našich školách tato metoda udržela až do 20. století (Mlčáková, 2009; Fasnerová, 2012; Fasnerová, 2016).

2.2.3 Metoda pauzovací

Metoda pauzovací se rovněž řadí do mechanických metod. První zmínka o této metodě se datuje k roku 1937 a její zastánci věřili tomu, že pokud žáci budou mnohokrát obtahovat tištěný vzor ve správném sklonu a tvaru, naučí se dokonale psát (Mlčáková, 2009). Žáci obtahovali tučně vytištěnou předlohu, kterou si vkládali pod svůj papír, a následně obtahovali písmena, někdy i celou stranu (Fasnerová, 2012).

2.2.4 Metoda syntetická

První zmínky o syntetické metodě se objevují kolem roku 1820. Autorem metody je Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827). Podstatou syntetické metody bylo postupné nacvičování jednotlivých částí písmen, postupuje se k celému písmenu, slabice, slovu, až ke složitějším celkům. Zprvu se začínalo průpravným cvičením, na břidlicovou tabulku se psalo kamínkem. Později následovalo psaní latinky perem do složité liniatury, ozdobné prvky však nebyly jednotné. Písmena měla vlasové a stínové tahy a vpisovaly se do sešitu

se čtyřmi linkami nebo čtvercovou sítí. Psalo se havraními, husími nebo labutími brky nebo rákosovým perem (Santlerová, 1995, in Mlčáková, 2009).

2.2.5 Metoda taktovací

„*Namočte, zpříma sed'te, nohy rovně (nepřekládat), pero drže správně, nasad'te!*“ (Nágl, 1904, s. 10). Toto je malý výčet povelů metody taktovací, která je typická drilem. Žáci psali společně podle diktátu jednotlivé tahy, prvky písmen, slabiky, slova i věty. Někteří učitelé dávali povely „nahoru“, „dolů“ a jiní počítali. Metoda taktovací vznikla ve Francii, ale později se rozšířila do Německa, odkud se dostala až k nám. Autorem této metody drilu je Andoyer (Santlerová, 1995).

2.2.6 Metoda fyziologická (americká)

Autorem této metody je Jakub Carstairs, proto bývá někde uváděna jako Carstairsova metoda (Fasnerová, 2018). Pozornost se věnovala lehkému držení pera, správnému sezení a zejména výcviku ruky, kde se zaměřovalo především na pohyb celé paže, předloktí, zápěstí a prstů (Penc, 1961). Typický pro fyziologickou metodu byl tzv. „talantograf“. Jednalo se o zařízení připevněné ke stropu, ze kterého visely různé smyčky ze šňůr, do kterých se žákům zavěšovaly ruce, a s dopomocí talantografu se žáci učili psát. Nejdříve se cvičily jednotlivé prvky písmen a později se skládali v písmena, slabiky, slova a věty (Fasnerová, 2012).

2.2.7 Metoda psychologicko-fyziologická

Před 1. světovou válkou se při výuce psaní k fyziologickému hledisku začalo přidávat i hledisko psychologické (Mlčáková, 2009). S obměnou školských osnov se začali učitelé zaměřovat při výuce psaní na správné držení těla a zároveň i na správný sklon sešitu.

Výuka psaní byla v roce 1926 součástí kreslení. Ačkoli se psalo kurentem a latinkou, žáci měli volnost pro rozvoj vlastního rukopisu. Nejdůležitější funkcí písma v té době měla být praktičnost (Fasnerová, 2016).

V roce 1927 vydal Bohumil Tožička Metodiku psaní ve škole obecné a měšťanské, která učitelům usnadnila práci. Pozornost byla věnována hygieně při psaní, estetické funkci a chybám při psaní (Fasnerová, 2012).

O pár let později došlo k zavedení jednotných sešitů, kuličkové pero vystřídalo ostré, zmizely vlasové a stínové tahy a břídicové tabulky byly zakázány. Byla vydána norma

československé latinky, jejíž hlavními znaky byla čitelnost, jednoduchost a vazebnost (Mlčáková, 2009).

2.2.8 Metoda genetická

Propagátorem této metody byl významný český spisovatel Josef Kožíšek (1864-1933) (Fasnerová, 2016). V přípravě na psaní používal velké tiskací abecedy a upozornil na to, že tvary malé psací abecedy jsou pro prvopočáteční písmo příliš složité. Pomocí obrázků a zkratk slov učil děti zapisovat myšlenky (Mlčáková, 2009).

Podle Mikulenkové a Malého (2004, in Fasnerová, 2018) vycházel Kožíšek z toho, že:

- jedinec si zachovává své myšlenky kresbou,
- později své myšlenky zaznamenává pomocí symbolů,
- nakonec jedinec zapisuje své myšlenky hláskovým písmem.

Kožíšek vedl žáky k analytickému osvojení si psaní a čtení. Jeho metoda lze rozdělit do jednotlivých částí, přičemž začínal tzv. průpravným čtením, ve kterém izoloval náslovné hlásky ze jmen a příjmení žáků. Poté následovalo hláskové čtení, ve kterém si žáci nejdříve četli slova a věty psané velkými tiskacími písmeny. A nakonec přešli ke čtení textu psaného malými tiskacími písmeny (Kožíšek, 1913, in Mlčáková 2009).

2.2.9 Metoda globální

Teoretickým základem globální metody byla především tvarová psychologie, jež pokládala duševní jevy za nedělitelné celky (Jiránek, Dittrichová, Friedlová, Lebedová, Souček, 1955). Podle Kohoutka (1968, s. 43) se „vychází z psaní celých slov, vět nebo slovesných celků. Psací projev se neanalyzuje na slabiky nebo písmena.“ Nepochívají se jednotlivá písmena, ale píší se celá slova. Zprvu se píší slova jednoslabičná a postupem času slova delší (Mlčáková, 2009). Učitel předepíše a žáci ho napodobují na nelinkovaném papíře (Penc, 1966). Hlavním propagátorem globální metody u nás byl Václav Příhoda (1889-1979). V prvním pololetí žáci četli tiskací latinku a ve druhém pololetí začali psát celá slova a kratší věty. V prvéce si procvičovali základní tvary některých písmen (Fasnerová, 2016).

2.2.10 Metoda analyticko-syntetická

V současnosti nejpoužívanější metoda, která principiálně vychází z metody psychologicko-fyziologické, u které je důraz kladen na dodržování hygienických návyků při psaní a na procvičení a uvolnění svalů ruky (Fasnerová, 2016). Dle Fabiánkové, Havla,

Novotné (1999) se zařazují činnosti, které vedou k rozvoji jemné motoriky, například vytrhávání z papíru, vystřihování a modelování a slouží jako příprava na psaní. Fasnerová (2012) ještě přidává navlékání korálků a jiné hravé činnosti.

Analyticko-syntetickou metodou se u nás zabýval Hynek Kohoutek ve svém díle Celostátní psaní na stupni elementárním (Kohoutek, 1947), který spojoval psací cviky a říkanky, přičemž žák myslí na obsahovou stránku říkanky a psací cviky jsou jen jakýmsi grafickým doplňkem (Kohoutek, 1947, in Mlčáková, 2009).

Kohoutkova koncepce psaní (Santlerová, 1995, s. 29):

- ***„návčik písmen podle tvarové příbuznosti,***
- ***motivace psaní,***
- ***funkčnost,***
- ***individuální přístup k dětem,***
- ***příprava na psaní: psychologická a technická“.***

Podle Mlčákové (2009) vycházely učební osnovy z roku 1983 z Kohoutkovy koncepce psaní a na školách se učilo jednotně podle Pencovy Metodiky psaní (Penc, 1983, in Mlčáková, 2009). Učební osnovy z roku 1991 umožňovali učitelé naprosto volný výběr pracovních sešitů i jiných materiálů. V této době se psaní v 1. ročníku stalo součástí výuky českého jazyka, proto bylo propojeno se čtením a rozděleno do tří období (Santlerová, 1995, in Mlčáková, 2009).

Návčik psaní analyticko-syntetickou metodou ve třech obdobích (Fasnerová, 2018, s. 116):

1. *„Období uvolňovacích cviků (až 8 týdnů) – předslabikářové období.*
2. *Období návčiku vlastních grafémů, slabik, slov a vět (22 týdnů) – slabikářové období.*
3. *Období procvičování psaní textů a zpětné čtení textů napsaných vlastní rukou (4-6 týdnů) – poslabikářové období“.*

3 POUŽÍVANÉ ZPŮSOBY PSANÍ V ČESKÉ REPUBLICE

Každý jedinec má své originální a jedinečné písmo, které ho svým způsobem charakterizuje. V každém písmu najdeme nejrůznější osobité odchylky, ať už ve velikosti písma, sklonu, tvaropisu, přítlaku, vazebnosti apod. V současné době ale čím dál více využíváme nejrůznějších technologií, které nám z osobitého rukopisu psaní ubírají.

Je nesmírně důležité neopomíjet tuto krásnou a osobitou dovednost každého z nás, se kterou se děti seznamují již v mateřské škole, ale hlavní roli v písemném projevu žáků hraje právě základní škola.

V České republice se ve vyučovacím procesu používají dva způsoby psaní. Prvním je jednotažné lineární psací písmo a druhým, vcelku novým typem písma, je písmo Comenia Script.

3.1 Jednotažné lineární psací písmo

Mnoho autorů uvádí (Penc, 1968; Hřebejková, 1987; Křivánek, Wildová, 1998), že jednotlivé tvary psacích písmen, ať už malých, velkých, či číslic obsahují jednotlivé grafické elementy. Jde o mnoho druhů různých obrátů, např. obloučkové, kličkové, a také spojovací čáry a háčky, a zároveň se jedná o dolní a horní kličky, dolní, horní, levé a pravé oblouky, dolní a horní zátrhy, vlnovky, srdcovky a hadovky (Fasnerová, 2014). Ukázka tvarových prvků písmen a číslic je v Příloze 1.

3.1.1 Tvarové prvky písmen a číslic

- **Kružnice.** „*Písmo vzniká jako stopa pohybu ruky, který je ve své podstatě krouživý*“ (Penc, 1966, s. 24). Krouživým pohybem ruky s psacím náčiním vytváříme kružnice (ibid.).
- **Ovály pravotočivé a levotočivé.** Pokud začneme protahovat kružnice dolů a nahoru, vzniknou nám ovály, které se podle směru pohybu ruky dělí na pravotočivé a levotočivé (Fasnerová, 2016).
- **Kličky.** Při pohybu ruky píšící ovály ve směru řádku zleva doprava se ovály rozvinují a vznikají z nich kličky. Z levotočivých oválů vznikají horní kličky, zatímco z pravotočivých oválů dolní kličky (Spáčilová, Šubová, 2004).
- **Dolní oblouky (girlandy) a horní oblouky (arkády).** Pohybujeme-li rukou píšící kličky rychleji a ve směru zleva doprava, kličky se začnou zužovat a protisměrné tahy splynou v jednu stopu, čímž vzniká krycí čili vratný tah. Na konci tohoto tahu

se pohyb ruky zastaví, aby změnil pohyb na opačný. Tímto způsobem pohybu vznikají oblouky. Při kroužení doleva vznikají dolní oblouky čili girlandy, při kroužení doprava vznikají horní oblouky čili arkády (Penc, 1966).

- **Dolní a horní zátrhy.** Natočíme-li sklon papíru tak, aby linka svírala s osou úhel 90° vytvoříme horní nebo dolní zátrh. Spojením těchto dvou zátrhů vzniká zátrh složený (Fasnerová, 2016).
- **Hadovka.** Přejdem z jednoho oválu na druhý a změnou směru kroužení vzniká hadovka, která zachovává sklon písma. Stejným způsobem vzniká **vlnovka**, která je ležatá. **Srdcovku** u grafému „s“ považujeme za hadovku. (Penc, 1966).
- **Oblouky pravé, oblouky levé a dvojoblouky.** Pravé oblouky jsou vypouklé doprava, levé doleva. Spojením dvou oblouků vznikne dvojoblouk, kterým je vytvořeno psací písmeno „B“ (Fasnerová, 2018).
- **Závit.** Jde o poslední tvarový prvek, který je důležitý pro nácvik psaní. Některá písmena závitem končí, jiná začínají. Kupříkladu „C“, „E“, „G“ a „Q“ začínají závitem, zatímco „B“ a „D“ závitem končí (ibid.).

K výstižnějšímu popisu psacího pohybu a k lepšímu vymezení tvarů písmen využíváme **obraty**. Jde o tahy, které spojují jednotlivé prvky a mění směr pohybu ruky (Penc, 1966).

Obraty dělíme na (ibid.):

- obloučkové (např. dolní části dolních zátrhů),
- kličkové (např. veškeré dolní a horní kličky),
- ostré (např. v horní části písmen „t“, „j“ apod.).

Při psaní používáme diakritická znaménka, které se velmi často v českém jazyce používají. **Háček** je malý zátrh, který se např. používá nad písmeny „ň“, „č“, „š“ (Fasnerová, 2018).

Křivánek, Wildová (1998) ještě uvádí **levotočivé a pravotočivé spirály a stoupající a klesající šikmé čáry**.

3.1.2 Tvarové skupiny písmen a číslic

Jednotlivé grafémy psací abecedy se dají podle společných znaků, z kterých se dané písmeno skládá rozdělit do skupin. Některé grafémy se řadí do více skupin, neboť jsou složeny z více charakteristických znaků (Fasnerová, 2014, 2016, 2018). Mnoho autorů

(Fabiánková, Havel, Novotná, 1998; Mlčáková, 2009; Fasnerová 2012, 2014, 2016, 2018) vychází z metodiky a popisu Pence (1966), který rozdělil tvarové prvky do jedenácti tvarových skupin. Některé tvary psacího písma a číslic se postupem času změnily, proto byly tvarové skupiny písmen a číslic zredukovány do deseti skupin (Vzdělávací program Základní škola, 2003, in Mlčáková, 2009):

1. skupina – **b, d, d', e, é, ě, f, h, k, l, t, t', číslice 1, 4, 7**
2. skupina – **i, í, M, m, N, n, r, ř, U, u, ú, ů, V, v, y, ý, (W, w, Y)**
3. skupina – **C, c, Č, č, E, Ch, ch, E, číslice 6**
4. skupina – **A, a, á, d, d', G, g, O, Ó, o, ó, (Q, q), číslice 0, 9**
5. skupina – **G, g, j, p, y, ý, (Q, q)**
6. skupina – **H, I, J, K, (X, x), číslice 8, 4**
7. skupina – **B, F, P, R, Ř, T, Ť, číslice 3, 5, 8**
8. skupina – **D, L, S, s, Š, š, Z, z, Ž, ž, číslice 2**
9. skupina – **C, D, I, L, M, V, X**
10. skupina – **., : ; ,, ! ? - = () ×**

3.1.3 Znaky písma

Rozlišujeme dva druhy základních znaků písma. Kvalitativní znaky, které určují jakost písma a kvantitativní, které určují rychlost psaní. Všechny podstatné znaky písma jsou určeny tak, aby napomáhaly úhlednosti, čitelnosti a hbitosti (Penc, 1966).

Podle členění znaků písma, které popsal Penc (1966), vychází mnoho autorů odborné literatury (Fabiánková, Havel, Novotná, 1999; Mlčáková, 2009; Fasnerová, 2014, 2016, 2018).

Kvalitativní znaky písma

Podle Pence (1966, s. 34, 35) mezi kvalitativní znaky písma uvádíme:

- a) „Tvar písmen (tvaropis)**
- b) Velikost písma**
- c) Úměrnost a stejnoměrnost velikosti písma**
- d) Jednotažnost a přípojnost (vazebnost) písmen**
- e) Sklon písma**
- f) Hustota a rytmižace**
- g) Úprava písemnosti“.**

Wagnerová (1998) a Mlčáková (2009) přidávají ještě tlak v písmu, který považují za podstatný kvalitativní znak hodnocení písma.

Tvar písmen (tvaropis)

Tvaropis číslic a písmen je podle Pence (1966, s. 35) „ze všech znaků písma nejdůležitější a nejvíce rozhoduje při čitelnosti, hbitosti a úhlednosti písma“. Penc (ibid.) zdůrazňoval a upřednostňoval jednotnost tvarů, jelikož tím podporujeme automatizaci psacího pohybu a pěstujeme psací návyky žáků.

K jednotnosti tvaru písmen se vyjadřuje Doležalová (1998, s. 8), která poukazuje na to, že „ne všechny vzory písmen, které jsou uvedeny v písankách jsou stejné. To značně zhoršuje učení se prvopočátečnímu psaní u žáků. Ti by měli mít jasný a jednotný vzor, který si mohou zapamatovat, obtáhnout a dobře nacvičit“.

Jiný názor má i Krivánek, Wildová (1998, s. 72), kteří k současné metodice psaní uvádějí, že „se již nepreferuje úzkostlivé napodobení předepsaných tvarů, objevují se v různých souborech písanek drobné tvarové odlišnosti“.

Největší odchylka byla podle posledního průzkumu spatřena u písmene „z“. Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy České Republiky v roce 1991 vyhovělo žádosti z řad kantorů a povolilo dvojí tvar písmene „z“, které můžeme objevit např. v písankách nakladatelství Alter (Fasnerová, 2018).

Pro poznání jednotlivých písmen a slov při čtení rozhodují především horní a dolní části, z nich pak zvláště horní. Význam dolních a horních částí jednotlivých písmen a slov převládá při poznávání a čtení nad částmi středními, proto je nazýváme dominantními složkami, krátce **dominanty**. Výrazné dominanty mají např. písmena *b, k, d, l, h, t, f, j, g, y, p, q*, jelikož vynikají kličkami, prodlouženými tahy apod. Dále pak všechna velká písmena, z nich především *J, Y, Q, G*, a nakonec všechna písmena s diakritickými znaménky (Penc, 1966; Mlčáková, 2009).

Velikost písma

Velikostí písma chápeme jeho výšku, což je kolmá vzdálenost krajních bodů grafémů od základní linky nebo od pomyslné základny na nelinkovaném papíře (Penc, 1966). Podle výšky rozeznáváme trojí velikost písmen (Mlčáková, 2009; Fasnerová, 2014, 2016, 2018):

- Písmena střední výšky, do níž patří: a, á c, č, e, é, i, í, m, n, ň, o, ó, r, ř, s, š, u, ú, ů, v, x, z, ž.
- Písmena s horní délkou, do níž zařazujeme: b, d, d', h, ch, k, l, t, t' a písmena velké abecedy.
- Písmena s dolní délkou, do níž řadíme: g, j, p, q, y, ý.
- Písmena s dolní i horní délkou, tzv. dlouhá, do níž patří: f, G, J, Q, Y.

Podle Pence (1966) velikost písma závisí zejména na věku a písmařské vyspělosti. Z toho plyne, že největší písmo mají začínající písáři, které se s postupujícím věkem a rozvojem písmařských dovedností zmenšuje. Velikost písmen v prvním ročníku by měla být asi 5 – 6 milimetrů (ibid.). Spáčilová, Šubová (2004) uvádí, že nelze uvedenou velikost písmen striktně po začínajících písářích požadovat, neboť je důležité zohledňovat individuální zvláštnosti v písmu.

Úměrnost a stejnoměrnost velikosti písma

Úměrnost velikosti písma Penc (1966, s. 38) definuje jako „*výškový poměr mezi písmeny střední výšky a ostatními písmeny (s horní a dolní délkou a písmeny dlouhými)*“. Poměr střední výšky písmen k dolní a horní délce je asi 1:1:1, což znamená, že dolní i horní klíčky vyčnívají pod a nad písmena střední výšky tolik, kolik činí střední výška písmen (ibid.).

Podle Mlčákové (2009) se u začínajících písáři poměrně často setkáváme s prodlužováním dolních nebo horních klíčků, což je pro ruku při psaní namáhavější a písáři přerušují psací tah, aby si jejich ruka odpočinula.

„*Stejnoměrností písma se rozumí dodržování stále stejných výšek u týchž typů písmen*“ (Penc, 1966, s. 39). Někteří autoři (Doležalová, 1998; Křivánek, Wildová, 1998; Mlčáková, 2009), jenž se zabývají prvopočátečním psaním, doporučují dokreslovat pomocné linky ve výšce 5–6 mm pro zkvalitnění nácviku stejnoměrnosti písma.

Jednotažnost a přípojnost (vazebnost) písma

Jednotažnost znamená napsat jednotlivá písmena jedním tahem bez přerušování. Jednotažně lze napsat všechna malá psací písmena až na „x“, které se píše s přerušením dvěma tahy. Všechna malá psací písmena jsou i oboustranně přípojná, výjimkou je opět „x“, které nelze bez deformací spojit s písmeny končícími háčky (Penc, 1966).

Co se týká písmen s diakritickými znaménky, Mlčáková (2009) uvádí, že by písaři měli diakritiku doplňovat až po napsání celého slova (výjimkou jsou dysgrafici, u kterých doporučuje přerušit vazebnost u písmen s diakritikou), zatímco Doležalová (1998) doporučuje psaní diakritických znamének neprodleně, což znamená přerušit slovo, napsat vhodnou diakritiku a pokračovat v dopsání slova. V tomto případě však může dojít k narušení vazebnosti slova, čehož si je autorka vědoma.

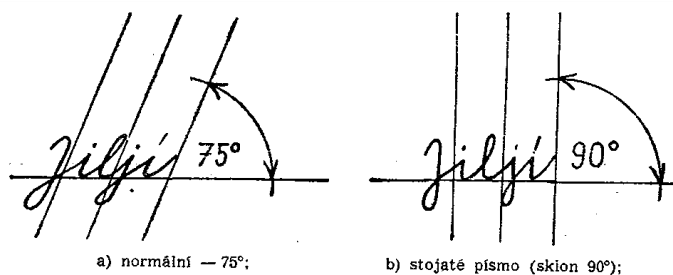
Velká psací písmena jsou většinou jednotažná, kromě K, T, X, která se píše dvěma tahy s přerušením a F, které se píše třemi tahy. Velká psací písmena píšeme vždy na začátku věty, slov, nebo samostatně, proto se na nich vyžaduje výhradně pravostranná přípojnost. Většina písmen velké psací abecedy jsou pravostranně přípojná, výjimku tvoří písmena F, P, T, která jsou nepřipojná (Penc, 1966).

Je důležité, zejména u začínajících písařů přistupovat k vazebnosti písma individuálně. V žádném případě nesmíme nutit písaře psát celé slovo jednovazebně, neboť přeceňování tohoto požadavku může vést ke ztrátě motivace (Křivánek, Wildová, 1998).

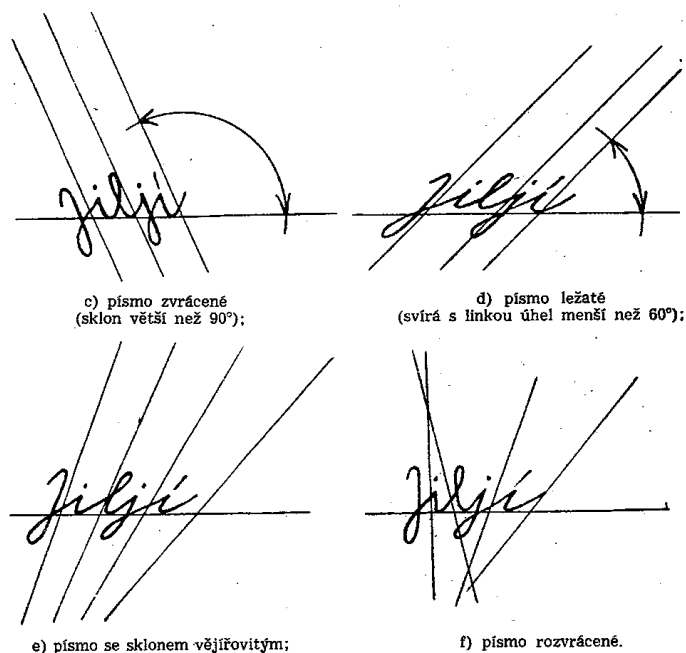
Sklon písma

Podle Pence (1966, s. 43) sklon písma vyjadřujeme „jako úhel, který svírá osa písma s linkou nebo s myšlenou základnou řádku na nelinkovaném papíře. Tento úhel zjišťujeme po pravé straně osy písma.“ Původně se psalo jen písmem stojatým a písaři si pergamen (papír) nenatáčeli. Sklon tohoto písma byl 90°. Postupem času se ale zvyšovaly požadavky na rychlost psaní a tím pádem donutily písaře, aby si natočil papír horním rohem doleva zhruba o 15-25° (ibid.).

Sklon 75° je všeobecně uznávaný za nejvhodnější. I vzorové písmo bývá psáno s tímto sklonem. Písmo, které svírá s linkou úhel menší než 75° se nazývá ležaté. Naopak písmo, které svírá s linkou úhel větší než 75° je stojatější. Pokud stojí písmena zcela kolmo k lince, svírají se základnou řádku úhel 90°, jedná se o písmo stojaté. Jestliže přesahuje sklon 90°, mluvíme o písmu zvráceném. Existují případy, kdy žáci píšou písmena v jednotlivých slovech, řádcích nebo textech různě skloněná. V takových případech jde o písmo rozvrácené. Jestliže osy písmen směřují zhruba do jednoho bodu, středu žákova těla, mluvíme o sklonu vějířovitém (ibid.).



Obrázek 1 - Sklon písma (zdroj: Penc, 1966, s. 43)



Obrázek 2 - Sklon písma (zdroj: Penc, 1966, s. 44)

Šimková (2012) uvádí úhel 75° za vzorový sklon písma, ale uznává toleranci v rozmezí $60-90^\circ$.

Hustota a rytmižace

„Rytmižací rozumíme uspořádání písmen, slov, řádků a odstavců v esteticky působící jednotný celek“ (Penc, 1966, s. 45). Pravidelný a rytmický pohyb ruky je základem úhledné rytmižace a stejnoměrné hustoty písma. Penc (1966) doporučuje, aby začínající písaři psali mezi písmeny delší spojovací čáry, čímž si navykají na rytmický a pravidelný posun ruky.

Písaři by si měli dávat pozor i na rovnoměrné a pravidelné rozestupy a na mezery mezi slovy, které by neměly být větší než písmeno „n“. Píší-li na nelinkovaném papíře, měli by dodržovat takovou vzdálenost mezi řádky, aby do sebe nezasahovaly kličky písmen dvou sousedních řádků (ibid.).

Úprava písemnosti

K čitelnosti, úhlednosti a plynulosti písma přispívá i celková úprava psaných textů. Začínající písaři by se měli snažit vstřebat a dodržovat určitá pravidla pro psaní textů. Kupříkladu datum, které se píše do pravého horního rohu nebo okraje, které necháváme přibližně stejné na všech stránkách sešitu. Písaři by měli velmi dbát na čistotu v sešitech, která souvisí s přepisováním, přelepováním řádků a gumováním (Fasnerová, 2018).

Někteří autoři uvádějí (Doležalová, 1998; Mlčáková, 2009), že u začínajících písařů stačí dodržovat psaní od začátku do konce linky tak, aby jejich písmo bylo úhledné a čitelné. V případě, že se slabika nebo slovo na linku „nevejde“, napíší jen izolovaná písmena nebo slabiky (Mlčáková, 2009).

Tlak v písmu

Velmi důležitým prvkem, který by se měl u žáků včas odhalit a odstranit je tlak v písmu (Fasnerová, 2018). Podle Wagnerové (1998) závisí stopa tlaku na více elementech, mezi které patří psací prostředek, podložka a kvalita papíru. Určit intenzitu tlaku je velmi obtížné.

„Tlak v písmu, jinak též přítlak na podložku, považujeme za velmi podstatný znak písemného projevu začínajícího školáka. Nadměrný přítlak na podložku při psaní považujeme za významný grafomotorický problém, který může značně komplikovat rozvoj psaní školního začátečníka“ (Mlčáková, 2009, s. 29).

Kvantitativní znak písma - rychlost psaní

Rychlost psaní se vyjadřuje počtem napsaných písmen v určité časové jednotce, obvykle za minutu (Penc, 1966).

V historii byl velký důraz kladen na rychlost psaní, ale v současné době se názory autorů na sledování rychlosti písma odlišují. Doležalová (1998, in Fasnerová, 2016) zastává názor, aby se rychlost psaní u začínajících písařů v prvním ročníku nesledovala. Křivánek, Wildová (1998) jsou též toho názoru, aby se respektovaly individuální rozdíly v hbitosti žáků, neboť začínající písaři by mohli ztratit motivaci a kladný vztah k psaní.

V různých publikacích (Penc, 1966; Křivánek, Wildová, 1998; Spáčilová, Šubová, 2004) se však setkáváme se stupnicí průměrné psací rychlosti v jednotlivých ročnících:

1. ročník – 10 písmen za minutu

2. ročník – 20 písmen za minutu
3. ročník – 32 písmen za minutu
4. ročník – 40 písmen za minutu
5. ročník – 45 písmen za minutu

3.2 Comenia Script

Ve 21. století bylo Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České Republiky povoleno nové nevázané psací písmo pod názvem Comenia Script. Autorkou písma a různých doprovodných didaktických materiálů je Radana Lencová.

Výhodou písma Comenia Script je, že se nedělí na psací a tiskací, neboť v obou formách jsou písmena stejná a písmo obsahuje pouze malou a velkou abecedu (Fasnerová, 2014).

Velká abeceda

Abeceda je charakteristická jednoduchými tahy, kterými jsou šikmé, rovné, svislé a vodorovné čáry, kružnice a půlkružnice. Velká písmena se nenapojují s malými písmeny, tudíž fungují naprosto samostatně (Fasnerová, 2016). „*Většina horizontálních tahů začíná jemnými přetahy vlevo (B, D, E, F, P, R), které vznikají při normálním rytmu psaní. Při rychlejších se mohou ještě více zvýraznit, a písmeno tak dostane osobitý výraz*“ (Lencová, 2010, s. 10).

Tvarové skupiny velké abecedy Comenia Scriptu (Lencová, 2010, s. 23):

- *„rovné tahy – I, L, H, T, E, F*
- *šikmé tahy – V, W, M, X*
- *rovné a šikmé tahy – A, K, N, Z, Y*
- *kulaté a půlkruhové tahy – O, Q, C, G, D, U*
- *tahy s malým obloukem – J, P, R, B, S.*“



Obrázek 3 - Ukázka velké abecedy Comenia Script (zdroj: Lencová¹, 2011)

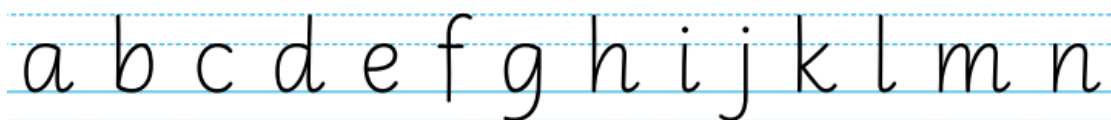
¹ LENCOVÁ, Radana. Průvodce Comenia Scriptem. <https://www.lencova.eu/> [online]. [cit. 2020-01-21]. Dostupné z: https://www.lencova.eu/download/Lencova_Comenia_Script-short%E2%80%93932013.pdf

Malá abeceda

Malá abeceda „kancelaresky“ (Lencová, 2010) byla společně s renesančním psacím postupem, při kterém se jednotlivé grafémy nespojují inspirací malé abecedy Comenia Scriptu². Šířka písmen je připravena na individualitu každého písaře, neboť malá abeceda je pojatá v otevřenější formě.

Tvarové skupiny malé abecedy Comenia Scriptu (Lencová, 2010, s. 26):

- *„rovné tahy – l, i, j, t*
- *šikmé tahy – v, w, x, z, k, y*
- *kulaté tahy – o, c, e, ch*
- *obloukovité tahy – n, h, m, u, y*
- *tahy se „slzičkou“ – a, g, q, b, d, p*
- *kombinované tahy – r, f, s (druhá varianta písmene f a k).“*



Obrázek 4 - Ukázka malé abecedy písma Comenia Script (zdroj: Lencová³, 2011)

Velikost písmen

„Základní velikost abecedy pro nacvičování je uzpůsobena dětské ruce, věku kolem šesti let. Po celou dobu nacvičování doporučuji neměnit základní velikost písma ani liniatury“ (Lencová, 2010, s. 12).

U písma Comenia Script je doporučována střední výška 8 mm a spodní a horní linie 5 mm.

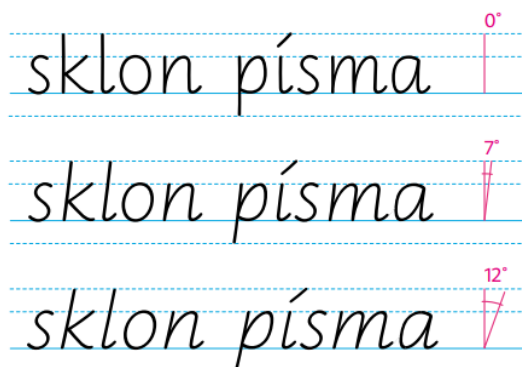
Sklon písma

Písmo Comenia Script nemá striktně určený sklon písma a pracuje s volitelným sklonem. Podle Lencové (2010, s. 16) je sklon písma *„jedním z individuálních znaků osobnosti, který je úzce spjat s citovou stránkou člověka“*. V písankách pro první ročník ho však nenajdeme, poněvadž nácvik grafémů bez sklonu je jednodušší. Pokud se sklon u dětí

²LENCOVÁ, Radana. O písmu Comenia Script. <https://www.lencova.eu/> [online]. [cit. 2020-01-21]. Dostupné z: https://www.lencova.eu/cs/uvod/comenia_script/comenia_script_pismo/comenia_script_pismo_text

³ LENCOVÁ, Radana. Průvodce Comenia Scriptem. <https://www.lencova.eu/> [online]. [cit. 2020-01-21]. Dostupné z: https://www.lencova.eu/download/Lencova_Comenia_Script-short%E2%80%93932013.pdf

objeví během prvního ročníku, je to v pořádku, ale podmínkou je sklon pravidelný. V druhém ročníku se děti začínají seznamovat se sklonem písma (Lencová⁴, 2011).



Obrázek 5 - Sklon písma Comenia Script (zdroj: Lencová⁵, 2011)

Ligatury

Přirozené napojování písmen neboli ligatury, splňují stránku praktickou i estetickou a je možné je použít ve více variantách. S ligaturami se pojí jediná zásada, která se musí dodržovat. Jde o napojování malé a velké abecedy, při nichž platí, že malá abeceda se nikdy nenapojuje na abecedu velkou, neboť funguje ve své vlastní formě. Každý žák si může zvolit, zda ligaturu použije nebo ne (Lencová, 2010).

Mezery

U dodržování mezer mezi jednotlivými grafémy je taktéž možnost variability, při níž autorka spoléhá na estetický a přirozený cit začínajících písmařů. K optimálnímu řazení písmen u každého písmaře dojde, až jeho písmo získá pravidelnější rytmus (ibid.).

Číslice

Psaní číslic neodmyslitelně patří k písmu. V písmu Comenia Script jsou tvary číslic praktické, nezaměnitelné a co nejjednodušší. U číslic 3 a 4 existuje možnost variability (ibid.).

Tvarové varianty

I u některých písmen v písemné předloze Comenia Script je možnost více variant. Tvarové varianty se vyskytují u písmen f, k, y a číslic 3, 4. Sama autorka písma uvádí: „V 1. třídě je dětem nabídnuta jednodušší varianta. S druhou variantou písmen se seznámí

⁴ LENCOVÁ, Radana. Průvodce Comenia Scriptem. <https://www.lencova.eu/> [online]. [cit. 2020-01-21]. Dostupné z: https://www.lencova.eu/download/Lencova_Comenia_Script-short%E2%80%932013.pdf

⁵ LENCOVÁ, Radana. Průvodce Comenia Scriptem. <https://www.lencova.eu/> [online]. [cit. 2020-01-21]. Dostupné z: https://www.lencova.eu/download/Lencova_Comenia_Script-short%E2%80%932013.pdf

až ve 2. třídě. Pak se mohou rozhodnout pro tu, která jim více vyhovuje“ (Lencová, 2010, s. 15).



Obrázek 6 - Tvarové varianty Comenia Script (zdroj: Lencová⁶, 2011)

Řezy písma Comenia Script⁷

U písma Comenia Script rozlišujeme základní typy řezů písma, které jsou rozdílné především obtížností a psaním tvarů písmen. Řez písma Comenia Script universal byl MŠMT ČR v období 2010 – 2012 určen k ověřování, a poté byl schválen pro školskou praxi. Řezy předloh se liší serify, které zakončují horní dřívky v začátcích tahu.

Comenia Script A je rozvinutější varianta písma, která pracuje se serify a s výběhovými spojovacími tahy. Tento řez má uplatnění nejen v běžné komunikaci, ale je vhodný i pro výtvarná vyjádření. Písemná předloha má vypracované tahy pro praváky i leváky.



Obrázek 7 - Ukázka písma Comenia Script A (zdroj: Lencová⁸)

Comenia Script B je nejjednodušší varianta písma, která byla vypracovaná pro speciální účely. Tento řez postrádá veškeré výběhové spojovací tahy a serify u velké

⁶ LENCOVÁ, Radana. Průvodce Comenia Scriptem. <https://www.lencova.eu/> [online]. [cit. 2020-01-23]. Dostupné z: https://www.lencova.eu/download/Lencova_Comenia_Script-short%E2%80%932013.pdf

⁷ LENCOVÁ, Radana. O písmu Comenia Script. <https://www.lencova.eu/> [online]. [cit. 2020-01-23]. Dostupné z: https://www.lencova.eu/cs/uvod/comenia_script/comenia_script_pismo

⁸ LENCOVÁ, Radana. Ukázky písma Comenia Script. <http://www.lencova.eu/cs/> [online]. [cit. 2020-01-23]. Dostupné z: http://www.lencova.eu/cs/gal_ukazky_cs

i malé abecedy. Comenia Script B je vhodnou formou písma i pro žáky s diagnostikovanou dyslexií.



ahoj mamí

Obrázek 8 - Ukázka písma Comenia Script B (Zdroj: ibid.)

Řez **Comenia Script universal** byl schválen MŠMT ČR pro školskou praxi. Toto písmo je kombinací řezů písma Comenia Script A a Comenia Script B, aby bylo přístupné co nejširšímu spektru pisařů. Písmo je charakteristické výběhovými spojovacími tahy a jednoduchými volnými dříky.



ahoj mamí

Obrázek 9 - Ukázka písma Comenia Script universal (zdroj: ibid.)

Comenia Script kaligrafická forma je určena pro zdatné a nadšené pisaře, poněvadž podstatou tohoto písma je rozvíjení řezu Comenia Script A. Pro kaligrafickou formu autorka doporučuje ploché seřízlé pero, které vytvoří nové a výraznější varianty písmen velké abecedy.



ahoj mamí

Obrázek 10 - Ukázka písma Comenia Script kaligrafická forma (zdroj: ibid.)

4 HYGIENICKÉ A PRACOVNÍ NÁVYKY PŘI PSANÍ

Aby se žáci rovnoměrně rozvíjeli, a to nejen v oblasti psaní, je nesmírně důležité dodržovat správné hygienické a pracovní návyky, které zároveň slouží i jako prevence různých ortopedických vad (Fasnerová, 2012). Při nástupu do prvního ročníku základní školy je možné využít různých básniček, písniček a piktogramů, které žáky nenásilnou formou vedou ke správným návykům.

V literatuře se hygieně psaní věnuje celá řada autorů; Penc (1961), Dušková (1984), Křišťanová (1998), Fabiánková, Havel, Novotná (1999), Spáčilová, Šubová (2004), Bednářová, Šmardová (2006), Looseová, Piekertová, Dienerová (2003), Mlčáková (2009), Šimková (2012), Fasnerová (2012, 2014) a další.

Podle Mlčákové (2009, s. 53) k hygieně psaní patří:

- *„správné sezení a držení těla při psaní*
- *správný úchop tužky*
- *natočení psací podložky, papíru, sešitu*
- *doba, kdy dítě píše*
- *vytváření radostné pracovní atmosféry“.*

Lipnická (2007) zdůrazňuje ve vztahu k pracovním návykům také směrovost. Doporučuje koordinovat pohyby ruky a očí zleva doprava a shora dolů. Za nezbytně nutné považuje i dostatek podpory a pozornosti od dospělého a soustředění se při veškerých grafických aktivitách.

Vždy je efektivnější a snadnější si správné pracovní návyky utvářet, než nesprávné návyky přeučovat a odstraňovat. Obvykle platí, že čím déle se nesprávné návyky utvářejí a fixují, tím větší úsilí a delší doba je třeba k jejich odstranění a napravení (Bednářová, Šmardová, 2006).

4.1 Správná poloha těla při psaní

Když se žák posadí na židli, měla by jeho páteř tvořit střední rovinu, stejně jako hlava a tělo. Lokty by měly být symetricky opřeny o desku stolu (Sovák, 1961).

Pokud je to možné, při psaní by měl žák sedět na celém sedadle. Nohy u sebe a ohnuty v kolenou zhruba v pravém úhlu a opřeny celými chodidly o podlahu. Tato poloha zaručuje stabilitu, na rozdíl od poloh, kdy žák sedí jen na přední polovině sedadla, případně pouze

na jeho přední hraně, každou nohu v jiné poloze nebo křížem, takže žákova poloha je nestabilní (Penc, 1968, in Spáčilová, Šubová, 2004). Křivánek, Wildová (1998) ke správnému držení těla při psaní podotýkají, že žák by měl sedět pohodlně a stabilně. Šupšáková (1991, in Fasnerová, 2014) upozorňuje i na variantu sezení na židli tak, aby 1/3 stehna byla volná a 2/3 stehna na sedadle.

Trup je nepatrně nakloněn dopředu, ovšem hrudník se nedotýká o přední hranu psací desky. Ramena jsou stejně vysoko a rovnoběžná s hranou lavice. Obě předloktí leží symetricky na psací desce a směřují k sobě v pravém úhlu (Penc, 1966, in Spáčilová, Šubová, 2004). Lokty by měly být nepatrně mimo psací desku, zhruba na šířku dlaně – vzdáleny od těla (Synek, 1974, in Mlčáková 2009). Podle Šupšákové (1991) jsou lokty ve správné poloze, jestliže lehce přesahují hranu psací desky.

Hlava je rovněž v prodloužení osy páteře. Vzdálenost očí od špičky pera by měla být přibližně 30 cm. Má-li žák hlavu daleko od podložky, nebo naopak příliš nízko skloněnou, dochází k poškození zraku (Penc, 1968; Šupšáková, 1991). Podle Jedličky (1972) je ideální vzdálenost mezi 30 - 35 cm.

Výška desky lavice by se měla shodovat s výškou židle tak, aby žákovo předloktí bylo volně položené na desce lavice a svíralo současně s paží úhel 80 – 90 stupňů. Rozlišují se tři distance vzdálenosti židle od stolu (Blatný, Fabiánková, 1981). Nulová distance, která je vhodná při pracovních činnostech, přičemž židle je u lavice v rovině s hranou desky lavice. Za vhodnou je považována i distance záporná, při níž je židle zasunuta mírně pod lavicí. Nepříjemná je distance kladná, neboť při ní se žák musí výrazně předklánět, tím pádem se žák vysiluje a je brzy unavený. Židle je postavena daleko od lavice a dochází k namáhání zádových svalů (Šimková, 2012).

Důležitým prvkem je i vhodný a výškově nastavitelný nábytek, který lze přizpůsobit každému žákovi. Nevhodná výška židle a lavice může vytvořit u začínajících písarů nevhodné návyky a tím zkomplikovat i rozvoj techniky psaní (Synek, 1974).

Žáci preferující levou ruku by měli sedět vlevo v lavici, pokud je jejich spolusedícím pravák. Vhodná je i volba dvou leváků vedle sebe.

4.2 Natočení psací plochy

Verecká (2002) se zmiňuje v této oblasti o využívání zrcadlové metody. To znamená, že pokud má pravák při psaní sešit nakloněný mírně doleva, levák by měl mít při psaní sešit

nakloněný mírně doprava. S tímto tvrzením souhlasí ve své knize i Křivánek, Wildová (1998), kteří ještě přidávají možnost, že se někdy levákům doporučuje psací plochu nenatáčet, aby řádky byly vodorovné. Pozice psací plochy by se měla přizpůsobit potřebám žáka.

Penc (1966) doporučuje naklonit okraj sešitu tak od kraje desky lavice o 15-25°, za cílem dosáhnout žádoucího sklonu písma v úhlu 75°, nicméně toleruje i sklon 60-90°.

Sovák (1985) uvádí, že tak jako praváci si dávají papír k pravé straně od střední čáry se sklonem pravého horního rohu vzhůru, tak leváci si pokládají papír vlevo od střední čáry se sklonem pravého horního rohu dolů.

Podle Healey (2002) by měl žák písíci levou rukou mít umístěn papír na levé straně těla a natočený ve směru hodinových ručiček v úhlu 20-30°. Toto natočení nepovažuje za povinné, ale důležitost přikládá tomu, aby leváci nepřetržitě viděli na to, co píší.

Kutálková (2005) zmiňuje v oblasti týkající se sklonu papíru zajímavou pomůcku, jejíž podstata tkví na základě jízdy na saních. Podle této pomůcky se mají leváci dobře, jelikož neustále jezdí na saních z kopce dolů (sešit je nakloněn mírně doprava), zatímco praváci saně neustále tahají do kopce (sešit je nakloněn mírně doleva).

Různými možnostmi naklonění psací plochy ve vztahu ke sklonu písma u levorukých písarů se zabýval Synek (1974), více viz kapitola 5.2.

4.3 Osvětlení psací plochy

Osvětlení by mělo u leváků dopadat zprava a u praváků zleva (Šupšáková, 1991). Doporučuje se psát při denním světle, kterého však není dostatek po celý rok, proto musí být využíváno i osvětlení umělé. Ostrost a intenzita světla musí být však taková, aby nepoškozovala zrak žákům ani učitelům (Křivánek, Wildová, 1998). Podle Fabiánkové, Havla a Novotného (1993) je ideální osvětlení 75 luxů, přičemž písmo musí být přiměřené věku žáků a text musí být dostatečně výrazný. Šupšáková (1991) doporučuje světelný zdroj s matným sklem, díky kterému se změkčí světelné paprsky, a dokáže se přiměřeně rozptýlit. Mimo správné osvětlení psací plochy je nutné pravidelně větrat a teplota by se měla pohybovat v rozmezí od 19°C do 24°C (Fasnerová, 2016).

4.4 Doba, kdy dítě píše

Ke psaní by mělo docházet pouze za předpokladu, že je žák dostatečně koncentrovaný a není unavený. Nejvhodnější je zařazovat psaní do ranních hodin výuky. Na domácí přípravu je ideální čas mezi 15:00 a 17:00 hodinou (Křivánek, Wildová, 1998).

Dle Fabiánkové, Havla a Novotného (1999) by nepřetržité psaní v prvním ročníku nemělo trvat déle než pět minut. Postupem času se doba psaní prodlužuje. Křivánek, Wildová (1998) uvádějí v počátcích výuky hraniční dobu psaní 10 minut, při níž si žáci individuálně dělají cvičení na uvolnění ruky.

4.5 Navození radostné atmosféry a pracovní nálady

Podle Křivánka, Wildové (1998) musí učitel žákům zajistit klidné a bezpečné prostředí bez strachu a napětí a neustále je motivovat, udržovat jejich zájem o vlastní rozvoj písarského projevu, povzbuzovat je při práci a vést je k radostné náladě při práci. Důležité je, aby učitel přistupoval ke každému žákovi individuálně a respektoval tempo psaní každého jedince a také jeho úhlednost.

Každý žák svoje vlastní výkony citově prožívá a vnímá je jako pocity spokojenosti nebo nespokojenosti. Radost z vlastního výkonu a estetický prožitek žáka nastává příčinou kladného hodnocení písarského projevu. Pokud však projev neodpovídá normě, je nutné upozornit žáka na chyby a společně s ním písmena opravit. Nezapomínejme žáky povzbuzovat k dalším samostatným pracím (Křišťanová, 1998).

4.6 Úchop psacího náčiní

Úchop psacího náčiní nám říká, jaké postavení zaujímají prsty při držení psacích pomůcek. Správnému úchopu je třeba učit děti od raného věku, kdy přichází do styku s manipulací psacích potřeb. Dítě by mělo umět správně uchopit psací náčiní před nástupem do 1. třídy. V době, před nástupem do povinné školní docházky má velký vliv rodinné prostředí a mateřská škola. Čím dál častěji se ale vyskytují případy, kdy má dítě zafixované nesprávné návyky při úchopu psacího náčiní, tudíž pro učitelé prvních tříd je mnohem náročnější žáky přeucit návykům správným, než kdyby je žáky nově naučili.

Spousta autorů především starší literatury se shoduje na tvrzení, že leváci drží psací náčiní v levé ruce stejně jako praváci, jenom zrcadlově obráceně. Penc (1966) popsal držení psacího náčiní u praváků, kdy tužku (pero) drží palec, ukazováček a prostředníček, přičemž všechny jsou mírně ohnuty. První článek prostředníčku podpírá tužku (pero) zdola z pravé

strany, palec přidržuje psací náčiní z levé strany a ukazováček ze shora. Šupšáková (1991, s. 63) popisuje jiné postavení ukazováčku: „*Ukazovák přečnává nad palcem a směřuje k hrotu.*“

6.1.1 Klasifikace úchopů

V současné době se v odborné literatuře autoři neshodují v klasifikaci úchopů. Například Langmeier (1983, in Opatřilová, 2014) rozděluje úchopy na pasivní dlaňový, aktivní dlaňový, nůžkový a klešťový spodní a svrchní.

Pfeiffer (1993, *ibid.*) dělí úchopy na statické a dynamické, které dále rozděluje na primární, přičemž dítě dokáže úchop bez pomoci, sekundární, neboli náhradní, při kterém využívá ústa, prsty dolních končetin, ramena nebo bradu a terciální, který se využívá s použitím technických pomůcek, např. dlahy, protézy, fixační pomůcky aj.

Svobodová (1997, *ibid.*) rozděluje úchopy na prstové a dlaňové. Mezi prstové řadí klíčový, nehtový, cigaretový, tužkový, prstový, štipku a špetku. Mezi dlaňovými nalezneme radiální, ulnární, válcový.

Vyskotová, Macháčková (2013) dělí úchopy na dynamické a statické. O dynamickém úchopu hovoříme tehdy, jestliže manipulujeme s prsty a s drženým předmětem. Statické úchopy rozdělují na dlaňový, prstový a symetrický úchop. Tyto úchopy udržují předmět v žádané pozici.

Špetkový úchop

Podstatou špetkového úchopu je v držení psacího náčiní pomocí palce, ukazováčku a prostředníčku pravé či levé ruky. K naučení tzv. špetky využíváme slovní motivace (solíme chléb, uždibujeme těsto apod.). Podle komentované učitelovy ukázky správného úchopu si zkoušejí úchop i žáci. Správný úchop dokazují žáci při zvednutí ukazováčku („ptáček zobe“), ze kterého jim nesmí vypadnout tužka (Doležalová, 1998).

Základ pro správné držení tužky tvoří naprosto uvolněné svaly horní končetiny. Tužku drží první tři prsty ruky, tedy palec, ukazováček a prostředníček (Valachová, Muráriková, Lietavcová, Špačková, 2015). Bednářová, Šmardová (2011) uvádí, že pokud je držení psacího náčiní správné, tak jsou pohyby ruky a prstů přesnější a koordinovanější. Ruka i prsty jsou celkově uvolněnější. Naopak při nesprávném úchopu psacího náčiní je ruka více unavená, vyskytuje se bolest a nepříjemné pocity, které mohou vést k demotivaci psaní a kreslení.

Mezi úchopem praváků a leváků není kromě stranovosti žádný rozdíl (Vodička, 2015). Při špetkovém úchopu doporučuje Bednářová, Šmardová (2006) úchop zhruba 3 – 4 cm od hrotu psacího náčiní. Tužka má být přidržována ukazováčkem a plácem a měla by ležet na posledním článku prostředníčku, ostatní prsty jsou lehce sevřeny v dlani. Prsty i ruka by neměly svírat tužku příliš křečovitě a celá ruka i prsty by měly být dostatečně uvolněné. Palec by neměl přecházet přes ukazováček, který by se neměl příliš a křečovitě prohýbat. S plochou papíru je při psaní sevřen úhel 45°. Jedná se o tzv. úhel pronance – příklonění ruky k desce stolu (Synek, 1974).

„Tužka leží v ideálním případě na prostředníku, drží ji palec a ukazovák. Prosíme, neopravujte držení tužky během cvičení, ale dopracujte, případně zlepšete je průpravnými cviky na jemnou motoriku. Totéž platí pro pohyblivost prstů při psaní (pohyb konečků prstů: „ohýbání – natahování“).“ (Looseová, Piekertová, Dienerová, 2011, s. 34)

Pro správné držení tužky je vhodné využít kompenzační pomůcky, tzv. trojhranný program. Jedná se trojhranné plastové, dřevěné, či pryžové nástavce na tužky, trojhranné psací potřeby, pera s ergonomicky tvarovanou částí (Mlčáková, 2009).

Křišťanová (1998) uznává, že je potřeba v každém případě respektovat individuální možnosti žáka.



Obrázek 11 - Špetkový úchop (zdroj: autorka)

Úchop s palcem přes psací náčiní

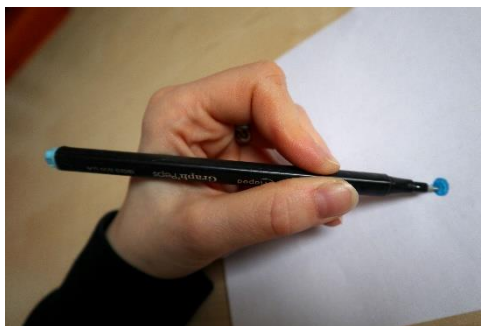
Palec je vysunutý přes psací náčiní, tudíž není naproti ukazováčku. Prostředníček a ukazováček jsou na správném místě. Při zafixování tohoto úchopu vzniká drápovitý úchop, který znemožňuje pohyb zápěstí při psaní (Opatřilová, 2014).



Obrázek 12 - Úchop s palcem přes psací náčiní (zdroj: ibid.)

Špetkový úchop s prolomeným ukazováčkem

V tomto úchopu se jedná o prohnutí ukazováku ve špetkovém držení, což způsobuje křečovitě držení psacího náčiní. Tento způsob úchopu se vyskytuje velmi často (Fasnerová, 2018).



Obrázek 13 - Špetkový úchop s prolomeným ukazováčkem (zdroj: ibid.)

Hrstičkový úchop⁹

Na hrstičkovém úchopu se podílejí čtyři prsty – palec, ukazováček, prostředníček a prsteníček, který psací nástroj podpírá.

⁹Nesprávné úchopy. [Http://grafomotorika.eu/](http://grafomotorika.eu/) [online]. [cit. 2020-01-30]. Dostupné z: <http://grafomotorika.eu/nespravne-uchopy/>



Obrázek 14 - Hrstičkový úchop (zdroj: ibid.)

Klarinetový úchop

Bříška čtyř prstů (ukazováček, prostředníček, prsteníček i malíček) se opírají o tužku, zatímco palec je v opozici proti nim. Veškerý pohyb při psaní vychází ze zápěstí a lokte. Ruka je nestabilní, protože většinou není položena na podložce, tužka většinou směřuje od těla (Opatřilová, 2014).



Obrázek 15 - Klarinetový úchop (zdroj: ibid.)

Cigaretový úchop

Psací náčiní je umístěno mezi ukazováčkem a prostředníčkem. Palec je předsazený, nebo podpírá pero bříškem. Úchop je nestabilní, proto psací náčiní klouže mezi prsty (Fasnerová, 2018).



Obrázek 16 - Cigaretový úchop (zdroj: ibid.)

Nízký křečovitý úchop¹⁰

Palec i ukazováček jsou položeny velmi nízko, blízko hrotu. Úchop je křečovitý a z toho důvodu se ukazováček prohýbá.



Obrázek 17 - Nízký křečovitý úchop (zdroj: ibid.)

Vysoké špetkové držení

Dítě drží psací náčiní špetkovým úchopem, ale příliš daleko od hrotu pera. Z toho důvodu se psací náčiní těžce ovládá, jelikož není správně položeno na vnitřním hrotu dlaně (Fasnerová, 2018).



Obrázek 18 - Vysoké špetkové držení (zdroj: ibid.)

Úchop s vyšším položením ukazováčku

Prsty vytvářejí příliš velký tlak na psací náčiní, ukazováček je značně vysoko a prohýbá se. Ruka je ve velkém napětí a bolí a prsty jsou omezené v pohybu (Opatřilová, 2014).

¹⁰ Příklad správného a špatného psaní. [Http://www.jak-spravne-psat.cz/](http://www.jak-spravne-psat.cz/) [online]. [cit. 2020-02-03]. Dostupné z: <http://www.jak-spravne-psat.cz/priklad-spravneho-a-spatneho-psani/>



Obrázek 19 - Úchop s vyšším položením ukazováčku (zdroj: ibid.)

Protažená hrstička¹¹

Tento úchop se vyznačuje značně protaženými prsty, psací náčiní podpírá prsteníček.



Obrázek 20 - Protažená hrstička (zdroj: ibid.)

¹¹ Příklad správného a špatného psaní. [Http://www.jak-spravne-psat.cz/](http://www.jak-spravne-psat.cz/) [online]. [cit. 2020-02-03]. Dostupné z: <http://www.jak-spravne-psat.cz/priklad-spravneho-a-spatneho-psani/>

5 METODIKA PSANÍ LEVOU RUKOU

„Psaní levou rukou není opakem psaní pravou rukou; jde o dvě zcela odlišné činnosti.“ (Healey, 2002, s. 17)

Co se týká psaní, jsou malí leváci, především na počátku školní docházky znevýhodněni. Sklon i směr písma je vytvořený pro praváky (Vodička, 2015). Praváci nemusí řešit problémy s tím, že na to co píšou, si nevidí, jelikož je u nás zavedeno pravidlo psaní zleva směrem doprava. Ale co malí leváci?

„Teprve 800 let před Kristem se prosadil jednotný směr písma – směr praváků. A tak je tomu dodnes: píšeme zleva doprava, tedy tak, jak je to pro praváky praktické.“ (Zoche, 2006, s. 133)

Pro leváky je naprosto přirozené, začít kreslit na pravé straně, tudíž poté táhne čáru zprava doleva. V opačném případě by čáru netáhl, ale psací náčiní by před sebou tlačil, což je mnohem obtížnější. S psáním to tak bohužel není. Při psaní levoruký žák tlačí psací náčiní před sebou zleva doprava, a proto se pro leváky stává psaní fyzicky namáhavou činností. Následkem psaní zleva doprava se častěji objevuje tendence zrcadlového psaní (Vodička, 2008).

Dle Sováka (1961) se zrcadlové psaní nevyskytuje nejen u leváků, ale i u praváků a jedná se spíše o poruchu směrnosti. Pokud dítě začne psát zrcadlově, poradíme mu, aby směr písma trochu více sklonilo, díky čemuž zrcadlový směr zmizí.

„Levoručí písaři jsou na tom podstatně hůř než pravoručí, protože jim jsou vnucovány některé zásady; metodici se rovněž obvykle mylně domnívají, že levoruké psaní je prostým odrazem psaní pravorukého.“ (Synek, 1991, s. 162)

S metodikou psaní bezpochyby souvisí správné hygienické návyky, které je důležité u dětí pěstovat již od útlého věku. Pracovní a hygienické návyky jsou popsány v předešlé kapitole, proto se jimi nebudeme znovu zabývat.

Základním pohybem při psaní je podle Vodičky (2015) tah a doplňujícím pohybem je tlak: *„Tah – vede od středu těla; je snazší a koordinovanější, jistější. Lze jej kontrolovat, protože je do něj vidět, psané spojitě písmo je konstruováno pro tah. Tlak – vede od středu těla ven křížem a je náročnější. Hrnout dá více námahy, psací a kreslicí materiály se vzpírají.“ (Vodička, 2015, s. 18)*

5.1 Horní způsob psaní

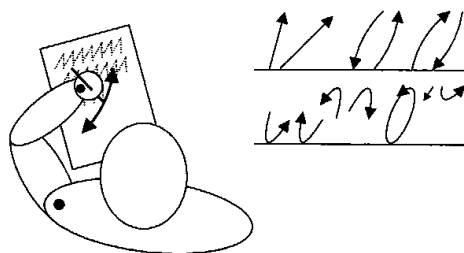
Horní psaní tzv. „drápání“¹² vzniklo ze strany leváků naprosto spontánně. Ve chvíli, kdy není levák vedený k dolnímu způsobu psaní, napodobuje uspořádání pravákovy pracovního místa a k tomu přidá pozici ruky, která mu zajistí téměř shodné pohodlí a výsledky jako pravákům. Mnozí pedagogové různého věku se k metodě dolního psaní staví s nedůvěrou, neboť jejich praxe a zkušenosti s psaním leváků neodpovídají oficiální pedagogické teorii. Následkem toho si malí leváci volí intuitivně metodu horního psaní „drápání“.

Vodička (2015, s. 43) vytvořil pro děti preferující levou ruku tzv. Vodičkův levácký imperativ:

- „1. pamatuj, že nejsi pravákův zrcadlový obraz;***
- 2. máš právo využít stejných výhod při psaní jako pravák;***
- 3. ruku stáčeš v nejvýhodnějším směru zamýšleného tahu;***
- 4. piš co nejvíce ve směru tahu a omezuj tlak;***
- 5. „drápej“!***

Při psaní horním způsobem – „drápání“ je nejdůležitější pozice ruky. Ruka se opírá hřbetem a mírně se stáčí nad písmenem. Při této poloze tolik nedochází k rozmazávání textu nad právě psaným řádkem a žák si neustále vidí do právě psaného textu takřka v celé délce řádku. Leváci si hojně vypomáhají píd'alkovitým pohybem ruky v rytmu: „*opřít hřbet ruky – psát, kam až to jde – posunout hřbet ruky – opřít hřbet ruky – psát, kam až to jde... a tak pořád dokola.*“ (Vodička, 2015, s. 46) Tento pohyb ruky je zřejmě způsoben tím, že při napodobování pracovních postupů praváka nebo při nácvičení textů běžících zleva doprava je levák nucen kreslit nebo psát tzv. „proti srsti“. Příčinou toho je koordinace pohybů ve směru tlaku mnohem náročnější (Vodička, 2015).

¹² VODIČKA, Ivo. Horní metoda psaní (drápání). <https://www.levactvi.cz/> [online]. [cit. 2020-02-05]. Dostupné z: <https://www.levactvi.cz/levak-a-psani/horni-metoda-psani-drapani/>



Obrázek 21 - Poloha a pohyb ruky při drápaní (zdroj: Vodička, 2015, s. 45)

I Healey (2002, s. 55) se přiklání k možnosti drápkovitého způsobu psaní: „Pokud vaše dítě patří k těm, které potřebují hákovitě zakroutit ruku, aby mohly psát čitelně, a je to tak pro ně pohodlné, není žádný důvod je odrazovat. Je to možná jediný způsob, jakým se dokáže vyrovnat s uzpůsobením svého mozku.“

Spousta autorů, především starší literatury (Sovák, 1973; Křišťanová, 1998) uvádí, že leváci napodobují styl psaní praváků. Sovák (1973) mezi nesprávné úchopy zařazuje právě zmíněné drápkovité držení, které může žáky zpomalovat při psaní, tudíž nestačí tempu, nebo dokonce zaostávají za průměrem třídy. Autorky Bednářová, Šmardová (2006) označují horní způsob držení psacích potřeb, stejně jako Sovák, za nesprávný. Toto tvrzení zdůvodňují tím, že důsledkem vykroucení zápěstí dochází k nedostatečnému prokrvení ruky, dochází k bolestem celé paže, ke zvýšené únavě a k pomalejšímu tempu psaní, což v leckterých případech vyústí až v nechuť ke psaní. Ve své publikaci uvádějí, že psaní leváka se od praváka liší pouze natočením papíru.

Nevýhodou horního způsobu¹³ psaní je, že neumožňuje psát u svislých ploch, např. u školní tabule. V takových případech se horní způsob psaní nedá použít. Horní leváci jsou ale zvyklí, že píšou dolním způsobem. Písmo na tabuli bývá méně úhledné, ale ve školách již tolerované, neboť rukopis se při psaní na tabuli nehodnotí. Obtížnější to pak mají učitelé horní leváci, poněvadž si musí dávat větší pozor na grafický projev.

5.2 Dolní způsob psaní¹⁴

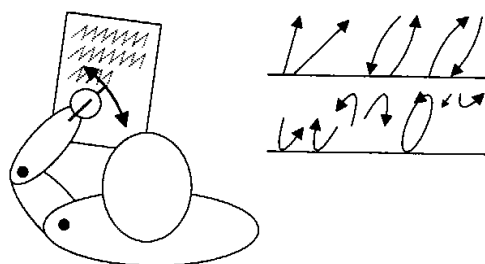
Dolní metoda psaní byla nastíněna Warrenem H. Gardnerem v *Left handed writing instruction manual* z roku 1945. V době po druhé světové válce bylo v některých zemích levákům umožněno psát levou rukou. Tato metodika se postupem času rozšířila do všech

¹³ VODIČKA, Ivo. Horní metoda psaní (drápaní). <https://www.levactvi.cz/> [online]. [cit. 2020-02-05]. Dostupné z: <https://www.levactvi.cz/levak-a-psani/horni-metoda-psani-drapani-/>

¹⁴ VODIČKA, Ivo. Dolní metoda psaní. <https://www.levactvi.cz/> [online]. [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: <https://www.levactvi.cz/levak-a-psani/dolni-metoda-psani/>

zemí, kde je leváctví tolerováno. U nás tuto metodu naznačil prof. Miloš Sovák v příručce *Výchova leváků v rodině*. V roce 1967 se stala oficiální metodou výuky psaní leváků v Československých školách.

Podstatou metody tzv. dolního způsobu psaní je obzvláště předpoklad, že psaní leváka je opakem praváka. Jinými slovy to znamená, že leváci jsou při psaní v zrcadlově stejné pozici jako praváci. Tímto způsobem psaní se levák dostane do situace, kdy bude muset psát tlakem, a nikoli tahem, jak by tomu správně mělo být. Převážná část pravákových tahů se pro leváka stane tlačáním a strkáním, při kterém si před sebou zakrývá právě psané (Vodička, 2015).



Obrázek 22 - Poloha a pohyb ruky při dolním způsobu psaní (zdroj: Vodička, 2015, s. 35)

Vodička¹⁵ shrnul a popsal základní problémy dolního způsobu psaní u levorukých pisařů takto:

- pohyby ruky i paže jsou vedeny nepřírodným směrem přes střed těla směrem vpřed,
- nutí leváky psát s nehybným zápěstím,
- nutí psát dopředu tzv. strkáním, tlakem, které způsobuje větší únavu a horší koordinaci pohybů,
- levoruký pisař si nevidí do právě psaného písma,
- nutí umístit psací podložku (sešit, papír) více na osu středu těla a psát v pravé polovině osy těla,
- běžné psací prostředky, zejména kuličková pera kladou při psaní tlakem velký odpor, nebo dokonce takřka nepíší,
- uspořádání pracoviště nekoresponduje s pracovištěm praváka, což způsobuje obtíže na pracovišti upraveném pro praváky nebo při práci s praváky.

¹⁵ VODIČKA, Ivo. Dolní metoda psaní. <https://www.levactvi.cz/> [online]. [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: <https://www.levactvi.cz/levak-a-psani/dolni-metoda-psani/>

Průzkum ukázal, že 80% dolních leváků má při psaní sklon písma kolmý až překlopený doleva. Většina těchto písarů se pohybuje v pásmu 110° - 125°, což odpovídá stranově obráceně nejčtenějšímu sklonu písma, kterým píše 50% praváků (Vodička, 2015).

Metodice psaní se věnoval i Skinner (1968, in Synek, 1974), který uvádí, že poloha papíru, posazení dítěte a držení psací potřeby je u levorukých písarů analogické jako u pravorukých v zrcadlovém odraze. Předloktí by mělo směřovat v obou případech kolmo k řádce psací plochy, tudíž by měla písící ruka zůstat vždy pod linkou. Spodní okraj psací plochy je u praváků mírně odchýlen o 15° a u leváků o 135°.

Synek (1947, s. 196) uvádí: „*Chceme-li splnit požadavek, aby předloktí směřovalo kolmo k řádce, bude levoruký písar – při popisovaném opačném odchýlení sešitu – přirozeně naklánět písmo doleva, v opačném směru, než je obvyklé. Čím více se bude sešit odchylovat od hrany stolu, tím více se bude zaklánět písmo*“. Schematický rozbor „přítlakových“ čar u leváků naleznete v Příloze 2.

Podle návodu Skinnera (1968, in Synek, 1974) by se písmo vytvářelo jen nepatrně zakloněné, ale loket by musel být přitlačen k tělu, což je nežádoucí a téměř neuskutečnitelné. Podle Enstromova (1966, in Synek, 1974) návodu by měl být okraj psací plochy odchýlen v úhlu 110°, takže předloktí by muselo být mimořádně zešikmené a písmo by bylo dokonce „zrcadlově“ ležaté.

Synek (1974) vycházel z předpokladu, že nábytek ve škole může být přiměřený tělesným rozměrům levorukého písara. V tom případě by bylo levé předloktí zešikmeno v úhlu 60°. Požadovaného sklonu dosáhneme, ponechají-li si levorucí písari psací plochu stejně nakloněnou jako pravorucí písari (viz Příloha 3). Loket musí při psaní zůstat v pohybu.

Častěji se ovšem bude vyskytovat zvýšená diference mezi úrovní sedadla a úrovní lavice, při které dojde k zešikmení předloktí v úhlu 45° (viz příloha 4). Při ostřejším úhlu by se porušila stabilita těla. Požadovaného sklonu písma docílíme, pokud psací plocha zůstane rovnoběžná s okrajem lavice nebo se mírně odchýlí na opačnou stranu než u praváků (Synek, 1974).

6 METODIKA PEDAGOGICKÉHO VÝZKUMU

6.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumné části diplomové práce *Prvopočáteční psaní u dětí preferujících levou ruku* bylo provést analýzu písemného projevu žáků preferujících levou ruku v prvních, a poté s odstupem času v druhých třídách, včetně jejich hygienických návyků při psaní a zjistit, zda a jak se u začínajících písarů v časovém horizontu změnil písemný projev. Dle Mlčákové (2009) lze pozorovat např. rozvrácený sklon písmen, nadměrný přitlak na podložku, nesprávný úchop tužky, nadměrnou šířku a velikost písmen, obtíže při napojování grafémů do slabik a slov, záměnu jednotlivých grafémů apod.

Vzhledem ke stanovenému cíli jsme stanovili výzkumný problém:

- *Došlo v časovém horizontu k celkovému zlepšení v písemném projevu?*
- *Jaké konkrétní obtíže se u začínajících levorukých písarů objevují?*
- *Který z úchopů levorucí písari při psaní preferují?*
- *Preferují začínající levorucí písari nejvíce horní, dolní či boční způsob psaní?*

6.2 Metodologie pedagogického výzkumu

Kvalitativně orientovaný výzkum vychází především z fenomenologie, která dle Chrásky (2007, s. 32) „*zdůrazňuje subjektivní aspekty jednání lidí, a tudíž kvalitativně orientované výzkumy připouštějí existenci více realit*“. Znamý metodolog Creswell (1998, in Hendl, 2005, s. 50) definuje kvalitativní výzkum jako „*proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách*.“

Výzkumník si v případě kvalitativního výzkumu vybere na počátku výzkumu téma a stanoví si základní výzkumné otázky. Tyto otázky smí v průběhu výzkumu, či během analýzy a sběru dat doplňovat nebo modifikovat. Díky tomu bývá kvalitativní výzkum považován za pružný a emergentní (Hendl, 2005).

Práce výzkumníka kvalitativního výzkumu bývá přirovnávána k činnosti detektiva, jelikož výzkumník zkoumá a analyzuje informace, pracuje bezprostředně v terénu, seznamuje se s novými lidmi (ibid.).

Sběr dat a jejich analýza probíhají současně. Výzkumník přímo po sběru dat provede analýzu a dle výsledků rozhodne, která data jsou pro něj potřebná. Kvalitativní výzkum obvykle probíhá v delším časovém úseku.

6.3 Metody sběru dat

Dle Gavory (2000, s. 70) je výzkumná metoda „*všeobecný název pro proceduru, se kterou se pracuje při výzkumu. Výzkumná metoda má jisté vlastnosti, které je potřeba při jejím používání dodržet*“.

V rámci empirické části diplomové práce jsem využila metodu pozorování. Pozorování probíhalo v rámci výuky psaní. Žáci, jejichž rodiče písemně souhlasili s pořízením fotografického záznamu, byli při psaní fotografováni. Dále bylo využito analýzy opisu věty, kterou opisovali levorucí písáři.

6.3.1 Opis věty

Opis patří mezi nejjednodušší formu psaní. Při opisu věty písáři psacím písmem napodobují vzor, který je taktéž napsaný psacím písmem. V běžném životě se člověk s opisem setkává jen výjimečně (Křivánek, Wildová, 1998; Wildová, 2002). Podle Mertina, Čížkové, Gebhartové, Lince a Pišlové (1992, in Mlčáková, 2009) si mají písáři při opisu nejprve přečíst předepsanou slabiku (slovo), prohlédnout si ji, a poté opsat. Po opsání slabiky (slova) si písáři zkontrolují s předepsaným vzorem a případně opraví nedostatky (diakritická znaménka).

Opis věty byl ve výzkumném šetření zařazen do druhé poloviny hodiny psaní, kdy byli žáci již rozepsaní. Před samotným opisem následovalo společné uvolnění prstů a zápěstí s pomocí básničky *Deštík*, krátký rozhovor a opakování základních pravidel věty. Poté si žáci individuálně přečetli větu k opisu, následně jsme ji všichni řekli nahlas, a nakonec žáci přešli k samotnému opisu (viz Příloha 5).

6.3.2 Pozorování

Podle Chrásky (2007, s. 151) je pedagogické pozorování „*nejstarší a nejrozšířenější metodou získávání dat o pedagogické realitě*.“ Pozorování bývá definováno jako „*sledování smyslově vnímatelných jevů, zejm. chování osob, interakce učitel-žáci, průběhu skupinové práce, průběhu konfliktu aj.*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 213).

Jak už bylo výše zmíněno, pozorování probíhalo v rámci vyučování v hodinách psaní. Metoda pozorování byla využita především při sledování hygienických návyků při psaní a dále při opisu věty, kde se autorka zaměřila na specifika psaní.

6.4 Výzkumný vzorek

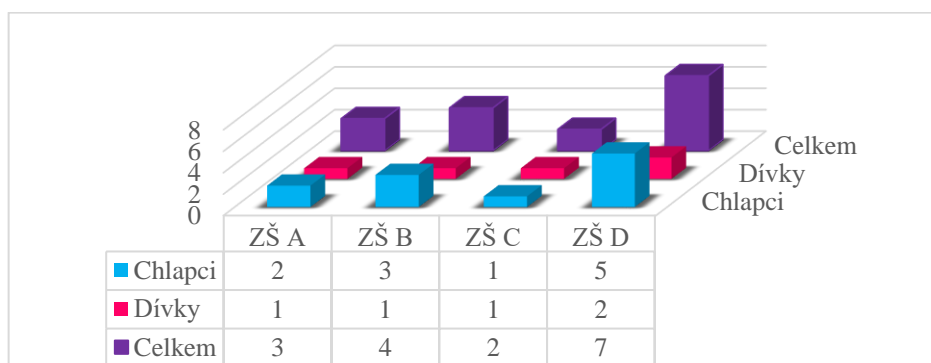
Výzkum byl realizován ve čtyřech základních školách, kde autorka navštívila celkem sedm prvních, a poté s odstupem pěti až šesti měsíců druhých tříd. Přehled počtu žáků a zastoupení pohlaví v jednotlivých základních školách naleznete v Grafu 1. Vzhledem k tomu, že se zavázala k naprosté anonymitě, neuváděla v práci přesné názvy škol a jména jednotlivých žáků, žákyň.

Základní škola A se nachází v městyse, v němž bydlí přibližně 750 obyvatel. Do školy denně dojíždějí žáci z okolních vesnic. Jedná se o plně organizovanou školu, ačkoliv ji navštěvuje pouze okolo stovky žáků. Výzkumu se zúčastnily tři levoruké děti z první a následně z druhé třídy. Jednalo se o dva chlapce a jednu dívku.

Základní škola B se nachází ve městě, ve kterém bydlí přibližně 10 000 obyvatel. Jedná se o školu plně organizovanou a dochází do ní zhruba 550 žáků. Na prvním stupni je každý ročník rozdělen na třídu A a třídu B, zatímco na druhém stupni jsou jednotlivé ročníky rozděleny do tří tříd, tedy A, B a C. Výzkumný vzorek byl ze třídy 1.B, nyní 2.B a obsahuje čtyři žáky preferující levou ruku. Tři chlapce a jednu dívku.

Základní škola C se nachází ve stejném městě, jako Základní škola B. Tuto školu navštěvuje okolo 500 žáků, kteří jsou rozdělováni v jednotlivých ročnících na dvě, nebo tři třídy. Výzkumu se zúčastnil jeden chlapec a jedna dívka.

Základní škola D se nachází ve městě s necelými 21 000 obyvateli. Škola je plně organizovaná a navštěvuje ji přibližně 510 žáků. Některé ročníky jsou rozděleny do dvou tříd, některé do tří tříd, podle počtu žáků. Výzkumného šetření se zúčastnila třída A, která má jednoho levorukého chlapce, třída B, která má tři leváky, z toho jednu dívku a dva chlapce a nakonec třída C, v níž jsou dva chlapci a jedna dívka preferující levou ruku.



Graf 1 - Přehled počtu žáků a zastoupení pohlaví v jednotlivých ZŠ

6.5 Průběh výzkumu

Realizace empirické části probíhala ve dvou časových etapách, kterým předcházelo několik individuálních schůzek s řediteli a ředitelkami základních škol, a poté s třídními učitelkami vybraných tříd, ve kterých výzkumné šetření probíhalo.

V květnu roku 2019 jsem telefonicky kontaktovala ředitele a ředitelky základních škol a domluvila jsem si s nimi termín schůzky, na které jsem jim sdělila základní informace o mně a především výzkumné části této diplomové práce. Po svolení provádět výzkum na jejich škole jsem dostala od ředitelů a ředitelek kontakt přímo na třídní učitelky, se kterými jsem se zkontaktovala buď telefonicky nebo přes e-mail. Následovaly osobní schůzky s třídními učitelkami, kterým jsem podala veškeré informace o průběhu výzkumu, včetně zaznamenávajících archů (viz Příloha 6) a písemných souhlasů pro zákonné zástupce dětí preferujících levou ruku (viz Příloha 7). U každého písemného souhlasu byly na druhém listu na ukázkou čtyři fotografie rukou (z různých úhlů) držících psací náčiní, aby měli rodiče představu o realizaci fotek. O formuláře týkající se souhlasu/nesouhlasu s výzkumným šetřením se mi postaraly paní učitelky, které je ochotně předaly rodičům žáků preferující levou ruku.

První část výzkumu probíhala od 17. 6. 2019 – 19. 6. 2019 v dopoledních vyučovacích hodinách psaní. Levorucí písáři byli při psaní po celou dobu individuálně pozorováni a veškeré poznatky byly zaznamenávány do již zmíněného archu. V druhé polovině hodiny psaní jsme si s žáky uvolnily zápěstí a prsty pomocí básničky *Deštík*, a poté jsem všem rozdala list velikosti A5 se třemi linkami a větou: *Leváci píší levou rukou*. Všichni dostali asi půl minuty na to, aby si větu přečetli, a následně jsme ji společně přečetli nahlas. Pro odlehčení následoval krátký rozhovor s otázkami, zda je věta pravdivá, jakou rukou píše praváci, čím začínáme každou větu, co nesmí na konci věty chybět apod. Žáci mi ještě na vyzvání společně zvedali levé ruce, pak pravé ruce, a nakonec se přihlásili nejprve všichni praváci a poté leváci. Následoval opis věty, při kterém byli levorucí písáři taktéž důkladně pozorováni, ale také foceni.

Na podzim roku 2019 jsem opět kontaktovala třídní učitelky sledovaných dětí a domluvila jsem se s nimi na druhém termínu šetření. Paní učitelky ochotně informovali o termínu druhé návštěvy rodiče levorukých žáků. Bohužel byly děti v tomto období hodně nemocné, proto jsem některé třídy navštívila víckrát. Výzkum se protáhnul a probíhal

od 19. 11. 2019 do 18. 12. 2019. Postup výzkumného šetření probíhal naprosto totožně jako v červnu.

7 ANALÝZA PÍSEMNÉHO PROJEVU A HYGIENICKÝCH NÁVYKŮ PŘI PSANÍ

V hlavní části výzkumu jsme se zaměřili především na hygienické návyky žáků píšících levou rukou a analýzu jejich písemného projevu. Hlavní část výzkumu byla realizována ve dvou časových rozestupech. První část probíhala v druhé polovině června roku 2019 a druhá část probíhala v druhé polovině listopadu 2019, v některých případech do poloviny prosince 2019.

V rámci výzkumu žáci opisovali větu: *Leváci píší levou rukou.*, kterou měli předepsanou na papíře velikosti A5 na šířku, včetně tří linek. Před samotným zahájením opisu věty jsme se ujistili, zda žáci znají pravidla pro psaní vět (každá věta začíná velkým písmenem, na konci věty je tečka, kontrolujeme diakritiku) a pomocí básniček na uvolnění zápěstí a prstů jsme je na samotné psaní a opis připravili.

Žáci, jejichž rodiče písemně souhlasili s pořízením fotografického záznamu, byli při opisu věty fotografováni, na které však byli předem upozorněni.

Žákyně číslo (dále jen č.) 1

Dívka byla při psaní v červnu i listopadu dobře naladěna. Neustále se usmívala a v listopadu se před samotným opisem už o přestávce dotazovala, co dnes budeme dělat, a zda bude její ruka při psaní opět focena.

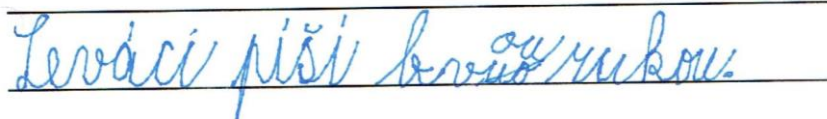
U této dívky se během časového rozestupu změnilo spoustu sledovaných oblastí. Na konci první třídy seděla vpravo v lavici, tudíž se neustále střetávala se spolusedícím loktem. K tomu neměla správně nastavenou výšku stolu a židle, jelikož její lokty byly příliš vysoko. Po celou dobu psaní však měla opřená chodidla do podlahy a seděla na celé židli. Vzdálenost očí od lavice byla v rozmezí 20 – 30 centimetrů (dále jen cm) a náklon hlavy šel mírně doleva.

Při psaní měla nakloněný sešit podle penálu, a to levým rohem dolů a pravým rohem nahoru. Dívka preferovala horní způsob psaní a úchop psacího náčiní byl nízký s prohnutým ukazováčkem. Při psaní využívala trojhranný program.

Co se týká samotného písemného projevu, písmo je rozvrácené a psané s velkým přítlakem, což je vidno i v kostrbatosti písma (viz Obrázek 23). Ruka byla při psaní strnulá

a po papíře se posouvala velice ztěžka. Písmo je však čitelné a velikostní poměr mezi malými a velkými písmeny je dodržen. Diakritiku dívka dopisovala postupně po jednotlivých slovech.

Leváci piší levou rukou.



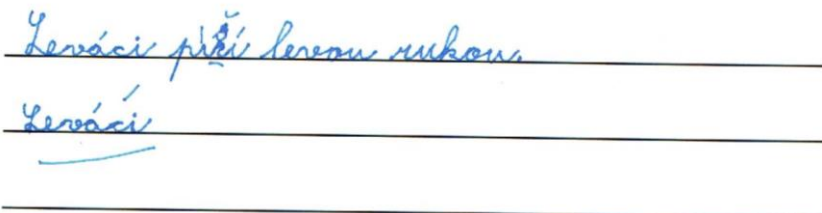
Obrázek 23 - Opis věty červen, žákyně č. 1 (zdroj: autorka)

V listopadu seděla dívka oproti červnu vlevo v lavici a měla správně nastavenou výšku stolu a židle. Co se týká držení těla, tentokrát dívenka seděla v polovině židle a nohy měla opřené o špičky. Vzdálenost očí se nezměnila a je pořád v rozmezí 20 – 30 cm. Poloha hlavy v prodloužení osy páteře.

Dívka si neustále naklání psací plochu podle penálu, ale i v této oblasti nastala změna a levý horní roh směřoval nahoru a pravý roh dolů. Horní způsob psaní se nezměnil, ale úchop psacího náčiní ano. Nyní má úchop nízký špetkový s palcem přes psací náčiní (viz Příloha 8).

V písemném projevu je znát spoustu rozdílů. Písmo je mnohem drobnější, úhlednější a plynulejší (viz Obrázek 24). Sklon písma se srovnává a působí už téměř normálně, až na drobné odchylky (piší, Leváci). Dívka píše pomalejším tempem, proto se stopa pera lehce rozpíjí.

Leváci piší levou rukou.



Obrázek 24 - Opis věty listopad, žákyně č. 1 (zdroj: ibid.)

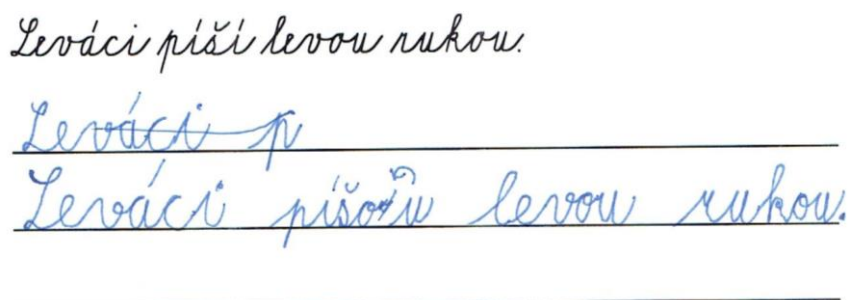
Žák č. 2

Chlapec byl od první chvíle po vstupu do třídy nervózní, a to nejen v červnu, ale i v listopadu, přestože věděl, co bude následovat.

Chlapec v červnu seděl vlevo v lavici a neměl žádného spolusedícího. Při psaní měl nohy opřené o špičky a seděl na celé ploše židle. Výška stolu a židle byla nastavena správně. Během opisu věty si neustále podpíral čelo pravou rukou, tudíž se mu papír při psaní chvílemi mírně pootáčel, především při posunu levé ruky vpřed. Jeho podepřená hlava byla nakloněna doprava, ale vzdálenost očí od psací plochy byla udržována mezi 20 – 30 cm.

Před samotným psaním si chlapec srovnal papír s okrajem lavice, ale jak už bylo zmíněno výše, papír se mu během psaní mírně pootáčel. Velice mě šokovalo, že chlapec neměl trojhranný program, ani žádnou jinou psací pomůcku (např. kornout, násadku). Psal horním způsobem a pero držel správně třemi prsty, ale palec s ukazováčkem byly téměř nataženy (viz Příloha 9).

Samotný písemný projev je ale čitelný a psaný jemně, bez přílišného přitlaku (viz Obrázek 25). Písmo navazuje vcelku plynule a sklon bych zařadila jako normální, až na určitá písmena, která jsou stojatá (Leváci píšou levou rukou.). Diakritická znaménka chlapec doplňoval vždy až po opsání celého slova. O nervozitě chlapce vyplývá i první pokus opisu, který po prvním slově přeškrtnul.



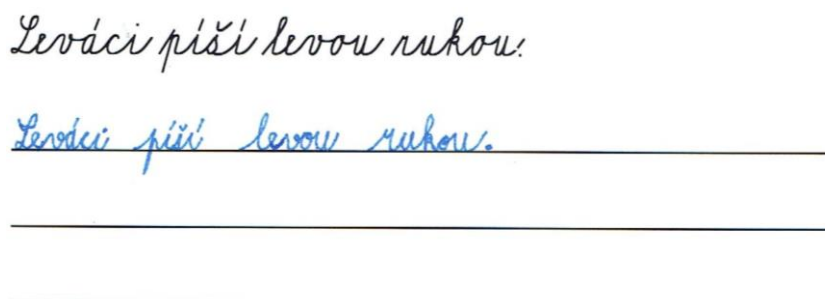
Leváci píšou levou rukou.
Leváci p
Leváci píšou levou rukou.

Obrázek 25 - Opis věty červen, žák č. 2 (zdroj: ibid.)

Při listopadovém pozorování chlapec sedí v lavici taktéž sám, ale tentokrát na pravé straně. Výška stolu a židle odpovídá jeho individuálním parametrům. Chodidla má tentokrát opřené do podlahy a změna v sezení na židli nenastala, jelikož i nyní sedí na celé židli. Při prvním pozorování měl chlapec nakloněnou hlavu doprava a ještě si podpíral čelo pravou rukou, ale nyní je hlava v prodloužení osy páteře, zato celé jeho tělo se při psaní naklání k pravé straně.

Před samotným opisem si chlapec srovnává svůj penál, podle kterého si natočil i papír. Levý roh směřuje nahoru a pravý roh dolů. Co se týká úchopu psacího náčiní a způsobu psaní, nic se nezměnilo.

Chlapec je při pozorování velice nervózní a píše opravdu pomalým tempem. V jeho písemném projevu je vidět celá řada rozdílů. Písmo je na první pohled mnohem menší, ale i rozpitější (viz Obrázek 26). Lze si všimnout i mnohem většího přítlaku, než při prvním opisu. Sklon písma je mix stojatého a normálního písma.



Obrázek 26 - Opis věty listopad, žák č. 2 (zdroj: ibid.)

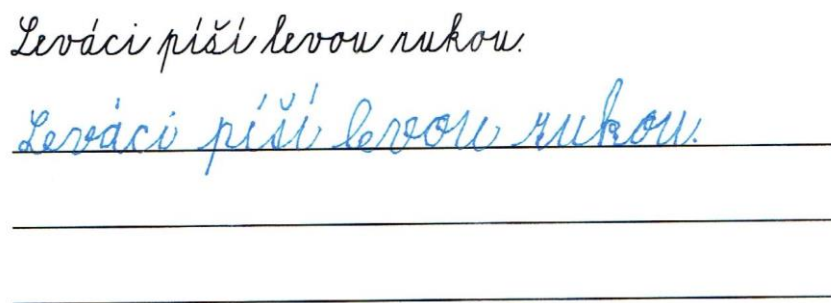
Žák č. 3

Chlapec byl při pozorování vždy v dobré náladě a nebyla z něj cítit žádná nervozita a obavy. V listopadovém termínu pozorování a opisu věty byl nemocný, proto jsem u něj výzkum posunula. Po domluvě s třídní učitelkou jsem u chlapce výzkum zrealizovala až v polovině prosince 2019.

Chlapec v červnu seděl vpravo v lavici, proto měl při psaní jisté obtíže. Nohy byly překříženy v kolenou, ale seděl na celé ploše židle. Hlavu měl při psaní v prodloužení osy páteře a udržoval vzdálenost očí v rozmezí 20 – 30 cm.

Psací plocha byla natočena levým horním rohem nahoru a pravým horním rohem dolů. Při psaní používal pero s trojúhelníkovou úchopovou částí. Úchop byl ale nízký, ukazováček byl položen níže než palec, který se špičkou křečovitě podpíral o ukazováček (viz Příloha 10). Ruku při psaní posunuje po řádku, a z toho důvodu téměř nevidí na již napsaná písmena a slova, protože při psaní preferuje boční způsob psaní.

Písmo je čitelné, ale na první pohled si lze všimnout nepoměru mezi malými a velkými písmeny (viz Obrázek 27). Písemný projev je kostrbatý, ale se správně doplněnou diakritikou, kterou doplňoval vždy po napsání jednotlivého písmene. Při psaní lze pozorovat zvýšenou námahu, chlapec místy tlačí na podložku, především na konci věty (rukou). Sklon písma bych zařadila jako normální.



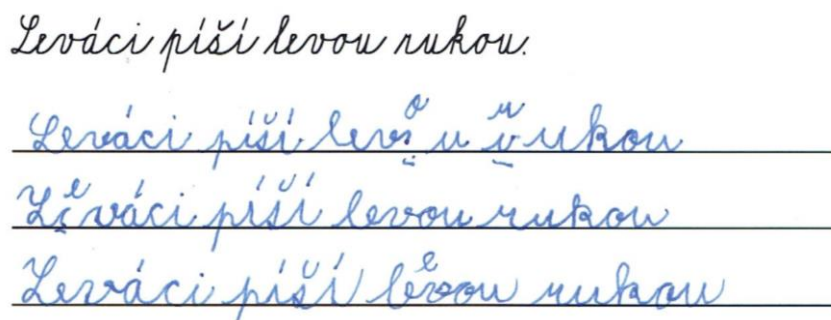
Obrázek 27 - Opis věty červen, žák č. 3 (zdroj: ibid.)

Chlapec je dobře naladěný a neustále se usmívá. O přestávce mi ukazuje vánoční výzdobu ve třídě, na které se podílela celá třída a vyjmenovává mi dárky, které by chtěl dostat od Ježíška.

Po půl roce se u chlapce změnilo spoustu oblastí, které jsou znát i na první pohled z písemného projevu. Žák tentokrát sedí vlevo v lavici a působí uvolněným dojmem. Při psaní má chodila opřená do podlahy a sedí na celé ploše židle. Správnému sezení napomáhá i dobře nastavená výška lavice se židlí. Chlapcova hlava je po celou dobu opisu příliš skloněna k lavici a navíc je prudce nakloněna doprava.

Před samotným opisem chlapec chvíli přemýšlí, jak si papír naklonit a nakonec volí variantu levého rohu nahoru a pravého rohu dolů. I nadále píše bočním způsobem a úchop pera se od června prakticky nezměnil.

Na první pohled písmo působí lehce zmateně, jelikož je v opisu více částí, kde chlapec opravoval určitá písmena (viz Obrázek 28). Osobně si myslím, že je to způsobeno tím, že chlapec se snaží psát rychleji, a proto se dopouští omylů v grafémech. Při opisu bylo zřejmé, že chlapec spěchá, tudíž zapomněl ukončit věty tečkou. Samotné písmo není roztřesené a působí mnohem jemněji, avšak jednotlivé grafémy jsou rozvrácené.



Obrázek 28 - Opis prosinec, žák č. 3 (zdroj: ibid.)

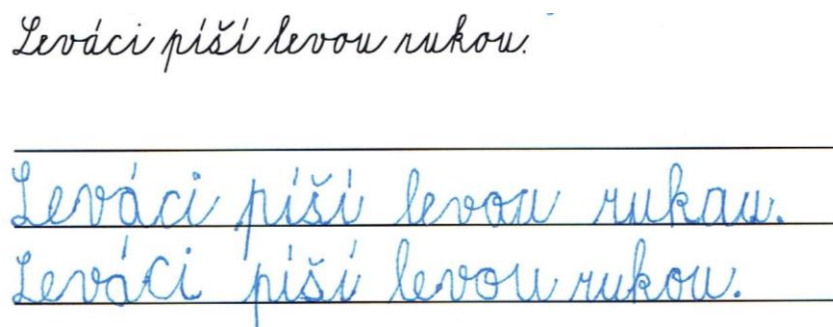
Žákyně č. 4

Dívka je veselá, dobře naladěná, ale působí plachým dojmem. Podle třídní učitelky to bylo způsobeno její neobvyklou návštěvou. Kvůli onemocnění se druhá část výzkumu konala v půli prosince 2019.

Žákyně v červnu seděla vpravo v lavici, což jí způsobovalo při psaní určité obtíže. Se spolusedící se během pozorování neustále šťouchala loktem, s čímž souvisí i její doprava nakloněné tělo. Na židli seděla zhruba jen na půlce sedací plochy a nohy měla překříženy v kolenou. Výška stolu a židle odpovídala jejím parametrům.

Před opisem si srovnala papír s okrajem lavice a vybírala si ze tří per, jenž byly všechny s trojúhelníkovým úchopem. Na dívce bylo vidět, že při každém přiblížení k její lavici znervózněla. Při psaní byla hluboce předkloněná a bez pár centimetrů se bradou téměř dotýkala lavice. Preferuje boční způsob psaní a úchop pera byl nízký s protaženými prsty.

Pohyb ruky byl strnulý, neplynulý a objevily se známky zvýšené námahy. Po každých dvou slovech si dívka dávala krátkou pauzu a uvolňovala si zápěstí krouživými pohyby. Na písmu je znát, že bylo psané tlakem a jednotlivé grafémy mají různý sklon, proto bych toto písmo řadila mezi rozvrácené (viz Obrázek 29). Avšak celkově jde přečíst bez obtíží. Diakritická znaménka správně doplnila v obou větách.



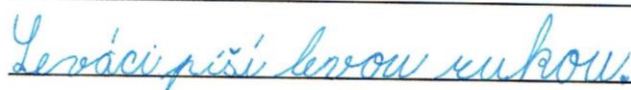
Obrázek 29 - Opis věty červen, žákyně č. 4 (zdroj: ibid.)

V prosinci dívka působí mnohem uvolněnějším dojmem a je dobře naladěna. Opět sedí vpravo v lavici, ale nyní je mezi ní a spolusedící mnohem více místa, díky čemuž se nesráží lokty uprostřed lavice. Před samotným opisem dívka seděla na kraji židle, ale jakmile dostala pokyn k opisu, srovnala si posed na celou židli a nohy opřela chodidly do podlahy. Náklon hlavy doprava zůstal, ale nyní je mírnější. Co mě opravdu mile překvapilo, byla její vzdálenost očí od papíru, jelikož z hlubokého předklonu se stalo držení s narovnanými zády a adekvátní vzdáleností.

Po celou dobu pozorování si veškeré psací plochy natáčela levým horním rohem dolů a pravým horním rohem nahoru. Používá trojhranný program a pravou rukou si přidržuje psací plochy. Úchop psací pomůcky a způsob držení se téměř nezměnil. Nadále preferuje boční způsob psaní a úchop je nízký a prsty jsou protažené. (viz Příloha 11).

Při psaní posouvá ruku plynuleji, bez zvýšeného přitlaku a už si nedělá mezi jednotlivými slovy pauzy na uvolnění zápěstí krouživými pohyby. V opisu je znát na první pohled výrazné zlepšení. Sklon písma je už téměř normální a písmo působí jemněji (Obrázek 30). Lze si všimnout, že první dvě slova jsou velikostně výrazně menší, než třetí a čtvrté slovo.

Leváci píší levou rukou.



Leváci píší levou rukou.

Obrázek 30 - Opis věty prosinec, žákyně č. 4 (zdroj: ibid.)

Žák č. 5


Chlapec je milý, ale opravdu velice stydlivý. Třídní učitelka mě ujistila o tom, že chlapec je stydlivý po celý rok a není to způsobeno nezvyklou návštěvou. Kvůli onemocnění se výzkum posunul na půlku prosince.

Už na první dojem bylo znát, že chlapec je pořádný. Jeho lavice byla vzorově uklizená a učení měl srovnané v dokonalém komínku. Seděl vlevo v lavici s chlapcem, který působil naprosto opačným dojmem. Výška stolu a židle byla správně nastavena a po celou dobu pozorování seděl na celé ploše židle, s narovnanými zády a nohama opřenými o špičky.

Psací plochy si vždy srovnával s okrajem lavice a psal perem s trojhrannou úchytkou. Při opisu mu hlava klesla mírně doprava, ale hluboko dolů k lavici, přibližně 15 cm. Chlapec preferoval horní způsob psaní a úchop byl nízký a křečovitý, jelikož jeho ukazováček byl příliš prohnutý. Palec měl vysunutý přes psací náčiní. Během psaní si uvolňoval zápěstí a vyklepával si prsty, což vypovídá o jeho zvýšené námaze při psaní.

Písmo je však dobře čitelné a vcelku úhledné (viz Obrázek 31). Až na drobné odchylky (Leváci, píší) lze písmo označit jako s normálním sklonem. Mezery mezi jednotlivými slovy jsou stejně velké a nechybí žádná diakritická znaménka.

Leváci píší levou rukou.



Obrázek 31 - Opis věty červen, žák č. 5 (zdroj: ibid.)

V prosinci už chlapec nepůsobil tolik stydlivě, ale nervozita z něj byla cítit. Při příchodu do třídy chlapec zbystřil a poznal již známou tvář. Překvapivě za mnou po hodině přišel a ptal se, zda se mu to povedlo.

Jeho lavice byla opět precizně připravená na vyučování a chlapec už seděl vlevo v lavici. Po celou dobu pozorování se jeho držení těla téměř nezměnilo. Sedí na celé ploše židle a nohy má opřené o chodidla do podlahy. Výška stolu a židle je nastavena správně. Před psaním si rovná psací plochu s okrajem lavice. Z penálu si bere klasickou propisku, která nemá trojúhelníkový úchop. Pravou rukou si přidržuje papír a mírně se naklání nad lavici, přičemž dodržuje rozmezí 20 - 30 cm od psací plochy. Během pozorování mírně pootáčí hlavou, aby se ujistil o své pozici.

Při psaní ruku zlehka a plynule posunuje, což naprosto nesouhlasí s jeho úchopem, při kterém má ukazováček v křeči a palec je mimo psací náčiní (viz Příloha 12). Písmo je úhledné a čitelné, ale na první pohled je vidět, že postupně jednotlivé grafémy zvětšuje. Až na grafém „k“ je sklon písma normální (viz Obrázek 32).

Leváci píší levou rukou.



Obrázek 32 - Opis věty prosinec, žák č. 5 (zdroj: ibid.)

Žákyně č. 6

Dívka je přátelská a už o přestávce se mnou navazuje kontakt, i když mě viděla poprvé v životě. Od paní učitelky jsem se dozvěděla, že tato dívka byla na začátku první třídy typickým ambidextrem a první 3 týdny používala při psaní obě ruce. Až po návštěvě pedagogicko-psychologické poradny, kdy o její preferenci rozhodlo levé oko, se dívka soustředila na úchop veškerého náčiní v levé ruce.

Žákyně seděla ve správně nastavené lavici a židli na levé straně. Po celou dobu pozorování seděla na celé ploše židle, ale její nohy střídaly různé polohy. Chvíli měla nártý zaháknuté o nohy židle, chvílemi nohama pohupovala a při opisu věty si nohy překřížila v kolenou.

Při psaní do sešitu si na upozornění paní učitelky natočila sešit, ale při opisu věty nechala papír v rovině s okrajem lavice. Při psaní nakláněla hlavu mírně doprava, ale vzdálenost očí od lavice udržovala v rozmezí 20 – 25 cm. Používala horní způsob psaní, ale zápěstí téměř neohýbala a nevytáčela. Její úchop byl nízký křečovitý s palcem přes psací náčiní.

Při psaní se ruka neposouvala plynule a dívka vyvíjela přílišný tlak na pero. Písmo je stojaté, lehce roztřesené a velikost slova „píší“ je neúměrná velikosti ostatních slov (viz Obrázek 33). Diakritická znaménka dopisovala vždy po napsání celého slova, ale i u nich si lze všimnout nepřiměřeného přitlaku. Na konci opisu dívka nakreslila obličej, který značí její pocit z právě napsané věty.

Leváci píší levou rukou.

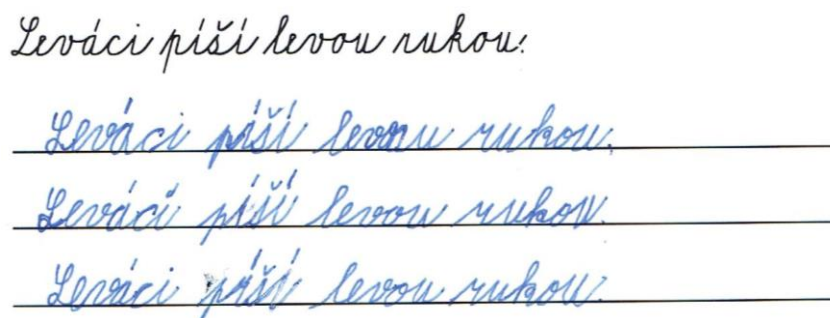
Obrázek 33 - Opis věty červen, žákyně č. 6 (zdroj: ibid.)

V listopadu se ke mně dívka hned hlásila a nabídla mi, abych se posadila vedle ní, že její spolusedící je nemocná. Po domluvě s paní učitelkou jsem se posadila vpravo vedle dívky. Po dobu mé přítomnosti sedí na celé ploše židle a nohy má překříženy v kolenou. Po

chvíli psaní si začne podpírat hlavu pravou dlaní, ale i přesto si udržuje po celou dobu vzdálenost kolem 23 cm.

Při opisu si dívka přidržuje papír pravou rukou, kterou má podél lavice. Papír má nakloněný mírně levým rohem dolů. Během pozorování jsem od dívky pozorována i já, jelikož zjišťuje, že propisku držím zcela odlišně. Dívka preferuje horní způsob psaní a pero drží třemi prsty, přičemž ukazováček je nadmíru prolomený, palec je níže než ukazováček a prostředníček podpírá propisku (viz Příloha 13). Celkově je úchop nízký a křečovitý.

Při psaní se ruka mírně zasekává a pohyb není plynulý. Písemný projev je ale na první pohled od června k nepoznání (viz Obrázek 34). Dívka se neuvěřitelně „vypsala“. Nepřiměřený tlak vyvíjený na pero je viditelný v tloušťce stopy a intenzitě inkoustu. Písmo je však dobře čitelné a vcelku úhledné, se správně doplněnou diakritikou. Sklon se výrazně změnil a lze jej považovat za normální.



Obrázek 34 - Opis věty listopad, žákyně č. 6 (zdroj: ibid.)

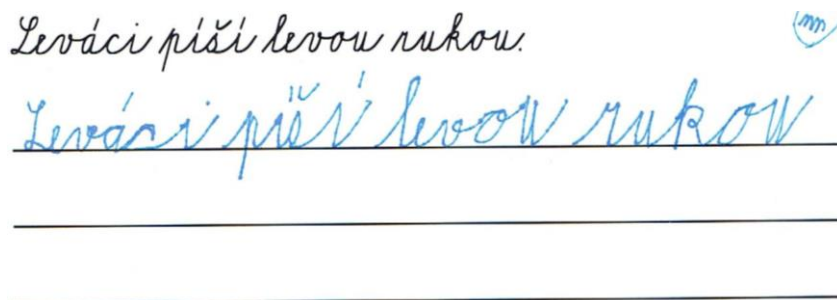
Žák č. 7

Chlapec je veselé povahy, přátelský, komunikativní a patří mezi tzv. třídní šašky, jelikož se nepředváděl jenom o přestávkách, ale i ve vyučovacích hodinách.

Chlapec seděl vlevo v lavici a výška židle a stolu byla úměrná jeho velikosti. Během pozorování se na židli různě vrtěl, ale při samotném opisu chodidla opřel do podlahy a využil celou plochu židle na sezení. Po celou dobu si udržoval přiměřenou vzdálenost očí od psací plochy, kterou měl vždy natočenou levým rohem nahoru a pravým rohem dolů.

Ergonomicky upravené pero drží horním způsobem a úchop je tvořen třemi prsty, přičemž celý úchop je protažený.

V opisu věty lze místy pozorovat nadměrný přítlak na podložku a postupně se zvětšující velikost písma (viz Obrázek 35). Jsou vidět i mírné obtíže v napojování prvků. Celkově je písmo čitelné, ale mírně kostrbaté. Chlapec zapomněl ukončit větu tečkou.



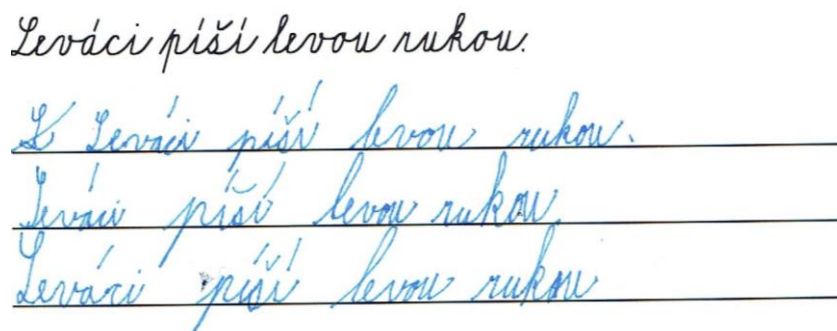
Obrázek 35 - Opis věty červen, žák č. 7 (zdroj: ibid.)

Po pěti měsících mě chlapec ve třídě vítal s radostí a těšil se z návštěvy. Hned mi začal ukazovat písanku, co se mu povedlo, a co naopak ne. V písance měl některé grafémy na celé stránce psané obráceně. Po hodině jsem se od paní učitelky dozvěděla, že občas chlapec píše některé grafémy, ale především číslice obráceně. Bohužel si chybu neuvědomuje, nevidí ji, nevnímá ji.

Chlapec sedí na totožném místě jako v červnu, a co se týká držení těla, během pozorování se neustále otáčel. Pravdou je, že při samotném psaní se vždy srovnal, zastrčil si židli tak, aby seděl na celé ploše a nohama se opíral o podlahu. Při psaní naklání celé tělo doprava, včetně hlavy.

Psací plochu si vždy natáčí levým rohem nahoru. Pero drží horním způsobem a úchop je tvořen správně třemi prsty, ale je nízký a lehce protažený (viz Příloha 14).

Písemný projev je čitelný, místy lze pozorovat zvýšený přítlak na psací náčiní (viz Obrázek 36). Sklon písma je téměř normální, až na drobné odchylky. Některé grafémy jsou velikostně neúměrné ostatním.



Obrázek 36 - Opis věty listopad, žák č. 7 (zdroj: ibid.)

Žák č. 8

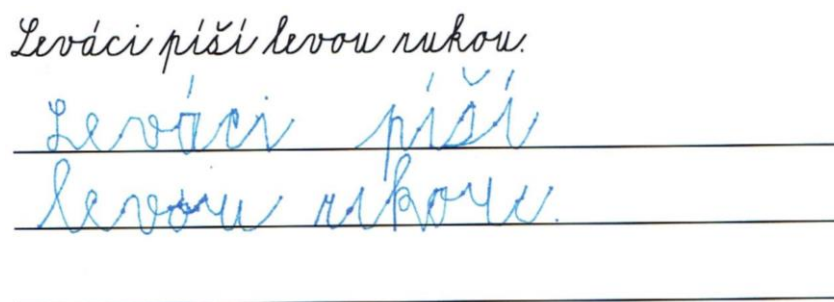
Již při prvním setkání s chlapcem bylo vidět, že je nervózní a šel z něj cítit trochu strach.

Chlapec seděl na konci první třídy v lavici vpravo, což jeho písemnému projevu absolutně neprospívalo, poněvadž se neustále se spolusedícím střetával loktem. Výšku lavice a židle měl nastavenou správně a při psaní seděl na celé ploše židle a snažil se mít chodidla opřená do podlahy, i když chvílemi pohupoval nohama.

Psací plochy si během pozorování natáčel různě, ale při samotném opisu měl levý roh dolů a pravý roh nahoru. Na chlapci bylo vidět, že ho to ve škole chvílemi nudí, jelikož se povaloval po lavici, nebo si podpíral bradu rukou. Při psaní se ale snažil dodržovat přiměřenou vzdálenost očí a psací plochy.

Chlapec preferuje horní způsob psaní a úchop je tvořen správně třemi prsty, ale pero drží příliš nízko. Při opisu věty měl ukazováček v křeči a během psaní si dvakrát prstem zahýbal.

Chlapec píše výrazně pomaleji než jeho spolužáci a ruka je strnulá, pohyb není plynulý. Při psaní využívá především tlaku, což můžeme pozorovat i v opisu (viz Obrázek 37). Písmo je stojaté a roztřesené. Problém mu dělalo písmeno „u“, které napsal v obou případech (levou, rukou) špatně.



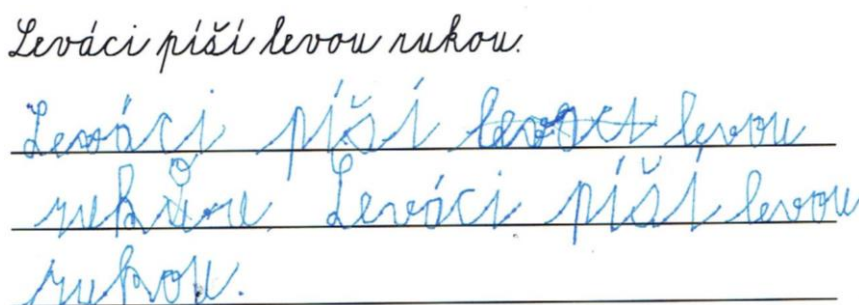
Obrázek 37 - Opis věty červen, žák č. 8 (zdroj: ibid.)

Při listopadovém výzkumu jsem byla opravdu zvědavá, co se u chlapce změnilo, jelikož jeho písmo mi utkvělo v hlavě. Na chlapci bylo opět znát, že je nervózní a utvrdil to i neustálým zvedáním hlavy a rozhlížením se, kde se právě nacházím.

Chlapec sedí vlevo v lavici, na celé ploše židle s nohama překříženými v kolenou. Během pozorování si nohama chvíli pohupoval, ale po celou dobu zůstaly zkříženy.

Psací plochy si chlapec vždy naklání levým rohem nahoru a pravým dolů. Během psaní se snažil udržovat přiměřenou vzdálenost očí od psací plochy. Pero drží chlapec velmi nízko, ale správně využívá při úchopu třech prstů. Křečovitě prolomený ukazováček upravil chlapec na protažení prstů (viz Příloha 15).

Při psaní lze pozorovat výraznou námahu, poněvadž ruka není uvolněná a posouvá se s obtížemi. Písmo je rozvrácené, celkově kostřbaté a nepůsobí úhledně (viz Obrázek 38).



Obrázek 38 - Opis věty listopad, žák č. 8 (zdroj: ibid.)

Žák č. 9

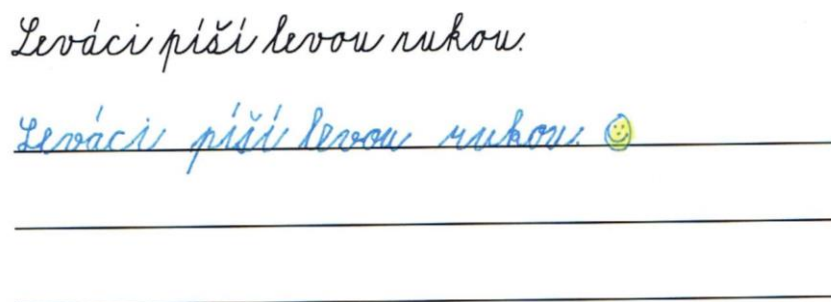
Chlapec je veselý a přátelské povahy, mezi spolužáky je oblíbený a lze říci, že nebyl při pozorování nikterak nervózní.

Chlapec seděl vlevo v lavici a byl důkladně připraven na výuku. Po celou dobu pozorování seděl na celé ploše židle, ale polohu nohou během vyučování měnil. Během psaní

měl však nohy zaháknuty o židli. Výška stolu a židle odpovídala jeho proporcím. Vždy, když psal, nakláněl hlavu mírně doprava a udržoval si vzdálenost očí s psací plochou mezi 20 – 25 cm.

Psací plochy byly vždy při psaní srovnané s okrajem lavice. Chlapec preferoval horní způsob psaní a úchop pera byl velmi specifický. Chlapec držel tužku příliš nízko a křečovitě mezi palcem a prostředníčkem, přičemž ukazováček byl posunutý o trochu výš a značně skrčený.

Při psaní jsem zpozorovala výraznou námahu a místy zvýšený přítlak na psací podložku. Nicméně písemný projev je čitelný a úhledný. Sklon písma je normální a prvky jednotlivých písmen jsou napojovány bez obtíží (viz Obrázek 39). Při psaní jsou dodržovány mezery mezi slovy, ale na začátku věty není dostatečný rozdíl mezi velkým a malým písmenem. Na konci opisu chlapec nakreslil obličej, který vyjadřuje jeho pocity z právě napsané věty.



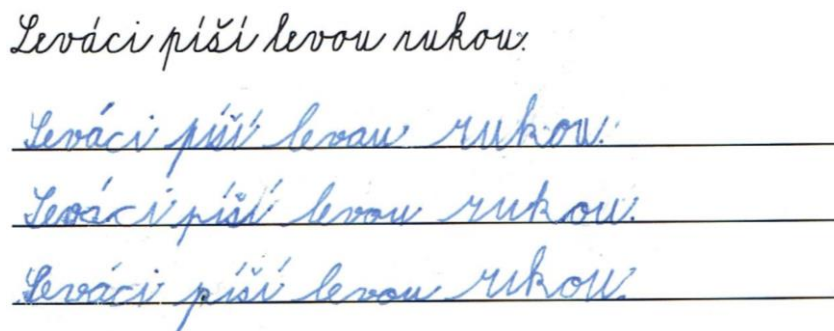
Obrázek 39 - Opis věty červen, žák č. 9 (zdroj: ibid.)

V listopadu chlapec působí uvolněně a klidně, neprojevuje žádné známky nervozity a je dobře naladěný.

Sedí na stejném místě vlevo v lavici, kterou má výškově společně se židlí správně nastavenou. Po celou dobu pozorování sedí na celé ploše židle a převážně má nohy překříženy v kolenou. Během vyučování se často rozhlíží po třídě. Při psaní je celé jeho tělo včetně hlavy, nakloněno výrazně doprava, ale udržuje vzdálenost očí od psací plochy přibližně 22 cm.

Psací plochu během pozorování ve vyučování měnil. Při samotném opisu věty si papír mírně naklonil levým rohem nahoru. Chlapec píše horním způsobem a úchop pera se u něj během pěti měsíců absolutně nezměnil (viz Příloha 16).

Při psaní lze pozorovat zvýšenou námahu, ale přítlak již není tolik viditelný. Chlapec dodržuje mezery mezi slovy, ale písmo postupně zvětšuje. Konec vět je výrazně větší, než začátek vět. Opis věty se snažil psát rychlým tempem, ale můžeme pozorovat určité chyby (Seváci,rukou) a opravy pomocí gumování (Obrázek 40). Celkově je písmo čitelné, ačkoliv písemný projev v červu byl úhlednější a precizněji napsaný.



Obrázek 40 - Opis věty listopad, žák č. 9 (zdroj: ibid.)

Žák č. 10

Chlapec byl na první dojem velice živý a veselý. Třídní učitelka mi prozradila, že chlapec má diagnostikovanou poruchu pozornosti s hyperaktivitou, tzv. ADHD a nosí brýle.

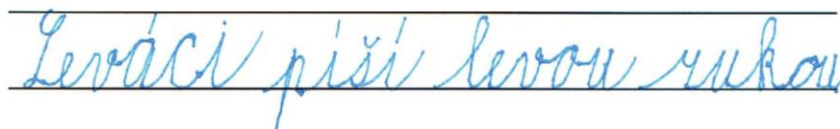
Chlapec měl v červnu správně nastavenou výšku stolu a židle a seděl vlevo v lavici. Jeho porucha ADHD se ve vyučování projevila, jelikož se neustále otáčel, hrál si s psacími potřebami, koukal po spolužácích, pohupoval se na židli, koukal z okna apod. Při psaní se však na upozornění třídní učitelky usadil na celou plochu židle a nohy si opřel chodidly do podlahy. Tato poloha mu ale dlouho nevydržela. Při psaní nakláněl hlavu mírně doprava, ale dodržoval rozmezí vzdálenosti psací plochy a očí okolo 25 cm.

Během psaní i samotného opisu měnil chlapec natočení psací plochy. Povětšinou si srovnal sešit/papír do roviny, ale během psaní si jej natočil levým rohem mírně nahoru. Chlapec psal horním způsobem a jeho úchop pera je velice nezvyklý, jelikož měl převrácený psací prostředek. Ukazováček mu tvořil tzv. drápek, kterým pero podpíral, zatímco palec byl přes psací náčiní a svrchu ho přidržoval.

Chlapec psal velmi pomalým tempem a byl pozorován zvýšený přítlak na psací podložku. V opisu můžeme vidět i drobné kaňky, které jsou způsobeny pauzami, které si chlapec dělal, aby se ujistil, že opisuje správná písmena (viz Obrázek 41). Celkově je písmo

čitelné, ale kostrbaté. Sklon písma je normální, až na písmeno „k“, které je stojaté (rukou).
Ve slově „Leváci“ lze vidět i postupně se zvětšující písmena.

Leváci piší levou rukou.



Obrázek 41 - Opis věty červen, žák č. 10 (zdroj: ibid.)

V listopadu je chlapec opět velmi veselý, má dobrou náladu a již o přestávce jsem upoutala jeho pozornost. Pořád nosí brýle.

Chlapcovi patří levá půlka lavice a židle. Po celou dobu pozorování sedí přibližně do půli židle, ale polohu nohou mění. Chvilí nohami pohupuje, poté si je opře o nohy židle a při opisu opírá chodidla do podlahy. Během vyučování se neustále hlásí a je velice aktivní. Občas pozoruji, že si pohrává s perem na lavici, ale jeho hyperaktivita se velice zmírnila. Při psaní si naklání hlavu mírně doprava.

Před opisem věty si srovnává papír s okrajem lavice a vybírá si z penálu pero. Chlapec píše horním způsobem a nadále je specifický s jeho převráceným úchopem psacího náčiní (viz Příloha 17). Ukazováček je stále zvláště prohnutý a podpírá pero zdola, zatímco palec přidržuje psací prostředek až v místě kloubu a značně z něj přesahuje.

Ruka není uvolněná, působí strnule a v křeči. Při psaní lze pozorovat zvýšenou námahu a pohyb vedený tlakem. Během opisu si chlapec udělal dvě krátké pauzy. Písmo působí na první pohled lehce roztřeseně, ale je čitelné (viz Obrázek 42). Sklon písma je normální. V opisu jsou dodržovány mezery mezi jednotlivými slovy a jsou správně doplněna všechna diakritická znaménka.

Leváci píší levou rukou.

Leváci píší levou rukou.

*Leváci píší levou rukou.**

Obrázek 42 - Opis věty listopad, žák č. 10 (zdroj: ibid.)

Žák č. 11

Chlapec působil ještě o přestávce uvolněným a klidným dojmem, což se během vyučování změnilo. Největším rozptylem pro něj bylo fotografování jeho ruky při psaní. Bylo znatelné, že je to pro něj značně nepříjemné, proto jsem pořídila jen dvě fotografie.

Už na první pohled bylo poznat, že chlapec nemá správně nastavenou výšku lavice a židle. Toto tvrzení se mi potvrdilo i při psaní, jelikož jeho lokty byly položeny na lavici příliš vysoko, což mu při psaní způsobovalo jisté obtíže. Chlapec seděl vlevo v lavici se spolusedícím, kterému nastavená výška lavice vyhovovala. Po celou dobu seděl ukázkově na celé židli a chodidla měl opřená do podlahy. Při psaní se jeho hlava výrazně nakláněla doprava.

Psací plochy vždy natačel mírně levým rohem nahoru. Ergonomicky upravené pero držel horním způsobem a úchop byl tvořen správně třemi prsty. Palec však přesahoval přes ukazováček a úchop byl nižší.

Chlapec měl při psaní dostatečně uvolněnou ruku a pohybovala se vcelku plynule. Přítlak na podložku byl většinou přiměřený. Písmo je čitelné, jsou dodržovány mezery mezi slovy, diakritika je správně doplněná, ale velikost písmen je odlišná (viz Obrázek 43). Především ve slově „rukou“ si můžeme všimnout výrazně většího „k“. Písmo má normální sklon, až na výjimku ve slově „levou“.

Leváci píší levou rukou.



Leváci píší levou rukou.

Obrázek 43 - Opis věty červen, žák č. 11 (zdroj: ibid.)

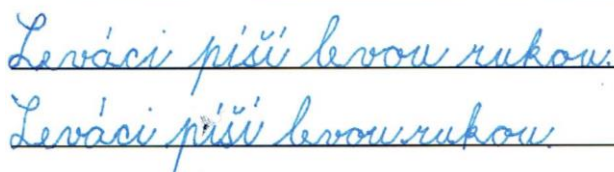
Chlapec je v listopadu v dobré náladě a nepůsobí tolik nervózně, i když jistá míra nejistoty z neobvyklé návštěvy je z něj cítit. Při fotografování opět zpozorněl a bylo mu to značně nepříjemné, proto jsem pořídila pouze jednu fotografii a fotoaparát jsem odložila, aby ho nerozptyloval.

Nyní má chlapec správně nastavenou výšku stolu a židle a patří mu levá půlka lavice. Během pozorování se chvílemi otáčí, aby se ujistil, kde se právě nacházím, ale povětšinu času sedí s chodidly opřenými do podlahy a na celé ploše židle. Hlavu při psaní pokaždé naklání mírně doprava a vždy je od psací plochy dostatečně vzdálený.

Psací plochu při psaní nikdy nenatáčí a nechává ji v rovině s okrajem lavice. Chlapec nadále preferuje horní způsob psaní a jeho úchop je stále správně tvořen třemi prsty, nicméně úchop je nižší a palec přesahuje před psací náčiní (viz Příloha 18).

Při psaní lze pozorovat místy silnější přítlak, ale většinou se mu ruka pohybuje plynule a zlehka. Během psaní je soustředěný a po každém napsaném slově doplňuje diakritická znaménka. Písmo je snadno čitelné, napojování prvků písmen je plynulé a velikost písma je adekvátní (viz Obrázek 44). Sklon písma je normální, až na mírnou odchylku ve slově „levou“, kde je grafém „e“ stojatý v obou případech.

Leváci píší levou rukou.



Leváci píší levou rukou.

Leváci píší levou rukou.

Obrázek 44 - Opis věty listopad, žák č. 11 (zdroj: ibid.)

Žákyně č. 12

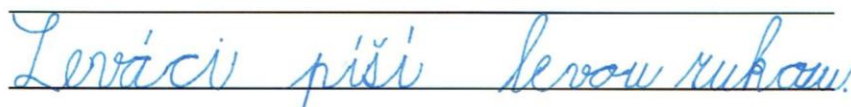
Dívka je milá, přátelská, ochotná a nosí brýle. V červnu byla v dobré náladě, ale byla z ní trochu cítit nervozita.

Dívce patřilo místo vlevo v lavici, která byla společně se židlí správně nastavena. Během vyučování i o přestávce seděla na celé ploše židle a převážnou dobu měla nohy překříženy v kolenou, chvílemi jimi však pohupovala. Při psaní nakláněla hlavu doprava, ale jen mírně, tudíž neměla žádný problém s udržováním přiměřené vzdálenosti od psací plochy.

Před psaním si pokaždé natočila papír mírně levým rohem nahoru a psací plochu si přidržovala pravou rukou z boku. Pero držela horním způsobem a úchop byl velmi specifický, téměř totožný s žákem č. 10. Palec, jež přesahoval přes psací náčiní svrchu přidržoval pero a zvláště zahnutý ukazovák podpíral psací prostředek zesponu.

Během psaní překvapivě nevyvíjela přílišný přítlak na psací plochu. Úchop byl křečovitý, poněvadž pero bylo drženo jen palcem a ukazovákem. Písmo je čitelné a normálního sklonu. Můžeme ale vidět nepřiměřeně velké mezery mezi jednotlivými slovy a chybně napsané písmeno „u“ ve slově „rukou“ (viz Obrázek 45).

Leváci piší levou rukou.



Obrázek 45 - Opis věty červen, žákyně č. 12 (zdroj: ibid.)

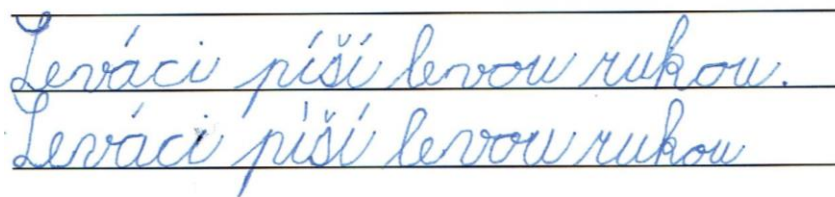
V listopadu mě dívka vítá již o přestávce a zjišťuje, co ji bude společně se spolužáky čekat. Má dobrou náladu a je velice komunikativní.

Dívka při zazvonění usedá na židli do lavice na levou stranu, ale hned si všímám nesprávně nastavené výšky židle. Dívka se opírá o špičky prstů, jelikož celá chodidla na podlahu nepoloží. Po celou dobu má nohy víceméně ve vzduchu a při psaní se snaží je opírat alespoň o špičky. Důvodem nesprávně nastavené židle je i sezení na okraji sedací plochy.

Při psaní si natáčí psací plochu pokaždé jinak, ale nejčastěji levým rohem mírně dolů. Dívka preferuje horní způsob psaní a její specifický převrácený úchop u ní přetrvává nadále (viz Příloha 19).

Ruku posouvá s lehkými obtížemi a místy příliš tlačí na psací plochu. Jednotlivé prvky písmen napojuje bez problémů a mezery mezi slovy jsou přiměřené (viz Obrázek 46). Písmo je čitelné a s normálním sklonem.

Leváci píší levou rukou.



Obrázek 46 - Opis věty listopad, žákyně č. 12 (zdroj: ibid.)

Žák č. 13

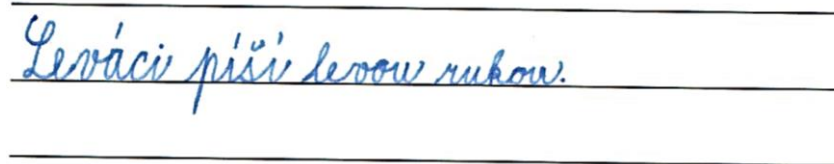
Chlapec je milý, přátelský a komunikativní. V červnu měl dobrou náladu a neustále se usmíval.

Třída obsahovala čtyři řady spojených lavic a pozorovaný chlapec seděl na kraji a vlevo. Během pozorování seděl na celé ploše židle a po celou dobu měl chodidla opřená do podlahy. Hlavu při psaní nechával v prodloužení osy páteře.

Psací plochu si chlapec vždy nechával s okrajem lavice a nijak ji nenatáčel. Pero držel horním způsobem a jeho úchop byl tvořen velmi křečovitě, ale správně třemi prsty. Bříška palce a ukazováku se z větší části vzájemně dotýkala a zbytek přidržoval pero, zatímco prostředník pero podpíral.

U chlapce šlo při psaní pozorovat zvýšenou námahu a přítlak na psací plochu. Během psaní si několikrát uvolňoval zápěstí krouživými pohyby. Celkově je jeho písemný projev dobře čitelný, se správně doplněnou diakritikou a přiměřenými mezerami mezi jednotlivými slovy (viz Obrázek 47). Můžeme však pozorovat postupně se zmenšující písmo a tlustší stopu pera, která je způsobena nepřiměřeným přítlakem.

Leváci píší levou rukou.



Obrázek 47 - Opis věty červen, žák č. 13 (zdroj: ibid.)

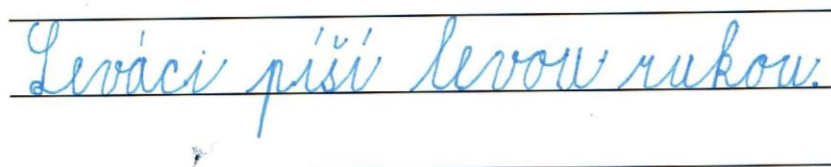
Chlapec je v listopadu mírně nachlazený, ale dobrou náladu mu tato zdravotní indispozice nekazí. Je velmi komunikativní a přátelský. O přestávkách má o jeho pozornost zájem spousta spolužáků.

Rozmístění lavic v řadách ve třídě nadále zůstává. Chlapec sedí uprostřed druhé řady a patří mu levá strana lavice. Vlevo vedle něj je prázdné místo, takže i přes spojené lavice se s nikým loktem nestřetává. Výška židle a stolu je nastavena správně. Chlapec sedí s nataženými a překříženými nohama na okraji židle. Při psaní naklání hlavu doprava a udržuje si vzdálenost od psací plochy mezi 20 – 30 cm.

Psací plochu si po celou dobu pozorování natáčí mírně levým rohem nahoru. Chlapec nyní drží ergonomicky upravené pero pouze dvěma prsty, přičemž ukazovák je vedle hrotu pera a neustále se dotýká špičkou papíru. Palec je nad ukazovákem, lehce přechází přes psací potřebu a přidržuje pero svrchu (viz Příloha 20).

Pohyb ruky při psaní je vcelku plynulý a snaží se psát tahem. Velikost jednotlivých písmen se nemění, diakritická znaménka doplňuje hned nad jednotlivé grafémy a prvky písmen napojuje bez větších obtíží. Písemný projev je úhledný, s normálním sklonem a dobře čitelný (viz Obrázek 48).

Leváci píší levou rukou.



Obrázek 48 - Opis věty listopad, žák č. 13 (zdroj: ibid.)

Žák č. 14

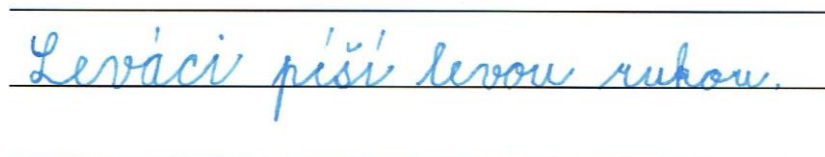
Chlapec je usměvavý, milý a kamarádský. V červnu se vůbec neostýchal a působil klidným dojmem.

Chlapec seděl v první řadě vlevo v lavici, jelikož lavice byly spojeny do čtyř řad. Vedle něho po levé straně seděla spolužačka, jejíž lavice byla nižší, tudíž se během psaní nedotýkaly lokty. Chlapec během pozorování měnil polohu nohou, ale převážně měl nohy zaháknuty o židli, na které seděl jen do poloviny sedací plochy. Při čtení i psaní nakláněl hlavu doprava.

Natočení psací plochy střídal. Chvilí ji měl v rovině s okrajem lavice, poté levým rohem lehce nahoru. Chlapec preferoval horní způsob psaní a úchop pera byl tvořen třemi prsty tak, že prostředník podpíral pero zdola, palec byl nezvykle ohnutý a přidržoval psací potřebu svrchu, a ukazovák přidržoval pero z boku, přičemž byl blízko ke špičce psacího náčiní.

Písemný projev je dobře čitelný a úhledný (viz Obrázek 49). Jsou dodržovány přiměřené mezery mezi slovy, nechybí žádná diakritická znaménka a písmo je plynule napojováno. Při psaní chlapec různě pohyboval ústy a otvíral je.

Leváci píší levou rukou.

The image shows a sample of handwritten cursive text. The text is 'Leváci píší levou rukou.' and is written in blue ink on a white background with horizontal blue lines. The handwriting is fluid and connected, characteristic of cursive script.

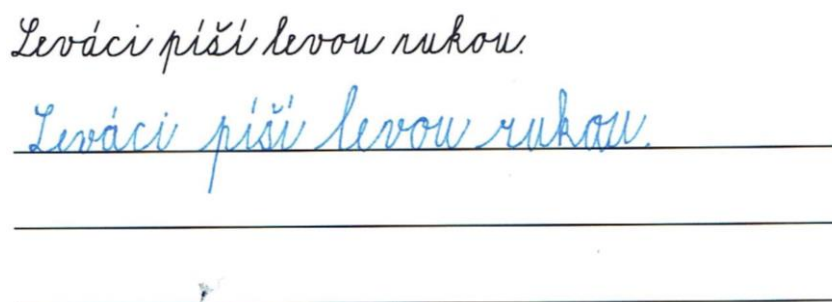
Obrázek 49 - Opis věty čeren, žák č. 14 (zdroj: ibid.)

V listopadu mě chlapec vítá už na chodbě a začíná si se mnou povídat o jeho hračkách. Působí vesele a má dobrou náladu.

Rozmístění lavic spojených do řad se ve třídě nezměnilo, dokonce i chlapec usedá do stejné lavice vlevo. Vedle něj z levé strany je volné místo. Žák sedí na celé židli a nohy si opírá o špičky. Při psaní si udržuje optimální vzdálenost od psací plochy a naklání hlavu mírně doprava.

Nadále drží pero horním způsobem a jeho úchop, ačkoliv je nízký, se přibližuje špetkovému úchopu. Rozdíl je ale v tom, že palec a ukazovák k sobě se shora přiléhají (viz Příloha 21).

Při psaní nevytváří nadměrný přitlak na psací náčiní a ruka je celkem uvolněná. Písmo je čitelné, s přiměřenými mezerami mezi slovy a správně doplněnou diakritikou. V písemném projevu můžeme pozorovat rozdíly ve velikosti jednotlivých slov a chybu ve slově „rukou“, kdy chlapec opravoval nesprávně napojený tah (viz Obrázek 50).



Obrázek 50 - Opis věty listopad, žák č. 14 (zdroj: ibid.)

Žákyně č. 15


Dívka je na první pohled o něco stydlivější než její spolužáci a spolužačky. Během pozorování se neustále otáčela a byla nervózní.

Dívka seděla v první řadě a patřila jí levá půlka lavice. Po celou dobu seděla na celé ploše židle, ale neustálým otáčením dozadu nedokázala sedět v klidu. Nohy měla překřížené v kolenou. Při psaní nakláněla hlavu mírně doprava.

Sešit vždy srovnávala do roviny a nikdy jej nenakláněla. Hned na první pohled mě upoutala svým specifickým úchopem (viz Příloha 22). Pero dívka držela velmi nízko mezi palcem a prostředníčkem. Ukazováček byl výrazně prolomený a těsně nad prostředníčkem.

Při psaní bylo možné pozorovat zvýšený přitlak na psací podložku. Ruka nebyla uvolněná a celý úchop byl velmi křečovitý. Písmo je čitelné, avšak můžeme si všimnout, že je kostrbaté (viz Obrázek 51). Dívka při psaní postupně dopisovala diakritická znaménka a často nahlížela na předepsanou větu.

Leváci píší levou rukou.



Leváci píší levou rukou.

Obrázek 51 - Opis věty červen, žákyně č. 15 (zdroj: ibid.)

V listopadu je dívka již uvolněnější a o přestávce se mnou komunikuje. Je dobře naladěna a usmívá se.

Dívce patří levá strana lavice v první spojené řadě. Vedle sebe nemá žádné spolusedící. Její lavice a židle je správně nastavena a po celou dobu sedí na celé ploše židle s nohama překříženými v kolenou. Při psaní naklání hlavu mírně vlevo a občas si ji podpírá pravou rukou.

Psací plochu si naklání dvěma způsoby. Buďto nechává sešit v rovině, nebo si jej mírně naklání levým rohem nahoru. Dívka drží pero horním způsobem a její specifický nízký úchop se od června takřka nezměnil. Nadále drží pero mezi palcem a prostředníčkem, zatímco ukazováček je prolomený a těsně nad prostředníčkem.

Při psaní zanechává její pero tlustší stopu, což je způsobeno rozpíjejícím se perem a mírně zvýšeným přitlakem. Ruka je strnulá, ale při psaní se posunuje plynule. Prsty držící pero jsou v křeči. Navzdory tomu je její písemný projev velmi úhledný a dobře čitelný (viz Obrázek 52). Dívka si dává při psaní záležet a kontroluje všechna diakritická znaménka. Jednotlivé prvky písmen napojuje plynule a bez obtíží. A ani mezery nebo velikost jednotlivých grafémů jí nedělá problém.

Leváci píší levou rukou.



Leváci píší levou rukou.

Obrázek 52 - Opis věty listopad, žákyně č. 15 (zdroj: ibid.)

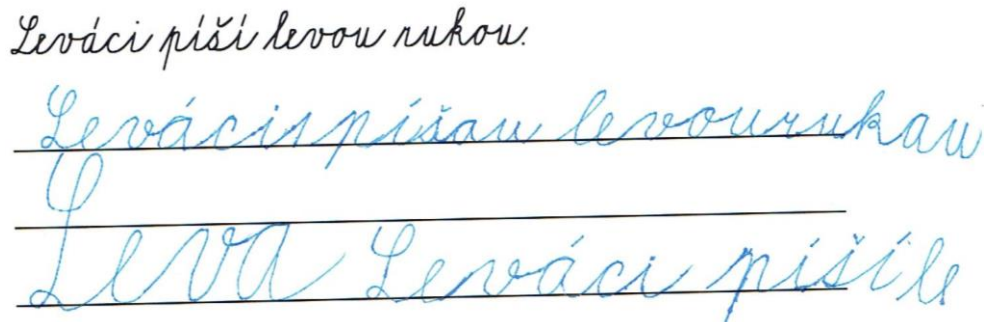
Žák č. 16

Chlapec je milý, komunikativní a přátelský. V červnu byl též optimisticky naladěný a snažil se na sebe v hodině upoutat pozornost. U tohoto chlapce nebyla pořízena žádná fotografie, poněvadž jeho rodiče s fotografováním nesouhlasili.

Chlapec seděl ve třetí řadě vlevo v lavici. Během pozorování seděl na celé ploše židle a nohy měl opřené o špičky. Na upozornění třídní učitelky si před psaním ale srovnal polohu nohou a chodidla opřel do podlahy. Při psaní měl hlavu nakloněnou doprava a byl hluboce předkloněný. Vzdálenost očí od psací plochy se pohybovala mezi 15 – 20 cm.

Sešit si pokaždé srovnal s okrajem lavice do roviny a přidržoval si jej rukou zaťatou v pěst. Chlapec psal horním způsobem a pero držel hrstičkovým úchopem.

Písemný projev chlapce je na první pohled zmatený. Snažil se psát rychlým tempem, což způsobilo spoustu chyb (viz Obrázek 53). Ve slově „Leváci“ napsal dvě „i“ za sebou, místo „píší“ napsal „píšau“ a ve slově „rukou“ zaměnil „o“ za „a“. Chlapec se snažil opsat větu ještě jednou, ale to se mu bohužel nepovedlo, jelikož začal psát obrovským písmem přes dvě linky, a poté už měl málo místa na dopsání celé věty.



Leváci píší levou rukou.
Leváci píšau levou rukau
Leváci píší le

Obrázek 53 - Opis věty červen, žák č. 16 (zdroj: ibid.)

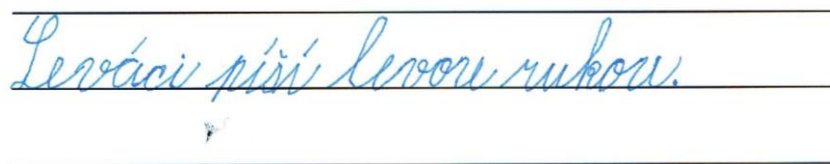
V listopadu je chlapec dobře naladěný, působí klidným dojmem a není z něj cítit žádná nervozita.

Chlapec zasedá do správně nastavené lavice a židle. Patří mu levá polovina, na které má nachystané sešity a učebnici. Během pozorování sedí na celé ploše židle a nohy má při psaní opřené chodidly do podlahy, kdežto před samotným psaním jimi pohupoval. Hlavu má nakloněnou doprava a skloněnou blízko k lavici.

Chlapec nadále preferuje horní způsob psaní a jeho úchop je tvořený čtyřmi prsty. Palec, ukazováček a prostředníček přidržují pero, zatímco prsteníček ho podpírá. Jedná se o hrstičkový úchop.

Při psaní má chlapec celkem uvolněnou ruku, která se plynule posunuje. Písmo má normální sklon a jsou dodržovány velikostní rozdíly jednotlivých písmen. Chlapec v některých slovech nedodrжуje psaní na lince a lze si všimnout jeho přetahování pod linkou (viz Obrázek 54). Celkově je jeho písemný projev čitelný a bez diakritických chyb.

Leváci piší levou rukou.

The image shows a sample of handwritten cursive text. The text 'Leváci piší levou rukou.' is written in blue ink on a white background with horizontal lines. The handwriting is fluid and cursive, with some letters connected. The text is positioned between two horizontal lines, with a third line below it.

Obrázek 54 - Opis věty listopad, žák č. 16 (zdroj: ibid.)

8 SHRNU TÍ A ANALÝZA DAT

V rámci následující kapitoly předkládám stručný souhrn získaných poznatků a dat během výzkumného šetření a odpovědí na výzkumné otázky, které byly stanoveny na začátku výzkumu.

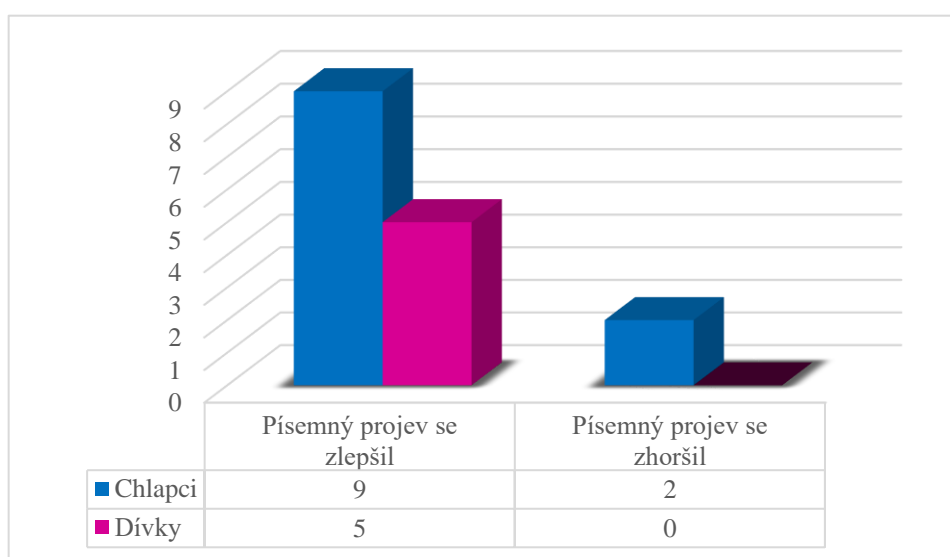
8.1 Analýza obtíží v rámci pozorování a při opisu věty

Při pozorování v hodinách psaní a při opisu věty jsem se zaměřila na hygienické návyky začínajících levorukých písarů. Na základě opisu věty jsem v předešlé kapitole analyzovala určité obtíže při psaní, které se u písarů objevovaly. V této části jsem se zaměřila na nejčastěji se vyskytující obtíže při psaní, včetně zodpovězení stanovených výzkumných problémů:

- *Došlo v časovém horizontu k celkovému zlepšení v písemném projevu?*
- *Jaké konkrétní obtíže se u začínajících levorukých písarů objevují?*
- *Který z úchopů levorucí písari při psaní preferují?*
- *Preferují začínající levorucí písari nejvíce horní, dolní či boční způsob psaní?*

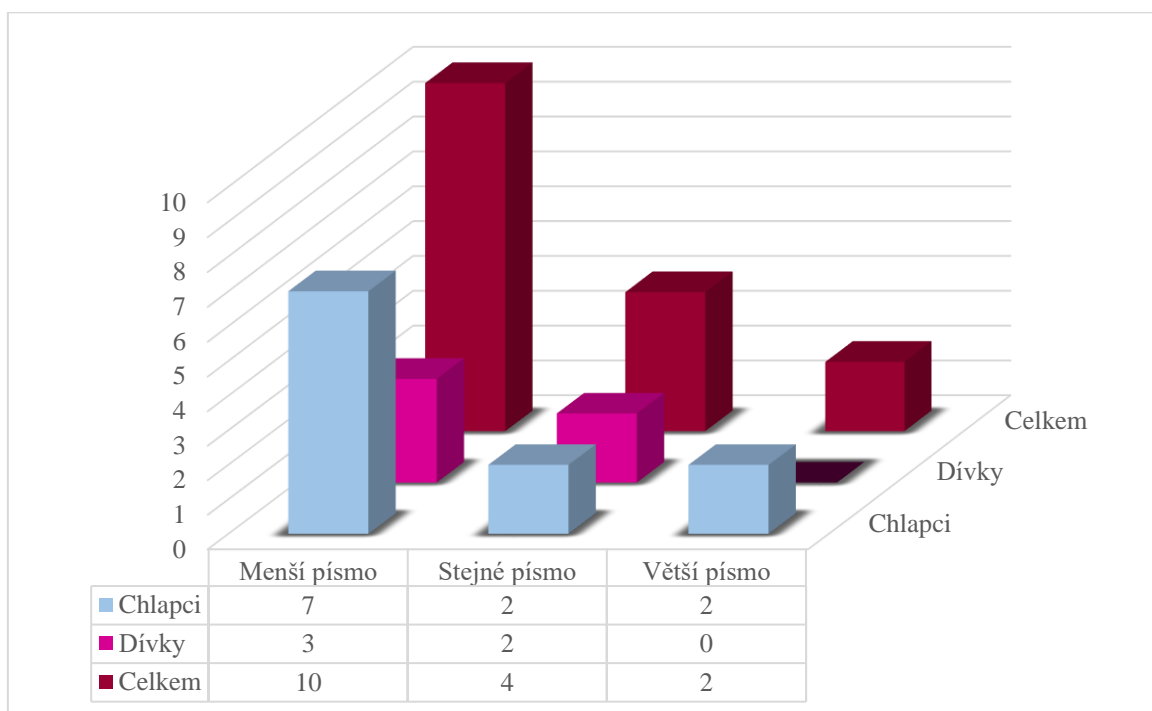
Písemný projev

Zlepšení celkového písemného projevu v časovém horizontu jsem posuzovala na základě kvalitativních znaků písma, které jsou popsány v kapitole 3.1.3 **Znaky písma**. U 14 sledujících leváků se písemný projev na první pohled zlepšil, zatímco u 2 písarů byl opis v listopadu/prosinci celkově horší (viz Graf 2).



Graf 2 – Hodnocení písemného projevu dle pohlaví

V opisech věty jednotlivých malých písářů bylo na první pohled znát, zda své písmo od konce první třídy celkově zmenšily, zvětšily či zůstalo stejně velké. U 10 dětí se velikost písma zmenšila, z toho u 7 chlapců a 3 dívek. Naopak 2 malí písáři své písmo zvětšily a u 2 zůstalo písmo stejně velké (viz Graf 3).

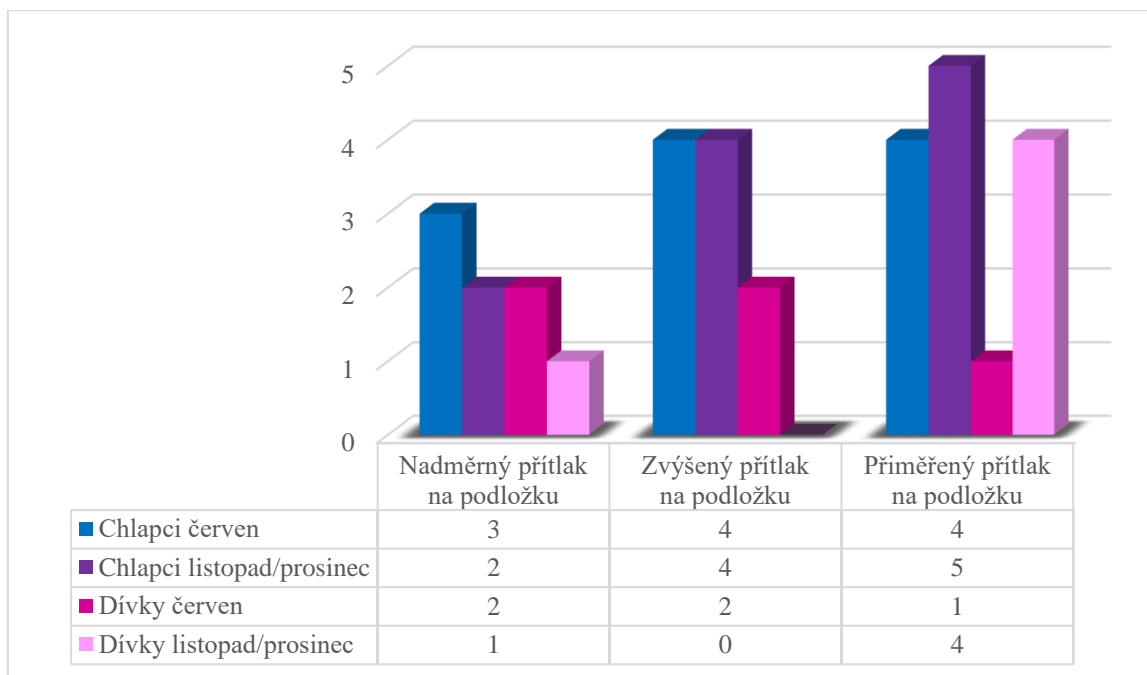


Graf 3 – Zhodnocení velikosti písemného projevu

Nadměrný přitlak na podložku je dle Mlčákové (2009) jedním z významných grafomotorických problémů, který může zkomplikovat rozvoj psaní začínajícího písáře.

Z šetření bylo možné vypočítat, že v červnu vyvíjelo nadměrný přitlak na podložku 5 písářů (3 chlapci a jedna dívka), zvýšený přitlak 6 písářů (4 chlapci a 2 dívky) a přiměřený přitlak 5 písářů (4 chlapci a 1 dívka).

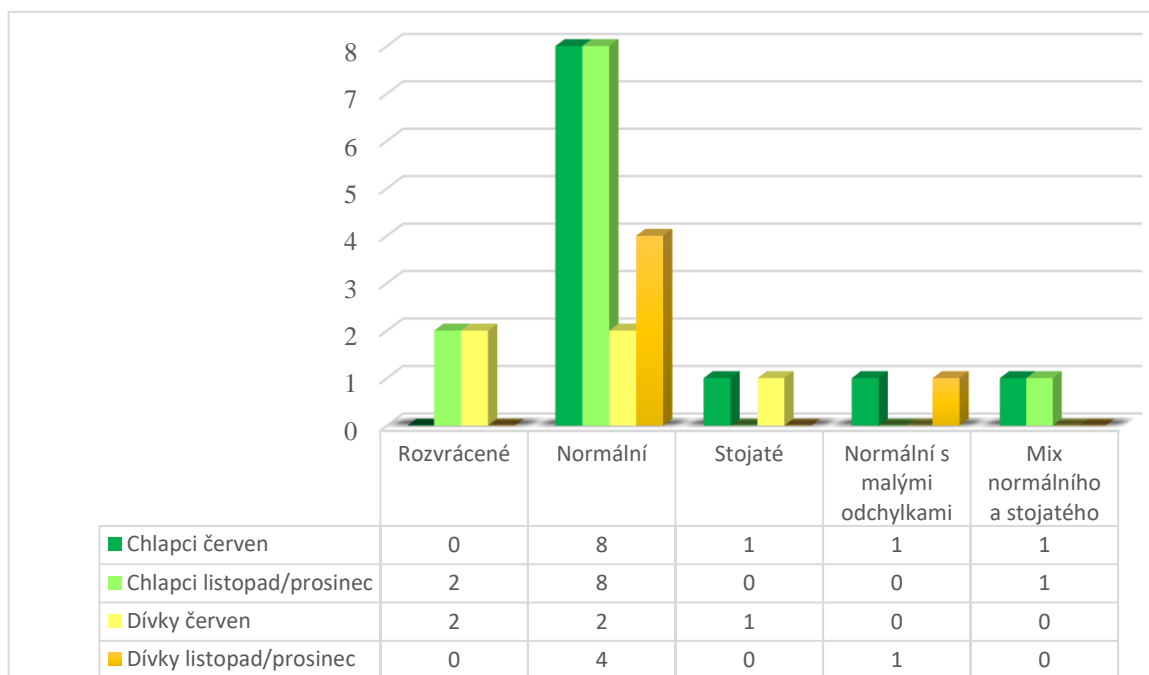
V listopadovém/prosincovém šetření nadměrný přitlak vyvíjely pouze 3 děti (2 chlapci a 1 dívka), zvýšený přitlak 4 chlapci a přiměřený přitlak 9 dětí (5 chlapců a 4 dívky). Pro přehlednější orientaci a představu je vše znázorněno v Grafu 4.



Graf 4 – Přítlak na podložku v časovém horizontu dle pohlaví

Sklon písma je jeden z kvalitativních znaků, který má v písemném projevu obrovský význam. Za nejvhodnější a všeobecně uznávaný je považován sklon 75°, kterým bývá psáno i vzorové písmo.

Na základně opisů věty jsem v předchozí kapitole analyzovala sklon písma u jednotlivých žáků v časovém úseku a pro větší přehlednost je předkládám v následujícím Grafu 5:



Graf 5 – Sklon písma v časovém horizontu dle pohlaví

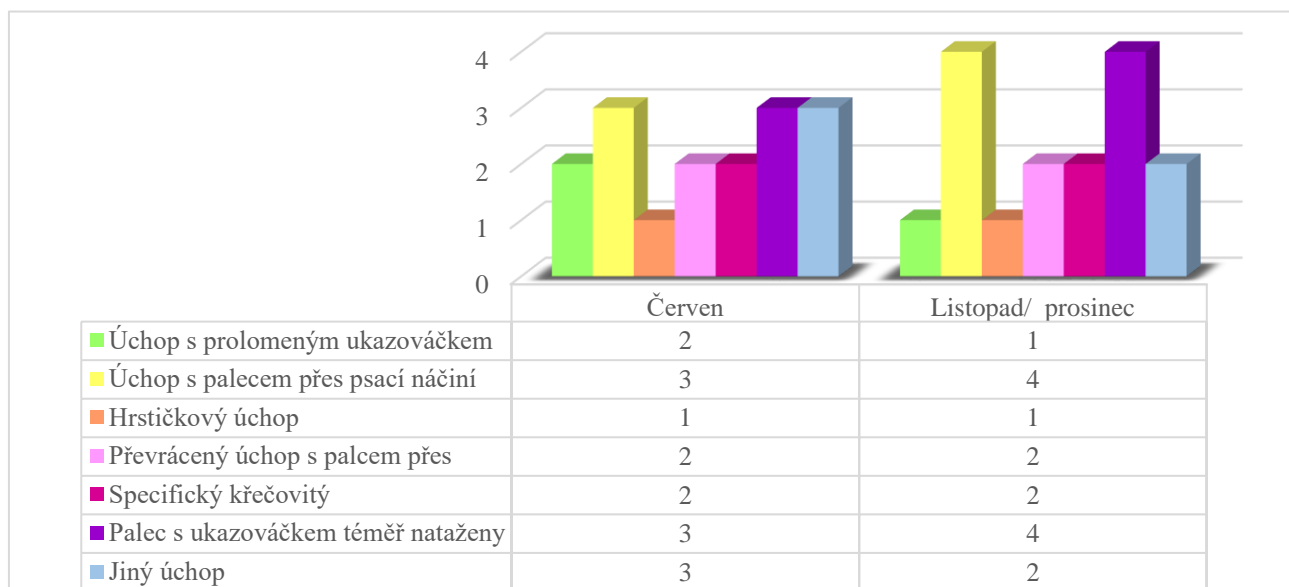
Úchop psací potřeby

Správný úchop je pouze jeden a je to úchop špetkový, který je tvořen třemi prsty. Prostředníček pero podpírá, zatímco palec a ukazováček pero drží. K naučení tzv. špetky je vhodné využít slovní motivace.

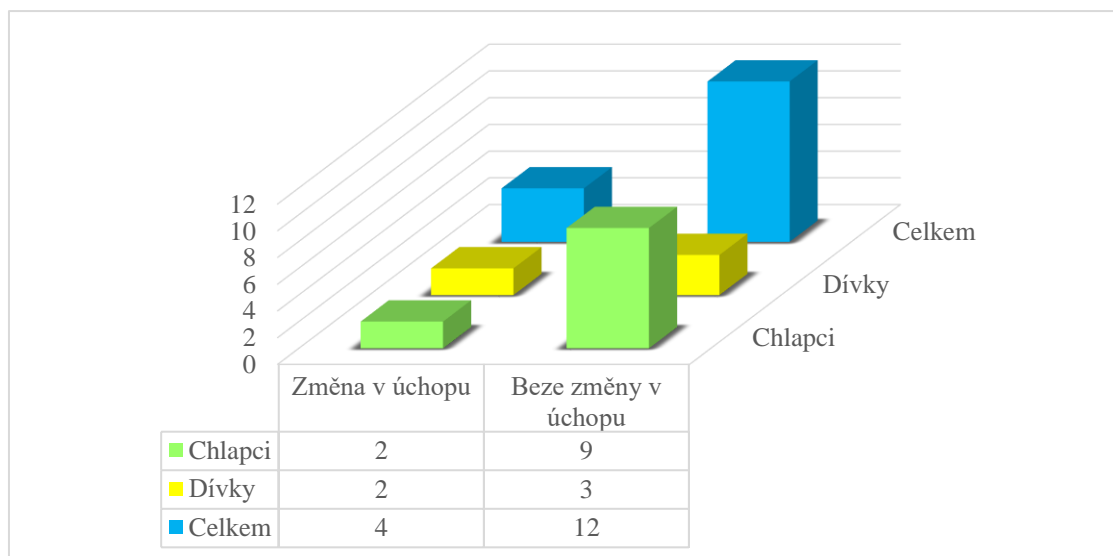
Na základně poznatků v záznamovém archu jsem v níže uvedeném přehledu uváděla pouze úchopy, které se u pozorovaných žáků vyskytovaly. Přehled úchopů a početní zastoupení žáků v červnu a listopadu/prosinci naleznete v Grafu 6.

Z výzkumného vzorku nedržel psací náčiní špetkovým úchopem nikdo. V červnu se nejvíce objevoval **úchop s palcem přes psací náčiní** (u tří dětí), úchop, při němž **jsou palec s ukazováčkem téměř nataženy** (u tří dětí) a **úchop jiný** (taktéž u tří dětí). Dále jsem u dvou dětí vypořádala **úchop s prolomeným ukazováčkem**, **specifický křečovitý úchop** a **převrácený úchop s palcem přes psací náčiní**. Jeden žák držel pero **hrstičkovým úchopem**.

V časovém horizontu se u čtyř dětí úchop změnil, u zbylých dvanácti zůstal úchop stejný (viz Graf 7). U čtyř dětí se objevil **úchop s palcem přes psací náčiní** a úchop, při němž jsou **palec s ukazováčkem téměř nataženy**. **Převrácený úchop s palcem přes psací náčiní** měly dvě děti, taktéž **specifický křečovitý** a **jiný** byly vypořádány u dvou dětí. U jednoho žáka jsem zaznamenala **úchop s prolomeným ukazováčkem** a **úchop hrstičkový**.



Graf 6 – Přehled úchopů a početní zastoupení žáků ve dvou časových intervalech

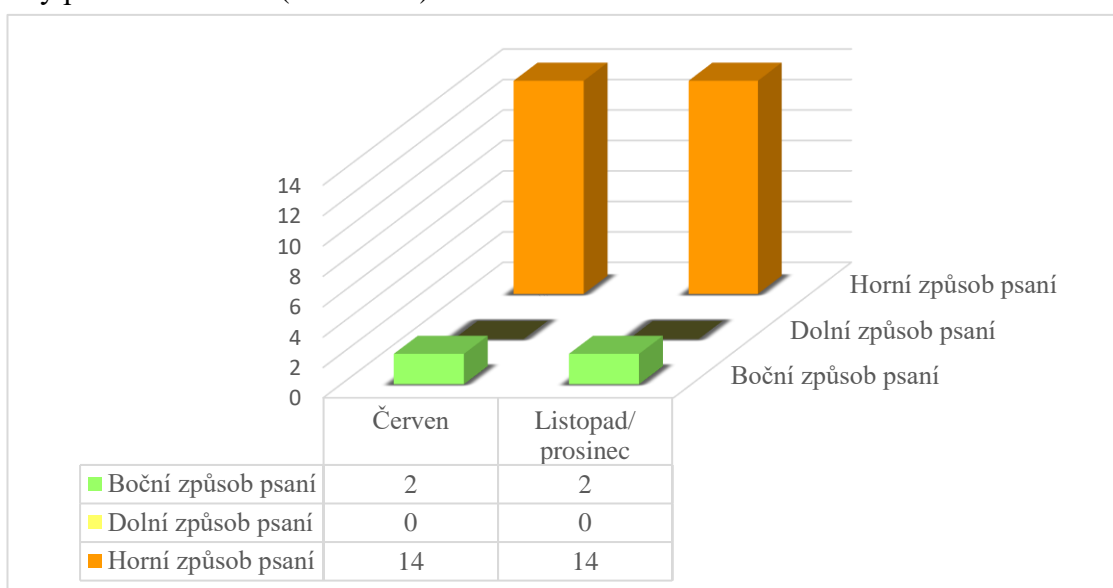


Graf 7 – Celkový početní přehled změn úchopu dle pohlaví

Metoda psaní

Vodička (2015) uvádí, že horní způsob psaní tzv. „drápání“ vzniklo ze strany leváků naprosto spontánně. Ve chvíli, kdy není levák veden k dolnímu způsobu psaní, volí si intuitivně horní metodu psaní.

Žádné z dětí, které se zúčastnily výzkumného šetření, nepreferovalo dolní způsob psaní, což je rozdíl vůči určitým uváděným výzkumům (Peachey, 2004; Vodička, 2015). Valná většina žáků preferovala horní způsob psaní (14 žáků) a malá část překvapivě boční způsob psaní (2 žáci). V časovém horizontu pěti až šesti měsíců se u žádného žáka preference metody psaní nezměnila (viz Graf 8).



Graf 8 – Přehled a srovnání preferovaných způsobů psaní v časovém horizontu

8.2 Shrnutí

Cílem výzkumné části diplomové práce bylo provést analýzu písemného projevu žáků preferujících levou ruku v prvních, a poté s odstupem času v druhých třídách, včetně jejich hygienických návyků při psaní a zjistit, zda a jak se u začínajících písarů v časovém horizontu změnil písemný projev a hygienické návyky.

Výzkum probíhal ve čtyřech základních školách a sedmi prvních, a poté druhých třídách v hodinách psaní. Výzkumného šetření se zúčastnilo 16 levorukých dětí s písemným souhlasem zákonných zástupců.

Ke zjištění hygienických a pracovních návyků počátečních písarů jsem použila metodu pozorování a k analýze písemného projevu jsem zvolila opis věty. Výzkumný vzorek byl poprvé pozorován v polovině června 2019, tedy na konci první třídy a následně v listopadu/prosinci 2019, kdy už žáci postoupili do třídy druhé. Údaje získané z pozorování každého jedince byly zaznamenány v individuálním archu, s přílohou opisu věty. V lednu 2020 jsem individuálně analyzovala písemné projevy žáků na základě opisu věty a srovnávala jejich výkony z června a listopadu/prosince. Tímto způsobem jsem vyhodnocovala a srovnávala i jejich hygienické a pracovní návyky při psaní.

Na začátku výzkumného šetření jsme formulovali výzkumné problémy, u kterých jsem dospěla k následujícím závěrům.

- ***Došlo v časovém horizontu k celkovému zlepšení v písemném projevu?***

Na základě šetření jsem zjistila, že z celkového počtu 16 dětí se písemný projev zlepšil u 14 dětí (u 9 kluků a 5 holek) a pouze u 2 chlapců došlo ke zhoršení.

- ***Jaké konkrétní obtíže se u začínajících levorukých písarů objevují?***

Mezi konkrétní obtíže u výzkumného vzorku bych na základě výsledků z šetření uvedla především **nadměrný přitlak na podložku**, který se objevoval v červnu i listopadu/prosinci. V červnu mělo nadměrný přitlak 5 dětí (3 chlapci a 2 dívky), zvýšený přitlak 6 dětí (4 chlapci a 2 dívky) a přiměřený přitlak 5 dětí (4 chlapci a 1 dívka). V listopadu/prosinci měly 3 děti (2 chlapci a 1 dívka) nadměrný přitlak, 4 chlapci zvýšený přitlak a 9 dětí přiměřený přitlak (5 chlapců a 4 dívky). Lze konstatovat, že ve výzkumném vzorku v časovém úseku klesl počet dětí (o 2), které mají nadměrný přitlak a naopak vzrostl počet dětí (o 4), které mají přitlak přiměřený.

- ***Který z úchopů levorucí písáři při psaní preferují?***

Na základě výsledků výzkumného šetření lze tvrdit, že úchopy leváků jsou individuálně odlišné a specifické. U žádného dítěte se nevyskytoval špetkový úchop. Nejvíce žáci preferovali úchop s palcem přes psací náčiní a úchop, kde jsou palec s ukazováčkem téměř nataženy. Z výzkumného šetření nelze jednoznačně říci, který z úchopů levorucí písáři nejvíce preferují, jelikož u vzorku 16 dětí se objevilo 8 různých úchopů. V časovém úseku 5 měsíců se úchop psacího náčiní změnil pouze u 4 dětí.

- ***Preferují začínající levorucí písáři nejvíce horní, dolní či boční způsob psaní?***

Z výzkumného šetření vyplynulo, že žádné dítě preferující levou ruku z výzkumného vzorku nepoužívá metodicky doporučený dolní způsob psaní. Překvapivě se u 2 dětí objevil boční způsob psaní, ale zbylých 14 dětí preferuje horní způsob psaní.

ZÁVĚR

Předkládaná diplomová práce se zabývá prvopočátečním psaním u dětí preferujících levou ruku. Cílem diplomové práce bylo provést analýzu písemného projevu žáků preferujících levou ruku v prvních, a poté s odstupem času v druhých třídách, včetně jejich hygienických návyků při psaní a zjistit, zda a jak se u začínajících písarů v časovém horizontu změnil písemný projev a hygienické návyky.

V teoretické části diplomové práce jsme nastínili potřebné informace ke zvolenému tématu. Zaměřili jsme se na využívané způsoby psaní v České republice, včetně jejich charakteristických znaků, dále na metodiku psaní levou rukou a na hygienické a pracovní návyky při psaní.

V úvodu praktické části jsme se zabývali metodologií výzkumu, ve které jsme mimo jiné vymezili cíl a stanovili výzkumné problémy. Výzkumný vzorek obsahoval 16 levorukých dětí, které pocházely ze čtyř základních škol a sedmi různých prvních a následně druhých tříd. Výzkumné šetření probíhalo v rámci výuky v hodinách psaní v červnu a následně v listopadu/prosinci. Pro zjištění cílů, tedy hygienických návyků a analýzy písemného projevu u začínajících levorukých písarů jsme použili metodu pozorování a metodu opisu věty.

Na základě výsledků z výzkumného šetření lze konstatovat, že písemný projev je individuální a originální vizitkou každého jedince, která ho svým způsobem charakterizuje. Mezi nejčastější obtíže u začínajících písarů dle šetření patří nadměrný či zvýšený přítlak na podložku. Z výsledků nelze jednoznačně říci, který z úchopů psacího náčiní levorucí písari preferují, poněvadž jejich úchopy byly různorodé, velice specifické a individuálně odlišné. Nikdo ze sledovaného výzkumného vzorku leváků nepsal metodicky doporučeným dolním způsobem, valná většina preferuje tzv. „drápání“ a u dvou žáků se vyskytl boční způsob psaní.

Již při výběru tématu mi byla diplomová práce osobní motivací a její vývoj výzkumného šetření a analýzy výsledků jsou pro mě velmi cenným materiálem, který mě velice obohatil pro budoucí povolání učitelky.

Závěrem bych chtěla říci, že by bylo nesmírně zajímavé nadále pozorovat a zkoumat vývoj písemného projevu a hygienických návyků sledovaného vzorku levorukých písarů a rozšířit tuto studii o nové poznatky.

LITERATURA

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a ŠMARDOVÁ, Vlasta. *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2011. ISBN 978-80-251-1829-0.

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a ŠMARDOVÁ Vlasta. *Rozvoj grafomotoriky: jak rozvíjet kreslení a psaní*. Brno: Computer Press, 2006. Dětská naučná edice. ISBN 80-251-0977-1.

DOLEŽALOVÁ, Jana. *Funkční gramotnost - proměny a faktory gramotnosti ve vztazích a souvislostech*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. ISBN 80-7041-115-5.

DOLEŽALOVÁ, Jana. *Prvopočáteční psaní*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998. ISBN 80-7041-938-5.

DUŠKOVÁ, Marie, HŘEBEJKOVÁ, Jarmila, ed. *Metodická příručka k vyučování českému jazyku a literatuře v 1. ročníku základní školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. Metodické příručky pro učitele (Státní pedagogické nakladatelství).

FABIÁNKOVÁ, Bohumíra, HAVEL Jiří a NOVOTNÁ Miroslava. *Výuka čtení a psaní na 1. stupni základní školy*. Brno: Paido, 1999. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-64-8.

FASNEROVÁ, Martina. *Jednotážné lineární písmo v kontextu písařské gramotnosti*. Olomouc: Hanex, 2016. ISBN 978-80-7409-053-0.

FASNEROVÁ, Martina. *Prvopočáteční čtení a psaní*. Praha: Grada, 2018. Pedagogika. ISBN 978-80-271-0289-1.

FASNEROVÁ, Martina. *Současné předlohy písma na primární škole jako součást reformy ve školství*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-3992-1.

FASNEROVÁ, Martina. *Vybrané kapitoly z elementárního čtení a psaní*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3143-7.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.

HARTL, Pavel a HARTLOVÁ Helena. *Psychologický slovník*. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0873-0.

HEALEY, Jane M. *Leváci a jejich výchova*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-701-9.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HŘEBEJKOVÁ, Jarmila. *Metodická příručka k výuce českého jazyka v 1. ročníku základní školy*. Praha: SPN, 1987.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1369-4.

JEDLIČKA, Josef. *Úvod do metodiky elementárního čtení a psaní*. Ostrava: Pedagogická fakulta, 1972.

JIRÁNEK, František, DITTRICHOVÁ Jaroslava, FRIEDLOVÁ Božena, LEBEDOVÁ Anna a SOUČEK Jan. *Psychologické otázky počátečního čtení a psaní*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1955. Na pomoc učitelů.

KOHOUTEK, Hynek. *Celostní psaní na stupni elementárním: metodická příručka pro učitele*. V Brně: Komenium, 1947. Pedagogická praxe na šk. obec. i měšť.

KOHOUTEK, Hynek. *Pohled do historie vyučování čtení, psaní, počítání v počátečním stadiu: pomocný učební text pro posluchače s aprobací NŠ*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1968.

KŘIŠŤANOVÁ, Ladislava. *Diagnostika laterality a metodika psaní levou rukou*. 4. upr. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998. ISBN 80-7041-914-8.

KŘIVÁNEK, Zdeněk a WILDOVÁ Radka. *Didaktika prvopočátečního čtení a psaní*. Praha: Univerzita Karlova, 1998. ISBN 80-86039-55-2.

KUTÁLKOVÁ, Dana. *Jak připravit dítě do 1. třídy: rozvoj obratnosti, smyslové vnímání, řeč, náměty na hry, kresba, školní zralost*. Praha: Grada, 2005. Pro rodiče. ISBN 80-247-1040-4.

LENCOVÁ, Radana. *Comenia Script. Praktický manuál*. Praha: Svět, 2008. ISBN 978-80-902986-9-9.

LENCOVÁ, Radana. *Comenia Script universal praktický manuál*. Praha: Svět, 2010. ISBN 978-80-87201-02-2.

LIPNICKÁ, Milena. *Rozvoj grafomotoriky a podpora psaní: preventivní program, který pomáhá předcházet vzniku dysgrafie*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-244-7.

- LOTKO, Edvard. *Slovník lingvistických termínů pro filology*. 2. přepracované a doplněné vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. Učebnice. ISBN 80-244-0123-1.
- LOOSE, Antje C., PIEKERT, Nicole a DIENER Gudrun. *Grafomotorika pro děti předškolního věku: cvičení pro děti ve věku od 4 do 8 let*. Vyd. 4. Přeložil Eva BOSÁKOVÁ. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-883-8.
- MLČÁKOVÁ, Renata. *Grafomotorika a počáteční psaní*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2630-4.
- NÁGL, Ladislav. *Vyučování psaní a krasopisu ve škole obecné i měšťanské na základě tvarů písma úředně schválených: předpisy ku psaní s pokyny methodickými*. Telč: E. Šolc, 1904.
- OPATRÍLOVÁ, Dagmar. *Grafomotorika a psaní u žáků s tělesným postižením*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6769-1.
- PENC, Václav. *Metodika psaní: prozatímní učebnice pro pedagogické školy pro vzdělání učitelů národních škol*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1961.
- PENC, Václav. *Metodika psaní: prozatímní učebnice pro pedagogické fakulty*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966.
- PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ Jiří. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.
- SANTLEROVÁ, Květoslava. *Metody ve výuce čtení a psaní*. Brno: Paido, 1995. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-05-2.
- SPÁČILOVÁ, Hana a ŠUBOVÁ Libuše. *Příprava žáka na psaní: rozvíjení grafomotoriky a zrakového vnímání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. ISBN 80-244-0761-2.
- SOVÁK, Miloš. *Výchova leváků v rodině*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1961. Rodičům o výchově dětí.
- SOVÁK, Miloš. *Výchova leváků v rodině*. 5. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973. Rodičům o výchově dětí.
- SOVÁK, Miloš. *Výchova leváků v rodině. Aktuální problémy speciální pedagogiky*. 7. vyd. Praha, 1985.

SYNEK, František. Psaní u levorukých dětí a jeho problémy. In LIŠKA, J. *Logopedický zborník 2-3*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1974.

SYNEK, František. *Záhady levorukosti: asymetrie u člověka*. Praha: Horizont, 1991. Otazník (Horizont). ISBN 80-7012-054-1.

ŠIMKOVÁ, Ivana. *Výuka prvopočátečního psaní: učební a metodický materiál pro studenty Učitelství 1. stupně ZŠ*. České Budějovice: Vlastimil Johanus, 2012. ISBN 978-80-87510-11-7.

ŠUPŠÁKOVÁ, Božena. *Detské písmo: chyby a poruchy*. Bratislava: Bradlo, 1991. ISBN 80-7127-045-8.

VÁCLAV, Mertin, GEBHARTOVÁ, Vladimíra, ČÍŽKOVÁ, Miroslava, LINC, Vladimír a PIŠLOVÁ Simona. *Metodická příručka k vyučování českému jazyku a literatuře v 1. ročníku ZŠ*. Praha: SPN, 1992. Metodické příručky. ISBN 80-04-26198-1.

VALACHOVÁ, Daniela, MURÁRIKOVÁ, Zlata, LIETAVCOVÁ, Martina a ŠPAČKOVÁ Renata. *Pohádková grafomotorika: užitečné informace, vzdělávací aktivity a pracovní listy pro mateřské školy*. Stařeč: Infra, 2015. ISBN 978-80-86666-54-9.

VERECKÁ, Naděžda. *Jak pomáhat dětem při vstupu do školy: Je vaše dítě zralé pro školu? A vy?*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-474-2.

VODIČKA, Ivo. *Nechte leváky drápat: metodika levorukého psaní, kreslení a malování*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-479-3.

VODIČKA, Ivo. *Nechte leváky drápat: metodika levorukého psaní, kreslení a malování*. Vydání druhé. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0992-8.

VYSKOTOVÁ, Jana a MACHÁČKOVÁ, Kateřina. *Jemná motorika: vývoj, motorická kontrola, hodnocení a testování*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4698-2.

WAGNEROVÁ, Jana. *Metodická příručka k učebnici Učíme se číst pro 1. ročník základní školy*. Praha: SPN, 1998. ISBN 80-7235-001-3.

ZOCHE, Hermann-Josef. *Vidím svět i z druhé strany: mimořádné schopnosti leváků*. Praha: Ikar, 2006. ISBN 80-249-0647-3.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

LENCOVÁ, Radana. O písmu Comenia Script. <https://www.lencova.eu/> [online]. [cit. 2020-01-21]. Dostupné z: https://www.lencova.eu/cs/uvod/comenia_script/comenia_script_pismo

LENCOVÁ, Radana. O písmu Comenia Script. <https://www.lencova.eu/> [online]. [cit. 2020-01-23]. Dostupné z: https://www.lencova.eu/cs/uvod/comenia_script/comenia_script_pismo

LENCOVÁ, Radana. Průvodce Comenia Scriptem. <https://www.lencova.eu/> [online]. [cit. 2020-01-21]. Dostupné z: https://www.lencova.eu/download/Lencova_Comenia_Script-short%E2%80%932013.pdf

LENCOVÁ, Radana. Průvodce Comenia Scriptem. <https://www.lencova.eu/> [online]. [cit. 2020-01-23]. Dostupné z: https://www.lencova.eu/download/Lencova_Comenia_Script-short%E2%80%932013.pdf

LENCOVÁ, Radana. Ukázky písma Comenia Script. <http://www.lencova.eu/cs/> [online]. [cit. 2020-01-23]. Dostupné z: http://www.lencova.eu/cs/gal_ukazky_cs

MŠMT. RVP ZV. <http://www.msmt.cz/> [online]. [cit. 2020-01-02].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

Nesprávné úchopy. <http://grafomotorika.eu/> [online]. [cit. 2020-01-30]. Dostupné z:

<http://grafomotorika.eu/nespravne-uchopy/>

Příklad správného a špatného psaní. <http://www.jak-spravne-psat.cz/> [online]. [cit. 2020-02-03]. Dostupné z: <http://www.jak-spravne-psat.cz/priklad-spravneho-a-spatneho-psani/>

VODIČKA, Ivo. Horní metoda psaní (drápání). <https://www.levactvi.cz/> [online]. [cit. 2020-02-05]. Dostupné z: <https://www.levactvi.cz/levak-a-psani/horni-metoda-psani-drapani-/>

VODIČKA, Ivo. Dolní metoda psaní. <https://www.levactvi.cz/> [online]. [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: <https://www.levactvi.cz/levak-a-psani/dolni-metoda-psani/>

SEZNAM ZKRATEK

apod. - a podobně

č. - číslo

ibid. - tamtéž

RVP - Rámcový vzdělávací program

ZV - základní vzdělávání

tzv. - takzvaný

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 - Sklon písma (zdroj:Penc, 1966, s. 43)	20
Obrázek 2 - Sklon písma (zdroj: Penc, 1966, s. 44)	20
Obrázek 3 - Ukázka velké abecedy Comenia Script (zdroj: Lencová, 2011).....	22
Obrázek 4 - Ukázka malé abecedy písma Comenia Script (zdroj: Lencová, 2011).....	23
Obrázek 5 - Sklon písma Comenia Script (zdroj: Lencová, 2011).....	24
Obrázek 6 - Tvarové varianty Comenia Script (zdroj: Lencová, 2011)	25
Obrázek 7 - Ukázka písma Comenia Script A (zdroj: Lencová).....	25
Obrázek 8 - Ukázka písma Comenia Script B (Zdroj: ibid.).....	26
Obrázek 9 - Ukázka písma Comenia Script universal (zdroj: ibid.).....	26
Obrázek 10 - Ukázka písma Comenia Script kaligrafická forma (zdroj: ibid.).....	26
Obrázek 11 - Špetkový úchop (zdroj: autorka)	32
Obrázek 12 - Úchop s palcem přes psací náčiní (zdroj: autorka).....	33
Obrázek 13 - Špetkový úchop s prolomeným ukazováčkem (zdroj: autorka)	33
Obrázek 14 - Hrstičkový úchop (zdroj: autorka).....	34
Obrázek 15 - Klarinetový úchop (zdroj: autorka)	34
Obrázek 16 - Cigaretový úchop (zdroj: autorka).....	34
Obrázek 17 - Nízký křečovitý úchop (zdroj: autorka).....	35
Obrázek 18 - Vysoké špetkové držení (zdroj: autorka).....	35
Obrázek 19 - Úchop s vyšším položením ukazováčku (zdroj: autorka).....	36
Obrázek 20 - Protážená hrstička (zdroj: autorka).....	36
Obrázek 21 - Poloha a pohyb ruky při drápaní (zdroj: Vodička, 2015, s. 45).....	39
Obrázek 22 - Poloha a pohyb ruky při dolním způsobu psaní (zdroj: Vodička, 2015, s. 35) ..	40
Obrázek 23 - Opis věty červen, žákyně č. 1 (zdroj:autorka)	48
Obrázek 24 - Opis věty listopad, žákyně č. 1 (zdroj: ibid.).....	48
Obrázek 25 - Opis věty červen, žák č. 2 (zdroj: ibid.).....	49
Obrázek 26 - Opis věty listopad, žák č. 2 (zdroj: ibid.).....	50
Obrázek 27 - Opis věty červen, žák č. 3 (zdroj: ibid.).....	51
Obrázek 28 - Opis prosinec, žák č. 3 (zdroj: ibid.).....	51
Obrázek 29 - Opis věty červen, žákyně č. 4 (zdroj: ibid.).....	52
Obrázek 30 - Opis věty prosinec, žákyně č. 4 (zdroj: ibid.).....	53
Obrázek 31 - Opis věty červen, žák č. 5 (zdroj: ibid.).....	54
Obrázek 32 - Opis věty prosinec, žák č. 5 (zdroj: ibid.).....	54

Obrázek 33 - Opis věty červen, žákyně č. 6 (zdroj: ibid.).....	55
Obrázek 34 - Opis věty listopad, žákyně č. 6 (zdroj: ibid.).....	56
Obrázek 35 - Opis věty červen, žák č. 7 (zdroj: ibid.).....	57
Obrázek 36 - Opis věty listopad, žák č. 7 (zdroj: ibid.).....	58
Obrázek 37 - Opis věty červen, žák č. 8 (zdroj: ibid.).....	59
Obrázek 38 - Opis věty listopad, žák č. 8 (zdroj: ibid.).....	59
Obrázek 39 - Opis věty červen, žák č. 9 (zdroj: ibid.).....	60
Obrázek 40 - Opis věty listopad, žák č. 9 (zdroj: ibid.).....	61
Obrázek 41 - Opis věty červen, žák č. 10 (zdroj: ibid.).....	62
Obrázek 42 - Opis věty listopad, žák č. 10 (zdroj: ibid.).....	63
Obrázek 43 - Opis věty červen, žák č. 11 (zdroj: ibid.).....	64
Obrázek 44 - Opis věty listopad, žák č. 11 (zdroj: ibid.).....	64
Obrázek 45 - Opis věty červen, žákyně č. 12 (zdroj: ibid.).....	65
Obrázek 46 - Opis věty listopad, žákyně č. 12 (zdroj: ibid.).....	66
Obrázek 47 - Opis věty červen, žák č. 13 (zdroj: ibid.).....	67
Obrázek 48 - Opis věty listopad, žák č. 13 (zdroj: ibid.).....	67
Obrázek 49 - Opis věty červen, žák č. 14 (zdroj: ibid.).....	68
Obrázek 50 - Opis věty listopad, žák č. 14 (zdroj: ibid.).....	69
Obrázek 51 - Opis věty červen, žákyně č. 15 (zdroj: ibid.).....	70
Obrázek 52 - Opis věty listopad, žákyně č. 15 (zdroj: ibid.).....	70
Obrázek 53 - Opis věty červen, žák č. 16 (zdroj: ibid.).....	71
Obrázek 54 - Opis věty listopad, žák č. 16 (zdroj: ibid.).....	72

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 - Přehled počtu žáků a zastoupení pohlaví v jednotlivých ZŠ

Graf 2 – Hodnocení písemného projevu dle pohlaví

Graf 3 – Zhodnocení velikosti písemného projevu

Graf 4 – Přítlak na podložku v časovém horizontu dle pohlaví

Graf 5 – Sklon písma v časovém horizontu dle pohlaví

Graf 6 – Přehled úchopů a početní zastoupení žáků ve dvou časových intervalech

Graf 7 – Celkový početní přehled změn úchopu dle pohlaví

Graf 8 – Přehled a srovnání preferovaných způsobů psaní v časovém horizontu

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 – Tvarové prvky písmen a číslic (zdroj: autorka, ukázka inspirovaná Pencem, 1966, s. 25 a Fabiánkovou, Havlem a Novotnou, 1998).

Příloha 2 – Sklon písma u leváků (zdroj: Převzato ze Synek, F. Psaní u levorukých dětí a jeho problémy. In: Liška, J. Logopedický zborník 2-3. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 197).

Příloha 3 – Sklon písma u leváků (zdroj: Převzato ze Synek, F. Psaní u levorukých dětí a jeho problémy. In: Liška, J. Logopedický zborník 2-3. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 198).

Příloha 4 – Sklon písma u leváků (zdroj: Převzato ze Synek, F. Psaní u levorukých dětí a jeho problémy. In: Liška, J. Logopedický zborník 2-3. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 199).

Příloha 5 – Opis věty (zdroj: autorka)

Příloha 6 - Zaznamenávající arch (zdroj: autorka)

Příloha 7 – Písemný souhlas zákonných zástupců (zdroj: autorka)

Příloha 8 – Úchop psacího náčiní, žákyně č. 1 (zdroj: autorka)

Příloha 9 – Úchop psacího náčiní, žák č. 2 (zdroj: autorka)

Příloha 10 – Úchop psacího náčiní, žák č. 3 (zdroj: autorka)

Příloha 11 – Úchop psacího náčiní, žákyně č. 4 (zdroj: autorka)

Příloha 12 – Úchop psacího náčiní, žák č. 5 (zdroj: autorka)

Příloha 13 - Úchop psacího náčiní, žákyně č. 6 (zdroj: autorka)

Příloha 14 - Úchop psacího náčiní, žák č. 7 (zdroj: autorka)

Příloha 15 - Úchop psacího náčiní, žák č. 8 (zdroj: autorka)

Příloha 16 - Úchop psacího náčiní, žák č. 9 (zdroj: autorka)

Příloha 17 - Úchop psacího náčiní, žák č. 10 (zdroj: autorka)

Příloha 18 - Úchop psacího náčiní, žák č. 11 (zdroj: autorka)

Příloha 19 - Úchop psacího náčiní, žákyně č. 12 (zdroj: autorka)

Příloha 20 - Úchop psacího náčiní, žák č. 13 (zdroj: autorka)

Příloha 21 - Úchop psacího náčiní, žák č. 14 (zdroj: autorka)

Příloha 22 - Úchop psacího náčiní, žákyně č. 15 (zdroj: autorka)

Příloha 1 – Tvarové prvky písmen a číslic (zdroj: autorka, ukázka inspirovaná Pencem, 1966, s. 25 a Fabiánkovou, Havlem a Novotnou, 1998).



ovály pravočtové a levočtové



dolní a horní kličky



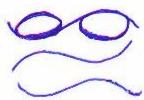
horní a dolní oblouky



zářeh horní, dolní a složený



hadovka



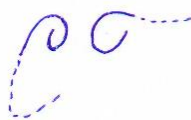
vlnovka



sidcovka



pravé a levé dvojoblouky



horní



koncový

zářeh

i, v, m, n

obloučkové

l, k, y, L

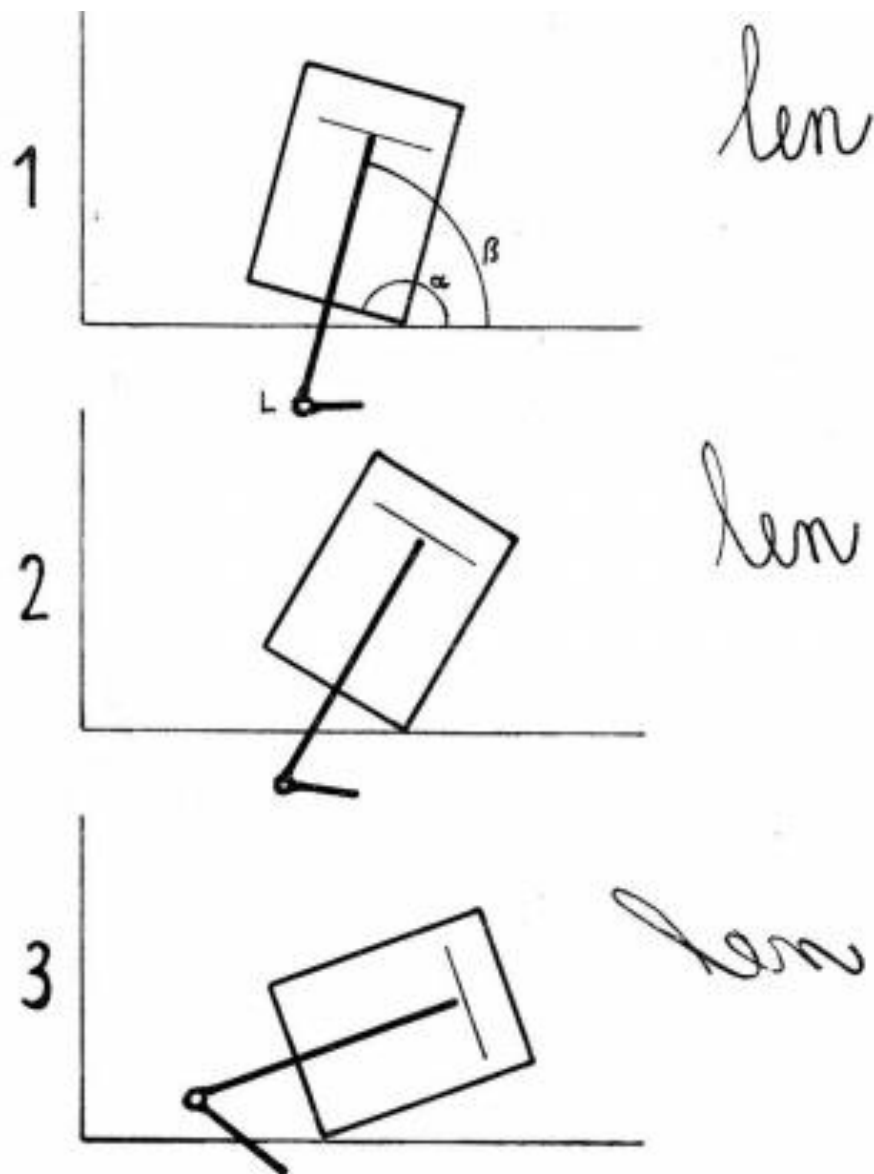
kličkové

i, k, p, m

ostří

obraty

Příloha 2 – *Sklon písma u leváků* (zdroj: Převzato ze Synek, F. Psaní u levorukých dětí a jeho problémy. In: Liška, J. Logopedický zborník 2-3. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 197).



Obr. 9 Sklon písma u leváků

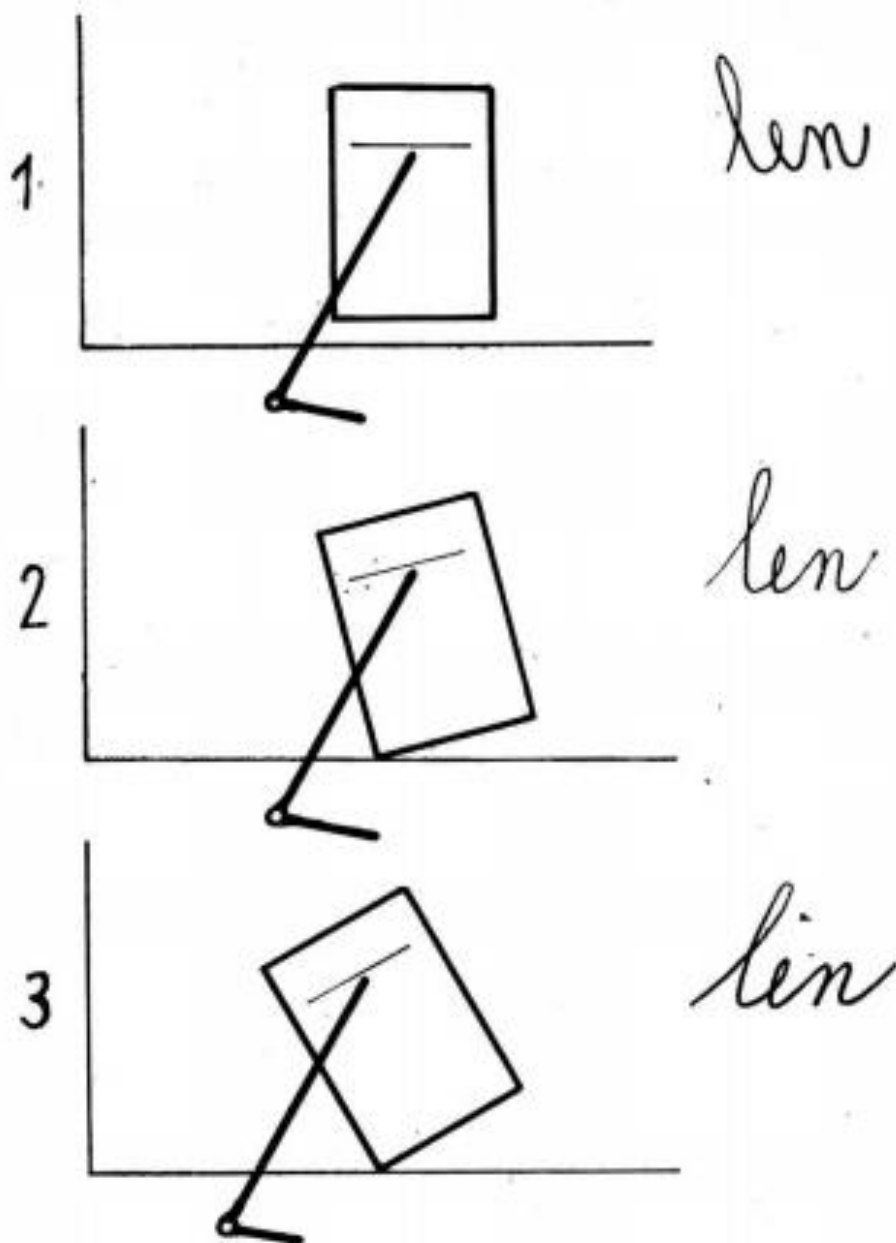
Schéma I — nepohyblivý loket (L)

1: α — 165° ; β — 75° (Skinner)

2: α — 150° ; β — 60°

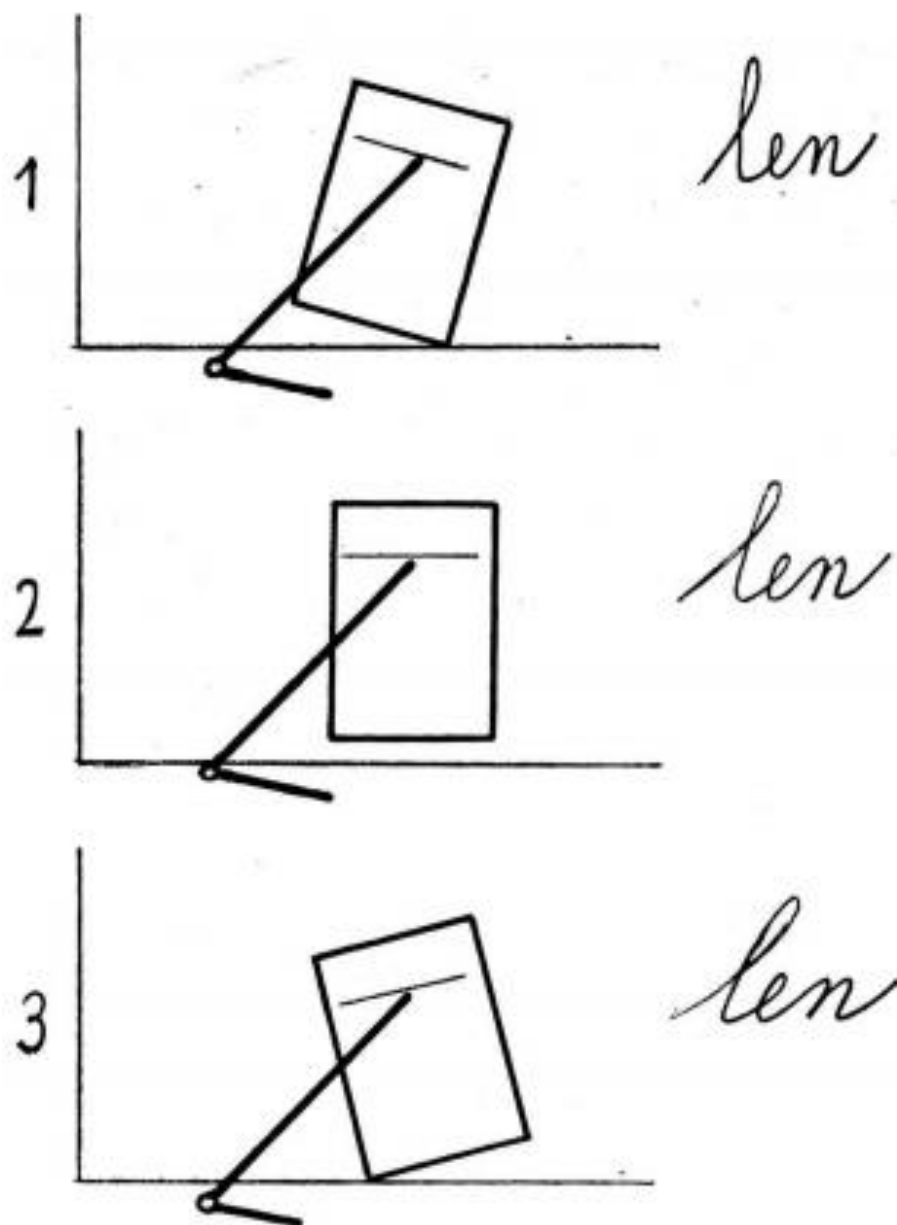
3: α — 110° ; β — 20°

Příloha 3 – *Sklon písma u leváků* (zdroj: Převzato ze Synek, F. Psaní u levorukých dětí a jeho problémy. In: Liška, J. Logopedický zborník 2-3. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 198).



Obr. 10 Sklon písma u leváků
Schéma II — s posunováním loktu
1: α — 0° ; β — 60°
2: α — 15° ; β — 60°
3: α — 30° ; β — 60°

Příloha 4 - *Sklon písma u leváků* (zdroj: Převzato ze Synek, F. Psaní u levorukých dětí a jeho problémy. In: Liška, J. Logopedický zborník 2-3. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 199).



Obr. 11 Sklon písma u leváků

Schéma II — s posunováním loktu

1: α — 165° ; β — 45°

2: α — 0° ; β — 45°

3: α — 15° ; β — 45°

Příloha 5 – *Opis věty* (zdroj: autorka)

Leváci píší levou rukou.

Příloha 6 – Zaznamenávající arch (zdroj: autorka)

NÁZEV ŠKOLY:
ROČNÍK:
ČÍSLO ŽÁKA / ŽÁKYNĚ:

SLEDOVANÉ OBLASTI	✓	POZNÁMKY
POHLAVÍ		
○ Dívka		
○ Chlapec		
ZASEDACÍ POŘÁDEK		
○ Levoruký žák sedí vlevo v lavici.		
○ Levoruký žák sedí vpravo v lavici.		
DRŽENÍ TĚLA		
Sezení:		
○ Na celé židli.		
○ Na okraji židle.		
○ V polovině židle.		
Správná výška stolu a židle:		
Poloha nohou:		
○ Chodidla opřená do podlahy.		
○ Nohy překříženy v kolenou.		
○ Nohy nataženy a překříženy.		
○ Nohy zaháknuty o židli.		
○ Jiná poloha nohou.		
Poloha hlavy:		
○ Hlava v prodloužení osy páteře.		
○ Náklon hlavy doprava.		
○ Náklon hlavy doleva.		
Vzdálenost očí:		
○ 10 - 20 cm.		
○ 20 – 30 cm.		
○ 30 cm a více.		
SKLON PAPIRU/SEŠITU		
○ L roh směřuje nahoru a P roh dolů.		
○ L roh směřuje dolů a P roh nahoru.		
○ Sešit je v rovině s okrajem lavice.		
DRŽENÍ PSACÍHO NÁČINÍ		

<input type="radio"/> Špetkový úchop		
<input type="radio"/> S palcem přes psací náčiní		
<input type="radio"/> Hrstičkový úchop		
<input type="radio"/> S prolomeným ukazováčkem		
<input type="radio"/> Prsty téměř nataženy		
<input type="radio"/> Jiný		
ZPŮSOB PSANÍ		
<input type="radio"/> Dolní způsob psaní.		
<input type="radio"/> Horní způsob psaní.		
<input type="radio"/> Boční způsob psaní.		
SKLON PÍSMĀ		
<input type="radio"/> Normální – sklon 75°		
<input type="radio"/> Stojaté – sklon 90°		
<input type="radio"/> Zvrácené – sklon větší než 90°		
<input type="radio"/> Ležaté – sklon menší než 60°		
<input type="radio"/> Vějířovité		
<input type="radio"/> Rozvrácené		
PSACÍ POMŮCKY		
<input type="radio"/> Trojhranný program		
<input type="radio"/> Kornout		
<input type="radio"/> Násadka		
<input type="radio"/> Jiné		

POZNÁMKY:

Příloha 7 – Písemný souhlas zákonných zástupců (zdroj: autorka)

Vážení rodiče,

dovolte mi, abych se Vám představila. Jmenuji se Sandra Peňázová a jsem studentkou Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Nyní dokončuji 4. ročník studijního oboru „Učitelství pro 1.stupeň ZŠ“. Součástí mé diplomové práce na téma „*Prvopočáteční psaní u dětí preferujících levou ruku*“ je i výzkumná část, ve které se zaměřím právě na žáky preferující levou ruku. Obracím se na Vás s prosbou, zdali se Váš syn/Vaše dcera může zúčastnit tohoto výzkumu, který bude probíhat v hodinách psaní. První část výzkumu se uskuteční a druhá část v polovině listopadu 2019. Všechny informace získané pozorováním v hodinách psaní budou použity pouze pro výzkumnou část mé diplomové práce. Předem děkuji za Vaši ochotu a spolupráci. V případě jakýchkoliv nejasností a dotazů mě neváhejte kontaktovat na telefonním čísle 737 111 056, případně na adrese penasa00@upol.cz

Souhlasím / nesouhlasím s tím, že můj syn/moje dcera bude pozorován/a při výuce psaní.

Souhlasím / nesouhlasím s tím, že můj syn/moje dcera poskytne opis krátké věty.

Souhlasím / nesouhlasím s tím, že můj syn/moje dcera bude focen/a při výuce psaní.

Podpis

.....

Příloha 8 – Úchop psacího náčiní, žákyně č. 1 (zdroj: autorka)



Příloha 9 – Úchop psacího náčiní, žák č. 2 (zdroj: autorka)



Příloha 10 – *Úchop psacího náčiní, žák č. 3* (zdroj: autorka)



Příloha 11 – Úchop psacího náčiní, žákyně č. 4 (zdroj: autorka)



Příloha 12 – Úchop psacího náčiní, žák č. 5 (zdroj: autorka)



Příloha 13 – Úchop psacího náčiní, žákyně č. 6 (zdroj: autorka)



Příloha 14 – Úchop psacího náčiní, žák č. 7 (zdroj: autorka)



Příloha 15 – Úchop psacího náčiní, žák č. 8 (zdroj: autorka)



Příloha 16 – Úchop psacího náčiní, žák č. 9 (zdroj: autorka)



Příloha 17 – Úchop psacího náčiní, žák č. 10 (zdroj: autorka)



Příloha 18 – Úchop psacího náčiní, žák č. 11 (zdroj: autorka)



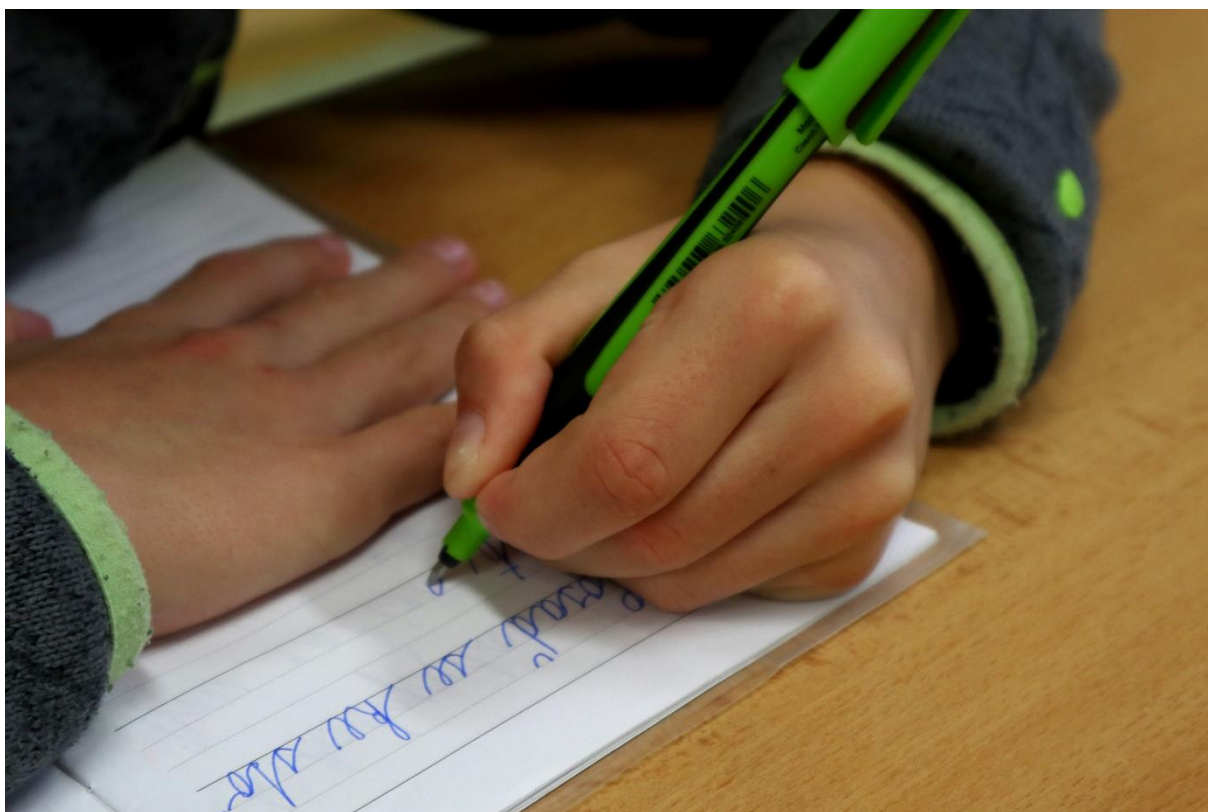
Příloha 19 – Úchop psacího náčiní, žákyně č. 12 (zdroj: autorka)



Příloha 20 – Úchop psacího náčiní, žák č. 13 (zdroj: autorka)



Příloha 21 – Úchop psacího náčiní, žák č. 14 (zdroj: autorka)



Příloha 22 – Úchop psacího náčiní, žákyně č. 15 (zdroj: autorka)



ANOTACE

Jméno a příjmení:	Sandra Peňázová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	PhDr. Renata Mlčáková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2020

Název práce:	Prvopočáteční psaní u dětí preferujících levou ruku
Název v angličtině:	Initial writing of children who prefer the left hand
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá problematikou prvopočátečního psaní u dětí preferujících levou ruku. Teoretická část se věnuje prvopočátečnímu psaní na ZŠ, lineárnímu psacímu písmu a písmu Comenia Script, metodikou psaní levou rukou a hygienickým návykům při psaní. Cílem praktické části diplomové práce byla analýza písemného projevu levorukých žáků a jejich hygienických návyků v časovém horizontu.
Klíčová slova:	Leváctví, výuka psaní, prvopočáteční psaní, písmo, hygienické návyky při psaní, metodika psaní levou rukou, úchop psací potřeby
Anotace v angličtině:	This thesis focuses on the topic of initial writing by left-handed children. The theoretical part explores initial writing at primary schools, linear cursive writing, Comenia Script writing, methods of left-handed writing and hygiene habits in the process of writing. The aim of the practical part is to analyse left-handed pupils' writing skills and their hygiene

	habits in a given period of time.
Klíčová slova v angličtině:	Left-handed, learning to write, inicial writing, hygienic writing habits, methodology of writing by left hand, pen grip
Přílohy vázané v práci:	<p>Příloha 1 – Tvarové prvky písmen a číslic</p> <p>Příloha 2 – Sklon písma u leváků</p> <p>Příloha 3 – Sklon písma u leváků</p> <p>Příloha 4 – Sklon písma u leváků</p> <p>Příloha 5 – Opis věty</p> <p>Příloha 6 - Zaznamenávající arch</p> <p>Příloha 7 – Písemný souhlas zákonných zástupců</p> <p>Příloha 8 – Úchop psacího náčiní, žákyně č.</p> <p>Příloha 9 – Úchop psacího náčiní, žák č. 2</p> <p>Příloha 10 – Úchop psacího náčiní, žák č. 3</p> <p>Příloha 11 – Úchop psacího náčiní, žákyně č. 4</p> <p>Příloha 12 – Úchop psacího náčiní, žák č. 5</p> <p>Příloha 13 - Úchop psacího náčiní, žákyně č. 6</p> <p>Příloha 14 - Úchop psacího náčiní, žák č. 7</p> <p>Příloha 15 - Úchop psacího náčiní, žák č. 8</p> <p>Příloha 16 - Úchop psacího náčiní, žák č. 9</p> <p>Příloha 17 - Úchop psacího náčiní, žák č. 10</p> <p>Příloha 18 - Úchop psacího náčiní, žák č. 11</p> <p>Příloha 19 - Úchop psacího náčiní, žákyně č. 12</p> <p>Příloha 20 - Úchop psacího náčiní, žák č. 13</p> <p>Příloha 21 - Úchop psacího náčiní, žák č. 14</p>

	Příloha 22 - Úchop psacího náčiní, žákyně č. 15
Rozsah práce:	91 stran
Jazyk práce:	Český jazyk